

สภาวะมนุษย์ในปรัชญาภฤษณมูรติ

ชญาดา ราศรีจันทร์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาปรัชญา

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

กุมภาพันธ์ 2563

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

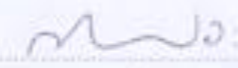
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณา
วิทยานิพนธ์ของ ชญาดา ราศรีจันทร์ ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะ
หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

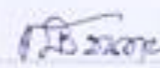
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

 วิชาการ
(ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ) อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

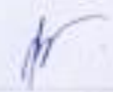
 วิชาการ
(ดร.สุกุล อ้นมา) อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

 วิชาการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ)

 วิชาการ
(ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ) กรรมการ

 วิชาการ
(ดร.สุกุล อ้นมา) กรรมการ

 วิชาการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทพพร มังขานี) กรรมการ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาคณะหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา ของมหาวิทยาลัยบูรพา

 วิชาการ
(ดร.สุชาดา รัตนวานิชย์พันธ์) คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
วันที่ 11 เดือน มีนาคม พ.ศ. 2563

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาช่วยเหลือและให้คำปรึกษาอย่างดียิ่งจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะและ ดร.สกุล อ้นมา ที่ได้กรุณาถ่ายทอดความรู้แนวคิด วิธีการคำแนะนำตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่ นอกจากนี้ยังมีส่วนผลักดันให้ผู้วิจัยมีกำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้ด้วย

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เทพพร มังธานี ที่ได้กรุณารับเป็นกรรมการในการสอบปากเปล่าวิทยานิพนธ์โดยอาจารย์ทั้ง 3 ท่านให้ความกรุณาสละเวลาในการอ่านวิทยานิพนธ์ให้คำแนะนำในการปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์ ทำให้วิทยานิพนธ์สำเร็จลงได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ วัฒนะ ประธานสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาตรวจสอบ ให้คำปรึกษาข้อเสนอแนะตลอดจนการแก้ไขปรับปรุงให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นและขอขอบพระคุณคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ในภาควิชาศาสนาและปรัชญาทุกท่าน รวมทั้งผู้วิจัยขอขอบคุณบุคคลที่ผู้วิจัยได้อ้างอิงทางวิชาการตามที่ปรากฏในบรรณานุกรม

ขอขอบพระคุณครอบครัวที่คอยช่วยเหลือสนับสนุนทั้งด้านกำลังใจและกำลังทรัพย์ ด้วยดีตลอดมาขอขอบพระคุณ (คุณแม่) พี่ชาย น้องชาย ที่คอยช่วยเหลือตลอดมา

ขอขอบคุณรุ่นพี่ และเพื่อนนิสิตภาควิชาปรัชญาทุกท่านที่ได้ให้คำแนะนำและส่งเสริมกำลังใจตลอดมา นอกจากนี้ยังมีผู้ที่ให้ความร่วมมือช่วยเหลืออีกหลายท่านซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถกล่าวนามในที่นี้ได้หมดจึงขอขอบคุณทุกท่านเหล่านั้นไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

คุณค่าทั้งหลายที่ได้รับจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญูแก่เวทีกาพย์คาถาและบูรพาจารย์ที่เคยอดรมสั่งสอนตลอดจนผู้มีพระคุณทุกท่าน

ชญาดา ราศรีจันทร์

58920788: สาขาวิชา: ปรัชญา; ศศ. ม. (ปรัชญา)

คำสำคัญ: สภาวะมนุษย์/ กฤษณมูรติ/ ปรัชญาอินเดีย/ การตื่นรู้/ อิสรภาพ

ชญาดา ราศรีจันทร์ : สภาวะมนุษย์ในปรัชญาของกฤษณมูรติ (HUMAN CONDITION IN KRISHNAMURTI 'S PHILOSOPHY) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์: ชัยณรงค์ ศรีมันตะ, Ph.D, สกุล อ้นมา, Ph.D., 103 หน้า, ปี พ. ศ. 2563

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดสภาวะมนุษย์ในปรัชญาอินเดีย และแนวคิดสภาวะมนุษย์ในปรัชญาของกฤษณมูรติ โดยรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร วิดิทัศน์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาวิเคราะห์และนำเสนอในเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า สภาวะมนุษย์ในปรัชญาอินเดียทั้งอัสติกะและนาสติกะ สามารถแบ่งออกเป็นทั้งด้านร่างกายและจิตใจซึ่งเป็นปัจจัยที่สัมพันธ์กัน ปรัชญาอินเดีย มีจุดประสงค์หลักในชีวิตคือ การกลับไปปรวมกันกับความเป็นจริงขั้นสูงสุด โดยอาศัยแนวทางการใช้ชีวิตอย่างถูกต้องชอบธรรม ส่วนสภาวะมนุษย์ในปรัชญาของกฤษณมูรตินั้น สามารถมองได้หลายมิติ กล่าวคือ มนุษย์มีความกลัว ความอยาก ความทะเยอทะยาน ความริษยา ความอิจฉาริษยา ความหวาดกลัว การหลบหนี ความเคยชิน ความสับสน ความตาย การตื่นรู้ ความเป็นจริง ความรัก เสรีภาพ รวมเป็นความทุกข์ที่มีความขัดแย้งกันอยู่ นับตั้งแต่เกิดจนตาย ชีวิตของมนุษย์เราเป็นเพียงภาพสะท้อนของสภาวะภายในตนเอง แต่อย่างไรก็ตาม มนุษย์สามารถเข้าถึงอิสรภาพได้โดยอาศัยภาวะจิตที่มีการตื่นรู้เพื่อเกิดสมาธิและมีปัญญา ประการสำคัญ กฤษณมูรติไม่ต้องการให้ผู้คนยึดติดในแนวคิดของเขา เพราะเขาเชื่อว่ามนุษย์แต่ละคนสามารถเป็นครูและศิษย์ของตนเองได้ มนุษย์ควรแสวงหาและสืบสวนสิ่งต่าง ๆ อย่างที่มันเป็น โดยปราศจากการตัดสิน ถูก ผิด ดี ชั่ว มนุษย์จึงสามารถเรียนรู้ได้จากอดีต ใช้หลักสำคัญคือการสังเกตวิเคราะห์ เพื่อตรวจสอบตนเองตลอดเวลา การค้นหาเข้าไปข้างในและในที่สุดก็จะสามารถปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระจากสภาวะต่าง ๆ ได้

58920788: MAJOR: PHILOSOPHY; M.A (PHILOSOPHY)

KEYWORDS: HUMAN CONDITION/ KRISHNAMURTI/ INDIAN PHILOSOPHY/
AWARENESS, FREEDOM

CHAYADA RASRICHAN: HUMAN CONDITION IN KRISHNAMURTI 'S
PHILOSOPHY: ADVISOR: CHAINARONG SRIMANTA, Ph.D., SAKUL ONMA, Ph.D.
103 P. 2020.

The purposes of this research were to study the concept of human condition in Indian philosophy and to analyze the concept of human condition in Krishnamurti's philosophy. The data such as books, writings, video and the related research works will be studied, analyzed and synthesized systematically and finally will be presented in a descriptive manner. The research findings were as follows: Human condition in Indian philosophy both the Astika and Nastika can be analysed as both body and mind which are interrelated factors. Indian philosophy has same purpose of human life is to unite with the ultimate reality by living life righteously according to prescribed. Human beings are capable of cognition and experience. On the other hand, human condition in the philosophy of Krishnamurati can be viewed in many dimensions, that is, all human beings have fear, desire, ambition, envy, loneliness, escape, habit, confusion, death, awareness, truth, love, freedom and suffering confliction from the moment they are born until death. Our lives are merely a reflection of our inner condition. However, human beings have capacity to attain freedom through self-awareness for concentration and intelligence. Krishnamurati does not want people to blindly accept his ideas as he believes that each one of us can be his or her own teacher or disciple. Man should investigate and see the things as they are without judgment, distinguishing them as right or wrong, good or bad. Human beings can always learn from their past by looking inwards self observation, analysis and to verify for ourselves all the time and finally will get the real freedom from various conditions.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญภาพ	ช
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
ขอบเขตของการวิจัย	4
วิธีดำเนินการวิจัย	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
สภาวะมนุษย์ในปรัชญาพระเวท.....	6
สภาวะมนุษย์ในปรัชญาอุปนิษัท	11
สภาวะมนุษย์ในปรัชญาภควัทคีต	15
สภาวะมนุษย์ในปรัชญา 6 สำนัก.....	18
สภาวะมนุษย์ในปรัชญาจรวาก	36
สภาวะมนุษย์ในปรัชญาเซน	37
สภาวะมนุษย์ในพุทธปรัชญา.....	40
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	41
3 แนวคิดเรื่องสภาวะมนุษย์ในปรัชญาภฤชนมูรติ.....	47
อิทธิพลความคิดจากภูมิหลังของภฤชนมูรติ.....	47
แนวคิดปรัชญาของภฤชนมูรติ	51
แนวคิดเรื่องการศึกษา.....	55
แนวคิดเรื่องสภาวะมนุษย์.....	57

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 วิเคราะห์สภาวะมนุษย์ในปรัชญาภคฤกษ์มูรติ	77
ความกลัวกับปรัชญาพระเวท	77
ความอยากกับปรัชญาอุปนิษัท	78
ความริษยากับปรัชญาภควัตคีตา	79
ความทะเยอทะยานกับปรัชญาฝ่ายอัสติกะ	80
การตื่นรู้กับปรัชญาฝ่ายนาสติกะ	82
ความรักและเสรีภาพกับพุทธปรัชญาช	83
5 สรุปผล และข้อเสนอแนะ	85
สรุปผลการวิจัย	85
อภิปรายผล	88
ข้อเสนอแนะ	92
บรรณานุกรม	93
ภาคผนวก	98
ประวัติย่อของผู้วิจัย	103

สารบัญญภาพ

ภาพที่	หน้า
2-1 Spiritual-human-anatomy-pancha-kosha.....	13
2-2 การกำเนิดปรัชญาसाङ्ख्यะ.....	20

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การถือกำเนิดของมนุษย์มีหลากหลายสายพันธุ์ ซึ่งสายพันธุ์เดียวที่ยังสามารถสืบเผ่าพันธุ์อยู่ได้ คือ สายพันธุ์โฮโม เซเปียนส์ (Homo sapiens) ซึ่งได้วิวัฒนาการมาจากสิ่งมีชีวิตธรรมดา จนกลายเป็นมนุษย์ทุกคนในโลก และมีความเจริญก้าวหน้าอย่างปัจจุบันนี้

เมื่อมีการกำเนิดมนุษย์ การรวมตัวกันเพื่อสร้างที่อยู่อาศัย สร้างสังคมจึงเกิดขึ้นการอยู่ร่วมกันในสังคม และการพัฒนาขอบเขตของสังคมให้กว้างขวางขึ้นเรื่อย ๆ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์เชื่อมโยงเข้าหากันจนเกิดเป็นโลกยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้มนุษย์สามารถสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การพัฒนาการมาพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยจากการขับเคลื่อนของมนุษย์เอง ซึ่งการพัฒนาที่เห็นได้ชัดเจนคือเรื่องของเทคโนโลยี ความเจริญเติบโตจากเทคโนโลยีนั้นช่วยขยายและเพิ่มความสุขให้กับมนุษย์ แต่ความเจริญเติบโตก็กลับมาพร้อมกับการทำลายเช่นกัน กล่าวคือ เทคโนโลยีไม่ได้แก้ปัญหาภายในจิตใจของมนุษย์ชาติ เพราะเมื่อเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าขึ้น กลับพบว่ามนุษย์ยังมีความเครียด ความทุกข์ ความขัดแย้งในตนเอง ความขัดแย้งกับคนอื่น เพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัว แม้มนุษย์จะมีศักยภาพมากมายที่จะพัฒนาและแก้ปัญหาของตนเอง แต่กลับไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรกับปัญหาชีวิตของตนเอง มนุษย์สร้างความเสียหายให้กับเพื่อนร่วมโลกเพื่อแลกกับความสะดวกสบายเพียงระยะสั้นโดยไม่แสวงหาความสุขที่แท้จริง ปัญหาต่าง ๆ เกิดจากจิตใจอันสับสนและซับซ้อนของมนุษย์ซึ่งสร้างมาจากความคิด ความเชื่อ ความศรัทธา และการปรุงแต่งของมนุษย์เองเป็นปัจจัยหลัก ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมทุกวันนี้ เป็นผลมาจากสังคมปัจจุบันกลายเป็นสังคมวัตถุนิยม บริโภคนิยม จนมนุษย์ไม่คิดอย่างอื่นนอกจากการสะสมความมั่งคั่ง และแสวงหาสิ่งปรนเปรอความต้องการภายนอก การที่จะทำให้มนุษย์หันมาสืบค้นคุณค่าภายในตนเองน่าจะนำประโยชน์มาให้แก่มนุษย์มากกว่าความสนใจในวัตถุที่ไม่ให้ความสุขสงบที่แท้จริงได้

มนุษย์ควรจะหันมาให้ความสำคัญกับคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ควรมุ่งแสวงหาแนวทางชีวิตที่ดีที่สุดสำหรับตนเองอย่างอิสระ มนุษย์ไม่ควรถือว่าตนเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่งทุกอย่าง มนุษย์มีเจตจำนงอิสระ มีพลังความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความพยายาม มีศักดิ์ศรี โดยธรรมชาติมนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง เพราะมนุษย์มีอิสระหรือมีเจตจำนงเสรีที่จะตัดสินใจกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งได้ด้วยตนเอง ถ้ามนุษย์มีความมุ่งมั่นที่จะเป็นอิสระมนุษย์

ก็สามารถกำหนดได้ด้วยพลังใจของตนเอง (Motivational force) สามารถพัฒนาตนเองไปสู่ระดับที่สมบูรณ์ขึ้น เลือกรวิถีชีวิตตามความต้องการและความสนใจในการยอมรับตนเอง แล้วนำส่วนดีในตนเองมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ (สุรพงษ์ ชูเดช, 2544, หน้า 23)

มนุษย์ไม่ควรมีท่าทีที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์มากเกินไปจนกลายเป็นแนวคิดยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง เพราะจะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ให้กับมนุษย์ ทำให้มนุษย์มีความเห็นแก่ตัว และให้ความสำคัญกับตนเองเป็นที่ตั้ง มนุษย์เป็นศูนย์กลางของทุกสิ่งทุกอย่างในโลก มนุษย์สามารถทำสิ่งที่เขาต้องการจะทำในโลก มนุษย์เป็นผู้จัดการของโลก ดังที่โปรทาโกรัส (Protagoras) นักปรัชญาชาวกรีก กล่าวไว้ว่า “มนุษย์เป็นเครื่องวัดสรรพสิ่ง (Man is the measure of all things.)” (Essays, UK. (November 2018) นั้นหมายความว่า มนุษย์ คือ ผู้กำหนดและรับผิดชอบต่อทุกสิ่งทุกอย่างในเรื่องของมนุษย์และที่เกี่ยวกับมนุษย์ มนุษย์เป็นผู้กำหนดเครื่องวัดเอง นำมาตรวัดที่ตั้งขึ้นเป็นแกนหลักแห่งการพัฒนาและตัดสินใจ ทำให้มนุษย์ใช้เป็นข้ออ้างหาโอกาสและเหตุผลเพื่อตนเอง มนุษย์ใช้ตนเองเป็นเครื่องมือรับใช้ความอยากมี อยากได้ โดยมีมนุษย์ผู้อื่นในสังคมรวมถึงสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และธรรมชาติเป็นเหยื่อ มนุษย์สร้างปัญหาให้กับตนเองให้กับเพื่อนมนุษย์และรวมถึงสรรพสิ่งในโลก

มนุษย์ควรสนใจและเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับการมีชีวิตอยู่จริงของมนุษย์ มนุษย์จะต้องเข้าใจและรู้จักตนเอง มนุษย์จะต้องตระหนักรู้ว่าทุกคนมีความสำคัญและมีลักษณะเด่นเฉพาะตน เราควรยึดความจริงแท้คือ สภาวะของมนุษย์ (Human condition) สภาวะของมนุษย์นี้เท่านั้นที่ดำรงอยู่และเป็นไปในชีวิตของมนุษย์ ไม่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจภายนอกใดดลบันดาลให้ชีวิตเรามีความสุขหรือมีความทุกข์ ความสุขหรือความทุกข์ ความกลัว ความเกลียดชัง ความรักใคร่ เป็นต้น เป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดและสร้างขึ้นด้วยตัวเอง

จิทฑู กฤษณมูรติ (Jiddu Krishnamurti 1895-1986) นักปรัชญาชาวอินเดีย มีแนวคิดเด่นชัด ในการแสวงหาการตื่นรู้ภายในตนเอง และหลุดพ้นได้ด้วยตนเอง เขาพูดถึงสภาวะต่าง ๆ ของมนุษย์ ว่ามนุษย์ทุกคนมีความทุกข์ ความอยาก ความกลัว ความดิ้นรน ความรัก รวมถึงความหลุดพ้น เขาชี้ให้เห็นว่า มนุษย์สามารถสัมผัสกับสภาวะเหล่านี้ทุกคน เขามีงานเขียนซึ่งจัดพิมพ์โดยผู้บัญญัติและการสร้างเอกลักษณ์ของบุคคลผู้มีอิสระขึ้นมา (ปิยณัฐ ประถมวงษ์, 2554, หน้า 91) เขาเป็นผู้แสวงหาสัจจะและการตื่นรู้ ได้เสนอแนวคิดที่ว่า มนุษย์ควรแสวงหาความจริง (Truth) การตื่นรู้ นั่น เขามุ่งเน้นไปที่จิตสำนึกและการเปลี่ยนแปลงด้วยตนเอง โดยมีเครื่องมือที่ดีที่สุด คือ การเฝ้าสังเกต กระบวนการคิดของตนเอง และการเข้าใจตนเอง กฤษณมูรติ ผู้ป่มเพาะหัวใจให้เป็นอิสระ เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ที่สำคัญคนหนึ่งในยุคสมัยปัจจุบัน เขากล่าวว่า มนุษย์ทุกคนเป็นผู้ให้ความหมายแก่ชีวิตและโลก โลกจะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับกระทำของมนุษย์เอง เขากระตุ้นให้

มนุษย์สำนึกถึงความไม่แน่นอนของชีวิตที่กำลังดำเนินอยู่เพื่อค้นหาวิถีทางนำไปสู่ความหมายของการมีชีวิตที่แท้จริงและเข้าใจถึงความจริงแท้ของความเป็นมนุษย์ เขาได้รับการศึกษาผสมผสานวัฒนธรรมที่หลากหลาย จากชาวตะวันตก กลุ่มสมาคมเทวญาณวิทยา (Theosophical society) แต่หลังจากนั้นในปี 1929 เขาตื่นรู้ได้ด้วยตนเอง เขาแบ่งปันความรักให้กับสังคมและปล่อยตัวเองให้มีอิสระ โดยการแยกทางออกจากสมาคม เขากล่าวว่า

ความจริงเป็นดินแดนที่ไม่มีผู้คนสามารถเข้าถึงได้โดยผ่านองค์กร ความเชื่อทางศาสนา นักบวช พิธีกรรม ผ่านความรู้ทางปรัชญาหรือจิตวิทยาใด ๆ มนุษย์ต้องค้นหามัน ต้องเข้าใจในเนื้อหาในจิตใจของมนุษย์เองโดยการสังเกตและไม่ผ่านการวิเคราะห์ทางปัญญา หรือในการวิพากษ์ ความคิดทำให้มนุษย์ได้สร้างตัวตนเพื่อความมั่นคงทางศาสนา การเมือง และตนเอง สิ่งเหล่านี้ครอบงำมนุษย์ เป็นสาเหตุของปัญหา ทำให้เกิดการแบ่งแยกของมนุษย์” กฤษณมูรติไม่ต้องการผู้ติดตามเพราะขณะที่มนุษย์เริ่มติดตามผู้ใดผู้หนึ่งมนุษย์จะหยุดการติดตามความจริง เขาตั้งใจแน่วแน่ เพื่อให้มนุษย์เป็นอิสระปรารถนาที่จะปลดปล่อยมนุษย์ออกจากกรงขังจากความกลัวทั้งหมดไม่สรรหาศาสนา นิกายใหม่หรือสร้างทฤษฎีใหม่ทางปรัชญา (Skitt (Ed.), 2017, p. 5)

จากข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า กฤษณมูรติตระหนักดีว่ามนุษย์ต้องรู้จักตัวของมนุษย์เองในทุกแง่มุม มนุษย์ต้องเผชิญกับสภาพที่เป็นอยู่จริง ได้แก่ ความขัดแย้ง ความเกลียดชัง ความกลัว ความทุกข์โศก และอื่น ๆ มนุษย์พยายามค้นหาทางออกจากปัญหาที่มีมายาวนาน การจมอยู่ในสถานะเก่า ๆ ไม่สามารถเผชิญความท้าทายซึ่งเกิดใหม่ได้เสมอ การกระทำใดที่เกิดจากความ คิด ที่มีข้อจำกัดย่อมก่อให้เกิดความขัดแย้ง ความคิดแบ่งมนุษย์ให้แยกออกจากกันทาง ภูมิศาสตร์ทำให้เกิดชาติต่าง ๆ ความคิดแบ่งแยกมนุษย์ให้ต่างกันทางศาสนาและความเชื่อ นอกจากนี้เขายังยืนยันว่าศาสนาจะมีอิทธิพลต่อสถานะมนุษย์ ซึ่งเป็นผลมาจากในอดีต มนุษย์ จึงควรจะต้องมีการสืบค้นหาทั้งหมดนี้ ดังนั้น เขาจึงใช้วิธีการสืบค้น (Investigation) หรืออีกวิธีหนึ่งคือการเสวนา (Dialogue) คือ การมีส่วนร่วมอย่างสดใหม่จากการสนทนากลุ่ม เขาตั้งใจเพื่อให้มนุษย์เป็นอิสระ คำกล่าวของกฤษณมูรติที่ว่า การรู้แจ้งอันเกิดขึ้นได้โดยความใส่ใจที่ไม่กำหนดเพ่ง ในทิศทางใดและปราศจากศูนย์กลาง (Undirected attention without center) จะเข้าไปเปลี่ยนเซลล์ของมันสมองและขจัดสถานะที่ถูกกำหนดออกไปเซลล์ของมันสมองมนุษย์ ซึ่งได้รับผลกระทบจากความรู้อารมณ์ ความรู้สึกต่าง ๆ สามารถเกิดขึ้นได้ในสถานะที่มีพลังสูงสุดทางอารมณ์ และจิตใจ ในปัจจุบันขณะ (กฤษณมูรติ, 2549, หน้า 17) การรู้แจ้งตนเองหรือการมีอิสระภายในก็คือการเข้าใจสถานะที่แท้จริงของมนุษย์นั่นเอง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์แนวคิดสภาวะมนุษย์ในปรัชญาภฤษณมูรติว่าหมายถึงอะไร มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์อย่างไร สภาวะที่แท้จริงของมนุษย์ควรเป็นอย่างไร เราจะเข้าถึงสภาวะที่แท้จริงนั้นได้อย่างไร เมื่อเข้าถึงสภาวะที่แท้จริงของมนุษย์ได้แล้ว ชีวิตจะเป็นอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าจะเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่จะนำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์กับยุคสมัยที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งในสังคมปัจจุบัน เพื่อให้มนุษย์สามารถตื่นรู้ในสภาพความเป็นจริง โดยไม่มีกรอบปิดกั้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดสภาวะมนุษย์ในปรัชญาอินเดีย
2. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดสภาวะมนุษย์ในปรัชญาภฤษณมูรติ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบแนวคิดเกี่ยวกับสภาวะมนุษย์ในปรัชญาอินเดีย
2. ได้ทราบแนวคิดสภาวะมนุษย์ในปรัชญาภฤษณมูรติ
3. ได้ทราบความหมาย ความสำคัญและวิธีการเข้าถึงสภาวะที่แท้จริงของมนุษย์ในปรัชญาภฤษณมูรติ
4. ทำให้มีแหล่งข้อมูลในการศึกษาและเป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจศึกษาสภาวะมนุษย์ในปรัชญาภฤษณมูรติ
5. ได้เสนอแนวคิดสภาวะมนุษย์ในปรัชญาภฤษณมูรติมาปรับใช้ในชีวิตปัจจุบัน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์แนวคิดสภาวะมนุษย์ที่ปรากฏอยู่ในงานของภฤษณมูรติ รวมทั้งเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยจะคัดจากหัวข้อและประเด็นที่ตั้งไว้ในการศึกษาครั้งนี้แล้วนำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์ และนำเสนอในเชิงพรรณนาโดยการวิจัยนี้จะเน้นเฉพาะในขอบข่ายของแนวคิดสภาวะมนุษย์ของภฤษณมูรติ เป็นหลัก และศึกษาแนวคิดอื่นเพิ่มเติม ก็เพื่อให้งานวิจัยเกิดความสมบูรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) มีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือการศึกษาข้อมูล เรื่องแนวคิดสภาวะมนุษย์ที่ปรากฏอยู่ในงานเขียน บทสนทนาของกฤษณมูรติ
2. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ จากหนังสือแปล บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. นำข้อมูลที่ได้จากข้อปฐมภูมิ และทุติยภูมิมาเป็นฐานในการวิเคราะห์ เพื่อนำไปสู่บทสรุปที่น่าจะเป็นต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

สภาวะมนุษย์ หมายถึง สภาวะต่าง ๆ ที่เกิดจากความคิด ความทรงจำ และประสบการณ์ในอดีตที่เคยได้รับจากสิ่งแวดล้อม สังคมและ วัฒนธรรมซึ่งมีอยู่จริง ความมีอยู่อาศัยประสาทสัมผัส ซึ่งเป็นนามธรรม สภาพความเป็นไปของจิตมนุษย์เปลี่ยนแปลงของเงื่อนไขภายนอก ได้แก่ ความกลัว ความอยาก ความทะเยอทะยาน ความริษยา ความสับสน ความทุกข์ ความดิ้นรน ความรัก รวมถึงเสรีภาพ

การตื่นรู้ หมายถึง การตระหนักรู้ในทุกสภาวะโดยการคอยหมั่นสังเกตตามความเป็นจริง
ปรัชญา กฤษณมูรติ หมายถึง แนวคิดเรื่องสภาวะมนุษย์ที่ต้องค้นหาสืบสวนภายในตน
อิสระ หมายถึง การหลุดพ้นจากสภาวะต่าง ๆ ของมนุษย์ การสิ้นสุดของความขัดแย้งทั้งปวง และปฏิเสธความอยาก ความปรารถนา เป็นต้น
ความรู้สึกรู้ตัว หมายถึง การรู้เท่าทัน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก่อนที่จะศึกษา แนวคิดสภาวะมนุษย์ในปรัชญาภุชฌมูรติ จำเป็นต้องเข้าใจสภาวะมนุษย์ในปรัชญาอินเดียเสียก่อน เพราะปรัชญาภุชฌมูรติเกิดขึ้น และได้รับอิทธิพลจากระบบปรัชญาอินเดีย ดังนั้น การทำความเข้าใจสภาวะมนุษย์ในปรัชญาอินเดีย จึงมีความจำเป็นต่อการศึกษาสภาวะมนุษย์ในปรัชญาภุชฌมูรติในบทที่ 3 ต่อไป ดังนั้นในบทนี้ ผู้วิจัยจะศึกษา สภาวะมนุษย์ในปรัชญาอินเดีย ตั้งแต่ปรัชญาพระเวท จนถึง พุทธปรัชญา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. สภาวะมนุษย์ในปรัชญาพระเวท
2. สภาวะมนุษย์ในปรัชญาอุปนิษัท
3. สภาวะมนุษย์ในปรัชญาภควัทคีตา
4. สภาวะมนุษย์ในปรัชญา 6 สำนัก
5. สภาวะมนุษย์ในปรัชญาจารวาก
6. สภาวะมนุษย์ในปรัชญาเซน
7. สภาวะมนุษย์ในพุทธปรัชญา
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สภาวะมนุษย์ในปรัชญาพระเวท

ปรัชญาพระเวทเป็นปรัชญาที่เก่าแก่ที่สุดในโลก เกิดขึ้นเมื่อประมาณช่วง 1500 ถึง 700 ปีก่อนคริสตกาล ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ชาวอารยัน (Aryan) อพยพเข้ามาและมีอำนาจเหนือชาวดราวิเดียน (Dravidian) ในดินแดนแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุ (Indus) เมื่อประมาณ 1,500 ปีก่อน ค.ศ. (Violatti, 2018) ได้นำ “คัมภีร์พระเวท” (Vedas) มาด้วย คัมภีร์พระเวทเขียนขึ้นโดยใช้ภาษาสันสกฤตซึ่งเป็นภาษาเก่าแก่ ถือได้ว่าเป็นภาษากลางและเป็นภาษาชั้นสูง คนฮินดูเชื่อว่า พระเวท (Vedas) นั้นเป็นความรู้อันศักดิ์สิทธิ์หรือความจริงนิรันดร์ เป็นสิ่งที่เหล่าฤาษี (Seers) ได้ยินได้ฟังพระเวทจากพระพรหม (Brahma) โดยตรง ดังนั้นพระเวทจึงไม่ใช่ผลงานการประพันธ์ของมนุษย์ แต่เป็นสิ่งที่พระเจ้าประทานให้กับพระพรหมช่วงเวลาก่อสร้างโลก พระพรหม ก็คือ ผู้ที่สร้างโลกและสรรพสัตว์ต่าง ๆ ขึ้นบนโลก ด้วยเหตุนี้พระเวทจึงเป็นคัมภีร์ชั้น “ศรุตี” (Sruti) คือฤาษีได้ยินหรือเปิดเผยที่มาจากเบื้องบน

และถ่ายทอดผ่านกลุ่มพราหมณ์ และไม่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นนิรันดร์ เป็นความจริงสูงสุด (Shakunthala, 1984, p. 5) ในยุคพระเวทมนุษย์เคารพนับถือ บูชาโลกธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ รวมทั้งต้นไม้ ภูเขา แนวความคิดความเชื่อมีลักษณะเป็นวิญญานนิยม (Animism) ที่เชื่อว่าวิญญานเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถให้คุณและโทษแก่มนุษย์ได้ จึงมีการบวงสรวงเพื่อให้อิทธิฤทธิ์อยู่ในธรรมชาติเหล่านั้นเกิดความพอใจ จะได้ไม่บันดาลสิ่งที่เป็นโทษให้เกิดกับตน รูปแบบการนับถือธรรมชาติผ่านรูปเคารพเดิมในยุคนั้น ศาสตราจารย์ แมกซ์ มุลเลอร์ (Max Muller, 1823-1900) เรียกว่า พหุเทวนิยม คือ การบูชาเทพหลายองค์ (Polytheism) แต่ต่อมาเปลี่ยนเป็น อติเทวนิยม (Henotheism) คือบูชาเทพบางองค์ซึ่งถูกยกขึ้นให้สูงกว่าเทพองค์อื่น ในระหว่างการประกอบพิธีบูชาอยู่ ต่อมาถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นเอกเทวนิยม (Monotheism) เมื่อพรหมกลายเป็นศูนย์กลางของการบูชาเทพ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2562, หน้า 41) ฤคเวทเล่มแรก ๆ ที่เชื่อกันว่านักปราชญ์อารยันได้ถ่ายทอดเนื้อหาของวรรณกรรมชุดนี้ทางวาจาเป็นมุขปาฐะคือ ตั้งกลุ่มเฉพาะขึ้นเพื่อท่องเนื้อหาจากปากสู่ปาก ไม่มีการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร บทสวดต่าง ๆ ถูกวางหมวดหมู่ให้เป็นระเบียบสำหรับการถ่ายทอดสืบต่อกันจากรุ่นสู่รุ่น คัมภีร์พระเวทมีอยู่ 4 หมวดเรียกว่า “สัมหิตา” ประกอบด้วย

1. ฤคเวท (Rig veda) เป็นบทสวดสรรเสริญเทพเจ้าโดยกล่าวถึงลักษณะการปฏิบัติบูชาหรือการสังเวทเทพเจ้าด้วยสิ่งต่าง ๆ เป็นบันทึกเรื่องราวสภาพสังคมการใช้ชีวิตของมนุษย์ในสมัยพระเวท พระพรหมเป็นผู้เปล่งคำสอนต่าง ๆ เหล่านี้ออกมา แล้วถูกเก็บรวบรวมทำเป็นบทสวด เรียกว่า “ฤคเวทสัมหิตา” ว่าด้วยบทสวดสดุดีเทพเจ้า พราหมณ์มีหน้าที่นำมาถ่ายทอดสู่มนุษย์เพื่อขอให้เทพเจ้าช่วยขจัดเภทภัยทั้งหลายทั้งมวลออกไป คัมภีร์ฤคเวทถือเป็นคัมภีร์ที่มีความเก่าแก่ที่สุด มีอิทธิพลอย่างสูงต่อสังคมของชาวฮินดู แสดงให้เห็นถึงอำนาจแห่งองค์เทพ และยังได้กล่าวถึงตำนานการสร้างโลกของพระพรหม และทรงสร้างมนุษย์กับสรรพสิ่งทั้งมวลขึ้นด้วย

2. ยชุรเวท (Yajur veda) เป็นคัมภีร์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของเหล่าพราหมณ์กล่าวถึง ลักษณะและความสำคัญของพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งการบูชาและการบวงสรวง มีบทคาถาสัญญาที่ใช้ในการประกอบพิธีบูชาอยู่

3. สามเวท (Sam veda) เป็นโคลงบทสวดสำหรับพราหมณ์ใช้สวดทำพิธีบวงสรวงสังเวทเทพเจ้าด้วยการบูชาน้ำ โสมเนื้อหาล้วนส่วนใหญ่ของสามเวท นำมาจากฤคเวทเป็นบทสวดร้อยกรอง คัมภีร์เล่มนี้มีความสำคัญคือ เป็นบทสวดสรรเสริญคุณและอิทธิฤทธิ์ของเทพเจ้าใช้สำหรับสวดระหว่างพิธีคั่นกรองและผสมน้ำ โสม เพื่อถวายเทพเจ้า

คัมภีร์พระเวททั้ง 3 เล่มแรกนี้คือ ฤคเวท ยชุรเวท และสามเวท ถือเป็น 3 เล่มหลักรวมเรียกว่า “ไตรเวท” หรือ “ไตรเพท”

4. อถรรพเวท (Atharvada) เป็นคัมภีร์ไสยเวท หรือไสยศาสตร์ถูกเขียนขึ้นในภายหลัง เนื่องจากว่าในยุคนี้ศาสนาฮินดูหรือพราหมณ์ถูกระทบกระเทือนทางความเชื่ออย่างหนักจาก ลัทธิและศาสนาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นตามมาในภายหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง 2 ศาสนาที่เริ่มมีผู้เลื่อมใส ศรัทธากันมากขึ้น คือ พุทธ (Bhuddha) และเซน (Jain) พวกพราหมณ์ในยุคหลัง ๆ จึงต้องขมุนุ่มกัน แต่งคัมภีร์เพื่อเรียกศรัทธากลับคืนมาอีกมากมายหลายเล่ม และคัมภีร์อถรรพเวทก็คือเล่มหนึ่งที่เกิดขึ้นมาจากกุศโลบายที่ต้องการให้ศาสนาพราหมณ์ยังคงเป็นที่ยึดเหนี่ยวของชาวอารยันหรือฮินดู อย่างเหนียวแน่นต่อไป คัมภีร์อถรรพเวทนี้คือวิชาอาคมที่ใช้เสกเป่าเพื่อทำลายสิ่งอัปมงคลต่าง ๆ สร้างสวัสดิมงคลและเพื่อนำความชั่วร้ายไปสู่ศัตรู ประกอบด้วยบทสวดที่เป็นคาถาทางไสยศาสตร์ เป็นพระเวทเล่มพิเศษที่ถูกจัดให้อยู่นอกกลุ่มคัมภีร์ไตรเพทเพราะไม่มีความเกี่ยวข้องกับพิธี บวงสรวงบูชาองค์เทพเจ้าแต่อย่างใด แต่เป็นการรวมบทคาถาต่าง ๆ อันมีจุดประสงค์เพื่อเป็นการปิดเป่าโรคภัยไข้เจ็บและภัยพิบัติต่าง ๆ นอกจากนี้ก็ยังมิบทสวดขอพรต่อเทพเจ้าเพื่อให้เกิด ชัยบุญญา มีสุขภาพที่ดี มีความมั่งคั่ง และการมีอายุที่ยืนยาว จนถึงบทสวดอ้อนวอนเพื่อขอให้ได้มา ซึ่งข้าทาสนบวราสัตว์เลี้ยงบุตรกระทั่งชัยชนะในสงคราม หรือแม้แต่การขอให้หลุดพ้นจากบาป ทั้งปวงที่ได้กระทำลงไปและยังมีส่วนที่ว่าด้วยมนต์ที่ใช้สำหรับแก้อาถรรพ์ต่าง ๆ แก้โรคภัย อยู่ยงคงกระพัน หรือให้พ้นจากความตายพร้อมทั้งไสยเวทเสกสิ่งของต่าง ๆ เข้าไปในตัว การสักยันต์ ฝังรูปฝังรอยจนถึงการทำเสน่ห์ยาแฝด เป็นต้น คัมภีร์เล่มหลังสุดนี้จึงถูกจัดว่าเป็นคัมภีร์ ระดับต่ำกว่าคัมภีร์ ไตรเพททั้ง 3 เล่มก่อนหน้านี้ คัมภีร์อถรรพเวทมีอิทธิพลอย่างมากต่อนักไสยเวท สืบมาจนปัจจุบันไม่ว่าศาสนาใด (ดวงธิดา งามสวรรค์, 2537, หน้า 52-55)

ในยุคพระเวท เกิดแนวคิดเรื่องวรรณะ 4 คำว่า วรรณะ แปลว่า สี หมายถึง สีของร่างกาย หรือผิวพรรณ การแบ่งประเภทบุคคลในตอนแรกที่พวกอารยัน อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอินเดีย คงถือเอาสีของผิวกายเป็นเครื่องแบ่งอาชีพการทำงาน เพื่อแยกพวกอารยันออกจากพวกที่ไม่ใช่ อารยันเพราะมีการผสมกลมกลืนระหว่างกลุ่มจึงเกิดการแบ่งชนชั้น (Class) ในยุคแรกนั้นหมายถึง เฉพาะกลุ่มของนักปกครอง แต่แนวคิดวรรณะ (Caste) ในช่วงเวลาที่พราหมณ์เป็นใหญ่เป็นตราที่จะกำหนดสถานะมนุษย์ตั้งแต่เกิด มีรายละเอียด ดังนี้

1. วรรณะกษัตริย์ เป็นนักรบ ทำหน้าที่ปกครอง และทำศึกสงครามขยายขอบเขต หรือป้องกันเขตแดนเวลาถูกข้าศึกภายนอกกรูกราน เกิดจากป่าหรือไหล่ของพรหม
2. วรรณะพราหมณ์ เป็นพวกที่ทำหน้าที่ศึกษาทรงจำและสืบต่อคัมภีร์พระเวท เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาสำหรับวรรณะอื่น ๆ จากการปากของพรหม
3. วรรณะแพศย์ เป็นวรรณะของคนส่วนใหญ่ของสังคมผู้ประกอบพาณิชยกรรม เกษตรกรรมและศิลปะหัตถกรรมต่าง ๆ เกิดจากท้องของพรหม

4. วรรณะศูทร เป็นวรรณะของพวกกรรมกรผู้ทำงานรับจ้างที่ต้องใช้แรงงานแบกหาม และให้บริการแก่วรรณะอื่น ๆ เกิดจากเท้าของพรหม (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2562, หน้า 48)

จากที่กล่าวมา ในยุคแรกของพระเวท มนุษย์มีความอบอุ่นใจ ปลอดภัย สามารถครองตน ดำเนินชีวิตไปในหนทางที่ถูกต้อง มีชีวิตที่สมบูรณ์และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขและสามารถสวดขอพรจากพระเจ้าได้ เพราะมนุษย์ต้องการมีชีวิตที่เป็นอิสระ มีความปลอดภัย มีอายุ นานเป็นร้อยปี มีความสุขกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัว (Sharma, 2004, pp. 48-49)

ชาวฮินดูแบ่งขั้นตอนของมนุษย์แต่ละช่วงกินเวลา 25 ปี มี 4 ขั้นตอนตามวัยดังนี้

1. พรหมจารี แปลว่า “ผู้ประพฤติพรหมจรรย์” คือช่วงชีวิตสำหรับการศึกษาเล่าเรียน เพื่อพอกพูนความรู้เป็นช่วงเริ่มต้นของชีวิต

2. กฤหัสถ์ แปลว่า “ผู้ครองเรือน” คือช่วงเวลาในการหาความสุขทางโลก มีครอบครัว มีบุตรธิดา แสวงหาทรัพย์สมบัติ ประกอบศาสนพิธี และต้องมีความรับผิดชอบต่อชุมชน

3. วณปรสถ์ แปลว่า “ผู้อยู่ป่า” คือช่วงเวลาที่จะต้องปล่อยวางจากชีวิตครอบครัวและ ความสุขทางโลกแล้วหันมามุ่งปฏิบัติธรรมประพฤติทำตนให้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม โดยออกไป พำนักอยู่กับอาศรมในป่าบำเพ็ญตบะและข้อปฏิบัติอื่น ๆ ทางศาสนาอย่างเคร่งครัด

4. สันยาสี แปลว่า “ผู้แสวงหาธรรม” คือการปฏิบัติเพื่อบรรลุโมกษะอันเป็นจุดหมาย ปลายทาง เป็นช่วงที่ต้องละทิ้งทุกอย่างเหลือแต่ฝ้านุ่งกับภาชนะสำหรับใส่อาหารและหม้อน้ำ เทียวจาริกไปทั่วมนุษย์ยังต้องอาศัยกรรมของตนอยู่ ดังนั้นพระเวทจึงสอนว่า มนุษย์ควรปฏิบัติ ตามคติ 4 ประการ คือ ธรรมะ อรรถะ กามะ และ โมกษะ หรือที่เรียกกันว่า “จตุรบรรค” อันหมายถึง จุดมุ่งหมาย 4 ประการของมนุษย์สภาวะของมนุษย์ในปรัชญาพระเวท มีการพัฒนาทางจิตวิญญาณ เพื่อไปสู่เป้าหมายสูงสุดคือการหลุดพ้นหรือบรรลุโมกษะ (Moksa) มีลำดับขั้นในการบำเพ็ญตน ที่เรียกว่า “อาศรม 4” คือ ลำดับขั้นแห่งวิถีชีวิต (Stages of life) โดยบุคคลผู้สามารถที่จะปฏิบัติ อาศรม 4 นี้ได้จะต้องเป็นบุคคลในวรรณะ 3 วรรณะแรกเท่านั้นคือ กษัตริย์พราหมณ์ แพศย์ ที่มีสิทธิ์ โดยสมบูรณ์ในการแสวงหาหนทางที่จะมุ่งไปสู่ธรรมขั้นสูงสุดได้ (ดวงธิดา ราเมศวร์, 2537, หน้า 56)

ธรรมขั้นสูงสุดนั้น กล่าวคือ การบรรลุโมกษะ จากงานวิจัยใน ทรรศนะความหลุดพ้นใน พระเวท จะเห็นได้ว่าไม่ได้เน้นถึงบุคคลที่บรรลุความหลุดพ้นนั้นต้องเข้าไปร่วมกับธรรมชาติสิ่งใด สิ่งหนึ่ง... ความเชื่อในยุคพระเวทมิใช่เป็นเรื่องการให้รางวัลและการลงโทษหลังจากตายไป แต่มี มากกว่านั้นทั้งคนใจบุญและคนใจบาป มีความเชื่อกันว่าจะเกิดใหม่ในโลกอื่น ไม่มีข้อความที่กล่าว เป็นนัยแสดงถึงการจุดของวิญญาณ ยกเว้นข้อความในคัมภีร์ พราหมณะรางวัลของคุณธรรมและ ความเป็นผู้มีใจบุญได้แก่การเสวยสุขในสวรรค์ร่วมกับเทพเจ้าทั้งหลาย แต่ต่อมาภายหลังภพซึ่งเป็น

สภาพที่เกิดของคนดีที่ตายแล้วก็ได้รับการบรรยายว่าอยู่ภายใต้การควบคุมของพระยม (นวนิธประณมบุรณ, 2520, หน้า 18-19)

สรุปในปรัชญาพระเวท สภาวะมนุษย์คือภาวะจิตที่มีความกลัว และต้องการพึ่งพิงสิ่งนอกตัว มีความเชื่อเทพเจ้าหลายองค์ มีการนับถือธรรมชาติ ให้มีสัญลักษณ์เป็นเทพเจ้าต่าง ๆ มีพิธีกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับเทพเจ้า มีการนับถือบรรพบุรุษ และนับถือสัตว์ พลังความคิดมุ่งสู่พระเวทโดยตรงไม่มีเทวสถาน เกิดวัฒนธรรมวางรากฐานทางจริยศาสตร์บทสวด และการดำรงชีวิตและการประกอบกรรมดี ในยุคต้นระบอบวรรณะยังไม่รุนแรง แนวคิดการแบ่งชนชั้นมีจุดประสงค์เพื่อแยกพวกอารยันออกจากพวกที่ไม่ใช่อารยัน เกิดในยุคปลาย มีข้อกำหนดบังคับกฎปกครองมนุษย์ ถูกกำหนดและตัดสินชะตาชีวิตตั้งแต่เกิด การดำเนินชีวิต การศึกษา การแต่งงาน และการทำพิธีศพ โดยไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ สภาวะมนุษย์มีลักษณะเด่นชัดเรื่อง ความกลัว ความริษยา ความทะเยอทะยาน ความเห็นแก่ตัว จากคัมภีร์อถรรพเวทเกิดขึ้นมาจากความกลัวว่าคนในศาสนาจะเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอื่น กุศโลบายที่ต้องการให้ศาสนาพราหมณ์ยังคงเป็นที่ยึดเหนี่ยวไม่ให้มีการเปลี่ยนแปลงศาสนา ความเชื่อแห่งเครื่องรางของขลัง คาถาอาคม เพื่อป้องกันอำนาจปีศาจและยังใช้เพื่อทำให้เกิดสันติภาพ และความสามัคคี นอกจากนี้ยังมีการกำหนดและแบ่งบุคคลในสังคมออกเป็นวรรณะชนชั้นให้มนุษย์ตั้งแต่เกิด กำหนดหน้าที่ ความเป็นอยู่ ซึ่งมีผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทำให้สังคมเกิดการแตกแยก ไม่มีอิสระเสรีภาพ ไม่มีความเสมอภาคและภราดรภาพ วรรณะต่ำอย่างแพศย์และศูทรไม่สามารถเรียนพระเวทได้ การประกอบพิธีกรรมขึ้นอยู่กับวรรณะพราหมณ์ จึงน่าเชื่อว่าสตรีได้ถูกกีดกันมิให้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและก็ถูกกีดกันเรื่องการศึกษาไม่ได้รับความเสมอภาค การแบ่งในเรื่องวรรณะจึงมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตในสังคมอินเดีย ในยุคพระเวท เน้นแต่ผู้ชายที่ต้องยึดตามลำดับขั้นของชีวิตตามหลักของอาศรม 4 มีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียน (พรหมจารี) จากนั้นแต่งงาน (กฤหัสถ์) พอเริ่มชราก็เตรียมตัวละจากบ้านสู่ป่า (วานปรสธ) จากนั้นก็จะสละชีวิตทางโลกออกบวชแสวงหาความจริง (สันยาสี) ตามขั้นตอนที่ถูกกำหนดไว้ ซึ่งมีเป้าหมายของมนุษย์เพื่อความมีชีวิตที่ราบรื่นปลอดภัยอุดมสมบูรณ์ในโลกเพื่อนำไปสู่การหลุดพ้น มนุษย์ในยุคพระเวทเน้นความสำคัญในช่วงกฤหัสถ์มากที่สุด เป็นวัยที่มีกำลัง ความสามารถ ปกป้อง ตนเองและสังคม ต่อมาในช่วงตอนปลายของพระเวท ได้ปรากฏแนวคิดเรื่องปุรุชะ เกิดปรัชญาอุปนิษัต เป็นปรัชญาที่ทำให้มนุษย์สนใจศึกษาภาวะสูงสุด การหาหนทางเพื่อเข้าสู่ภาวะนั้น มีแนวคิดปรัชญาชัดเจนเป็นช่วงระยะเวลาของการพยายามค้นหาทางหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดมากขึ้น ศึกษาเกี่ยวกับความหมายของชีวิตแก่นแท้ของมนุษย์ (อาตมัน) นั้นเป็นหนึ่งเดียวกับความจริงแท้สูงสุด (พรหมมัน) มีความเป็นมาดังต่อไปนี้

สภาวะมนุษย์ในปรัชญาอุปนิษัท

คำว่า อุปนิษัท (Upanishads) เป็นคัมภีร์ของศาสนาฮินดู เนื้อหาเป็นหลักธรรม คำสอน อันลึกซึ้ง มุ่งค้นหาความจริง โดยใช้ระบบเหตุผล ฝึกปฏิบัติทางจิต จัดเป็นสรีดิต่อจากคัมภีร์พระเวท คำว่า อุปนิษัท ซึ่งหมายถึง การเข้าไปนั่งใกล้อาจารย์ของศิษย์ที่มีนิสัยรักการแสวงหาจุดหมายสูงสุดของชีวิต ด้วยท่าทีแห่งความตั้งอกตั้งใจเพื่อรับการถ่ายทอดสังขธรรมสูงสุด ซึ่งจะนำไปสู่การทำลายความไม่รู้ หรือข้อสงสัยทั้งปวงให้หมดไปจากจิตใจ คัมภีร์อุปนิษัทมี 108 เล่มเริ่มจากยุคต้น ยุคกลาง และยุคปลาย มีวิวัฒนาการ แต่งคัมภีร์หลายยุคหลายสมัย ปรากฏอยู่ และถือเป็นพัฒนาการของชาวอารยันในอินเดียกับชนดั้งเดิมชาวดราวิเดียนของอินเดียที่มีความเจริญทางการปฏิบัติทางจิต การตรวจสอบธรรมชาติในจิต มีการผสมผสานความคิดระหว่างแนวคิดเดิมในพระเวท คือ เทพมีอำนาจในธรรมชาติ ควบคุมธรรมชาติ กับแนวคิดใหม่ ที่สังเคราะห์จากการหลอมรวมแนวคิด เกิดจากญาณภายใน เกิดคัมภีร์อุปนิษัท โลกนี้เกิดในท่ามกลางเสรีภาพ มีสภาพความเป็นอยู่ในเสรีภาพ และสลายไปสู่เสรีภาพ คือ การหลุดออกจากกรงขังไปสู่เสรีภาพ ระบบแนวคิดอินเดีย เชื่อว่าชีวิตเชื่อมโยงระหว่างกฎธรรมชาติกับกฎศีลธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ศาสนาและปรัชญามีการเชื่อมโยงไม่แยกออกจากกัน อุปนิษัทมีวิวัฒนาการที่ต่างไปจากพระเวท คือมีส่วนที่เป็นคำอธิบายความรู้สึกรู้สึกนึกคิดทางปรัชญามากขึ้น ไม่เกี่ยวข้องกับบทสวด หรือพิธีกรรม อุปนิษัทเกิดขึ้นเพื่อตอบ ความต้องการของมนุษย์ มุ่งแสวงหาคำอธิบายที่จะทำให้เข้าถึงความหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด เป็นปัญญาชนที่มุ่งแสวงหาความหมาย หรืออุดมการณ์ของชีวิตกล่าวคือ แก่นแท้หรือตัวตน (อาตมัน) นั้นเป็นหนึ่งเดียวกับความจริงแท้สูงสุด (พรหมมัน) มนุษย์รับรู้ได้จากญาณ ไม่ใช่ประสาทสัมผัส ทางด้านจริยศาสตร์ มนุษย์เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมคือ การทำดีจะนำไปสู่พระเจ้า ส่วนความทุกข์เป็นผลแห่งกรรมชั่วที่ได้เคยทำไว้ในชาติก่อน

อาตมัน (Atma) แปลว่าชีวิต, ตัวตนลมหายใจ, วิญญาณ, จิตวิญญาณสูงสุด ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเชื่อว่าอาตมันหรือ “ชีวาตมัน” คือตัวตนของมนุษย์ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็นกายคือตัวตนอย่างหยาบกับส่วนที่เป็นจิตวิญญาณคือตัวตนอย่างสมบูรณ์ ในส่วนที่เป็นกายนั้นถือว่าเป็นส่วนที่หยาบไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริงเพราะมีการแตกสลายไปตามกาลแต่ใน ส่วนที่เป็นจิตวิญญาณอันเป็นส่วนละเอียดนั้นเป็นอาตมันหรือเป็นตัวตนที่แท้จริงเพราะจิตวิญญาณนั้นจะไม่มีวันตายหรือแตกสลายไป เช่นส่วนที่เป็นกายเพราะว่าวิญญาณของสรรพสิ่งแต่ละดวงนั้นเป็นอาตมันย่อยที่แยกออกจากอาตมันใหญ่ซึ่งเป็นวิญญาณสากล (Universal soul) ที่เรียกว่า “ปรมาตมัน” ดังนั้น เมื่อปรมาตมันหรือวิญญาณสากลเป็นอมตะ อาตมันหรือชีวาตมันซึ่งเป็น วิญญาณย่อย เป็นตัวตนย่อยนั้นจึงเป็นอมตะด้วย กระนั้นระหว่างอาตมันและปรมาตมันก็มี ความแตกต่างตรงที่ว่าปรมาตมัน ไม่ได้ถูกจำกัดหรือผูกพันอยู่กับสิ่งใด เป็นภาวะอมตะเป็นอยู่ด้วย

ตัวเองไม่มีการเกิดและไม่มีการตาย ส่วนชีวาตมันหรืออาดมันนั้นถูกจำกัดด้วยร่างกายที่มีการแตกดับจึงได้รับความทุกข์ยากลำบากต่าง ๆ จากการเวียนว่ายตายเกิดของร่างกายไปในภพชาติใหญ่ น้อยต่าง ๆ อย่างไม่มีวันจบสิ้นจนกว่าบุคคลนั้นจะฝึกฝนตนเองให้รู้แจ้งเห็นจริงในอาดมันของตนเองว่าเป็นอันเดียวกันกับปรมาตมันหรือพรหมันจึงจะบรรลุมฤกษะหลุดพ้นจากความทุกข์ (เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, 2557, หน้า 82)

อุปนิษัตมุ่งค้นหาความจริงที่พัฒนาที่สูงกว่าใช้ระบบเหตุผลและมโนภาพ เป็นจิตสำนึกในความเป็นมนุษย์มากขึ้น คำสอนมีหลักการ โดยรวมว่าเมื่อกายแตกดับไปแล้ว อาตมันหรือชีวาตมัน จะเคลื่อนออกจากร่างเก่าไปอยู่ร่างใหม่แต่ร่างใหม่จะดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับกรรมกรรมชั่วที่ได้เคยกระทำไว้คล้ายคลึงกับปรัชญาพระเวท สภาวะแห่งพรหมัน (Brahman) นั้น มี 2 ระดับ คือ

1. ระดับต่ำ คือ มองพรหมันในฐานะสคุณพรหม คือ พรหมที่เป็นตัวบุคคล มีคุณสมบัติต่าง ๆ มีฤทธิ์เดชดลบันดาล

2. ระดับสูง คือ มองพรหมันในฐานะนิรคุณพรหม คือ พรหมที่เป็นนามธรรมสูงสุดเป็นวิญญานสากลที่มีพลัง (ศักดิ์) เข้าถึงโดยการฝึกปฏิบัติภายในจิต

พรหมันคือวิญญาน โลกเชิงสรรพเทวนิยมที่ไม่ใช่ตัวบุคคล เป็นอนุคลิก เป็นสิ่งสมบูรณ์ (the Absolute) รวมเข้าด้วยกันเป็นเป้าหมายสูงสุดเป็นความจริงขั้นสูงสุด ปรมาตตัจเป็นวิญญานบริสุทธิ์เป็นเหตุหรือที่มีของสากลจักรหรือสรรพสิ่งสรรพชีวิตในสากลจักรวาล บางครั้งก็เป็นสิ่งเดียวกันกับอาดมัน คำนี้ปรากฏเป็นครั้งแรกในคัมภีร์อุปนิษัต โดยกล่าวถึงไว้ 2 ลักษณะคือ นิรคุณพรหมัน (Indeterminate Brahman) อันได้แก่พรหมันที่กำหนดโดยคุณลักษณะใด ๆ ไม่ได้เป็นวิญญานบริสุทธิ์เป็นอนุคลิกพรหม อรูปพรหม (Impersonal Brahman) คือ มีเนื้อแท้เป็นปรพรหม หรือสัจจิทานันตะ (ความสุขอันเกิดจากความจริงและความรู้) กับสหคุณพรหมัน (Determinate Brahman) อันได้แก่พรหมันที่กำหนดโดยคุณลักษณะและคุณสมบัติต่าง ๆ เป็นอปรพรหม หรืออนุคลิกพรหม รูปพรหม (Personal Brahman) ในคัมภีร์พระเวทไม่ใช่คำว่าพรหมหรือพรหมันแต่พรรณนาเทพสูงสุดผู้เป็นเอกภาพของสรรพสิ่งทั้งปวงไว้ 2 ลักษณะคล้ายกับคัมภีร์อุปนิษัต (เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, 2557, หน้า 135)

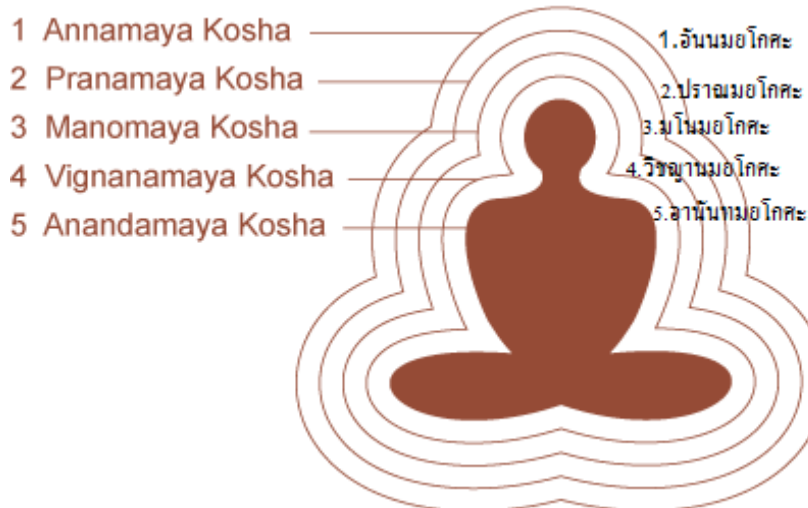
อุปนิษัตสอนว่ามนุษย์มีความโง่เขลาไม่รู้ทันความเป็นจริงของความเป็นไปในโลกมีสาเหตุมาจาก มายา (Illusion) ซึ่งเป็นอำนาจแห่งพรหมัน ภายในสภาวะมนุษย์นั้น มีความอยากได้ ความหลงผิด รวมเรียกว่า กิเลส คือ สภาวะที่ทำให้จิตเศร้าหมองเป็นเปลือกนอกที่ห่อหุ้มอาดมันภายในตัวเรา และโดยเนื้อแท้แล้ว มนุษย์ทุกคนก็เป็นอันเดียวกันกับพรหมันระดับสูงนั่นถือเป็นหลักคำสอนที่จะนำมนุษย์ไปสู่อิสรภาพหรือความหลุดพ้น แนวความคิดทางการปฏิบัติเชื่อว่าชีวิตนี้

มีทุกซ์ บุคคลต้องเกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิดอยู่เรื่อย ที่ว่าตายหมายถึงอาตมันออกจากร่างเดิมแล้วไปเกิดในร่างใหม่ อาตมันจึงไม่ได้ตายไปกับร่างกาย

การหยุดการเวียนว่ายตายเกิดของมนุษย์คือ ต้องเข้าถึงพรหมัน หลักปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงพรหมันมี 3 ทาง คือ

1. กรรมโยคะ ปฏิบัติตบะโยคะ เช่น ทรมานร่างกายด้วยวิธีต่าง ๆ
2. ภักติโยคะ การยอมมอบกายถวายชีวิตต่อพระเป็นเจ้ายอมทำทุกอย่างเพื่อพระองค์ตลอดจนการบูชาบวงสรวงสวดมนตร์
3. ชญานโยคะ การบำเพ็ญสมาธิให้เกิดวิเวกญาณเครื่องรู้แจ้งตนเมื่อญาณนี้เกิดขึ้นจะทำให้ใจสะอาดบริสุทธิ์และจะไม่ต้องเกิดอีกเป็นอันถึง โมกษะ (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2532, หน้า 139)

ปรัชญาอุปนิษัตได้กล่าวถึงสภาวะมนุษย์ต่างไปจากปรัชญาพระเวทในเรื่องทฤษฏีเปลือก (โกศะ) 5 ชั้น ซึ่งกล่าวไว้ในไตตติรียอุปนิษัต ได้แก่ ชั้นที่เป็นร่างกายหรือวัตถุ (อันนมยโกศะ) ชั้นที่เป็นชีวิตและลมปราณ (ปราณมยโกศะ) ชั้นที่เป็นจิต (มนอมยโกศะ) ชั้นที่เป็นสัมปชัญญะ (วิชญานมยโกศะ) และชั้นนิรามิสสสุข (อานันทมยโกศะ) ซึ่งเป็นชั้นสูงสุด แม้แนวคิดนี้จะเป็นชั้นเหตุผลเป็นสัญชาตญาณหรือจิตสำนึกในความเป็นมนุษย์ (พระชาติชาย ชาติวุฑฒโฒสุขเอก, 2550, หน้า 70)

ภาพที่ 2-1 Spiritual-human-anatomy-pancha-kosha (The happy baba, 2012)

มนุษย์มีความแตกต่างจากพืชและวัตถุสิ่งของ แต่คัมภีร์อุปนิษัตให้คำตอบว่า ความเป็นจริงเป็นสิ่งเดียวกันแต่เพราะถูกห่อหุ้มปกคลุมด้วยเปลือกนอกที่ต่างกัน ทำให้เห็นภาพต่างกันไป เปลือก คือ เครื่องที่ทำให้เกิดความต่างจะเห็นแก่ันเดียวกันได้จำเป็นต้องเปิดเครื่องปกปิดทั้งหลายออกก่อน เครื่องปกปิดทั้งหมดนี้ทำให้มนุษย์เข้าใจผิดว่า ความเป็นจริง เอกภาวะคือ ร่างกาย ลม

หายใจ จิตใจ ความรู้สึก ความคิด เหตุผลระดับสูง ยังเป็นเพียงเครื่องมือของความเป็นจริง และเครื่องปกปิดความสุข เปลือกชั้นนี้ละเอียดมาก มีตัวตนบริสุทธิ์ซ่อนอยู่ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2562, หน้า 70) มนุษย์จะหลุดพ้นจากมายาหรือภาพลวงได้ก็ต่อเมื่อสามารถทำลายอวิชชา หรือมายาที่บัง ด้วยการทำเพ็ญตะบะอย่างนักบวช อันถือว่าเป็นกรรมดีหรือกุศลกรรม เมื่อทำเพ็ญเพียรจนสามารถรู้แจ้งเห็นจริงว่า ตัวตน (อาตมัน) ไม่ใช่อันหนึ่งอันเดียวกับร่างกาย ก็จะทำให้ตัวตนกลับคืนสู่สภาวะดั้งเดิมคือวิญญานบริสุทธิ์ ในที่สุดก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหมัน ดังคำกล่าวที่ว่า อาตมันคือพรหมัน

เมื่อบรรลุโมกษะแล้วความปรารถนาที่จะสิ้นสุดลง เมื่อบุคคลบรรลุความหลุดพ้นแล้วจะมองไม่เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งต่าง ๆ กับพรหมัน ในพุทธทาสภิกขุอุปนิษัทได้อธิบายว่า สภาวะ เช่นนี้เป็นสภาวะของความไม่หวาดกลัวนั่นคืออภิวะ เพราะว่าเป็นสิ่งอื่นไม่เป็นสิ่งเดียวกัน จะนำไปสู่ความกลัว ความสงสัย และความเกลียดชัง ตราบใดเมื่อไม่มีความเป็นสิ่งนั้นหรือสิ่งนี้แล้ว ความกลัวก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้เรียกว่าเป็นสภาวะอภิวะ ซึ่งเป็นอุดมการณ์สูงสุดของการบรรลุโมกษะ ฉะนั้นใครที่เข้าใจพรหมันแล้ว ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ควรจะทำกับสิ่งที่ควรจะเป็น ไม่ใช่เป็นปัญหาต้องกังวลแต่อย่างใด เพราะความแตกต่างด้านศีลธรรมจะมีคุณค่าอยู่เมื่อเรายังไม่เข้าใจพรหมันเท่านั้น ในกิจกรรมทุกอย่างสำหรับผู้บรรลุความหลุดพ้นแล้วสิ่งที่ควรจะเป็นจึงใช้ได้สำหรับในแง่ศีลธรรม แต่ผู้ที่เข้าใจพรหมันแล้วก็ย่อมจะเข้าใจถึงคำว่าควรจะทำ ตามแนวของศีลธรรม (นวนิต ประถมบุรณ, 2520, หน้า 24)

สรุป ในปรัชญาอุปนิษัท สภาวะมนุษย์คือภาวะจิตที่มีความทะเยอทะยาน มีความสับสน มีความหลงผิด ซึ่งเรียกรวมกันว่า กิลีส คือ สภาวะที่ทำให้จิตเศร้าหมองเป็นเปลือกนอกที่ห่อหุ้มอาตมันในชั้นที่เป็นจิต (มโนมย โภคะ) การฝึกปฏิบัติและความคุมความประพฤติทางกายแบบชฌานโยคะเป็นการลอกเปลือกนอกออกทีละชั้น เพื่อเข้าสู่แก่นที่อยู่ในภายใน ปรัชญาอุปนิษัท มีการจัดช่วงชีวิตเหมือนปรัชญาพระเวท มีการกำหนดใช้หลักอาศรม 4 และให้ความสำคัญกับขั้นตอนสุดท้ายของชีวิตมากที่สุดคือ โมกษะ เพื่อบรรลุเป้าหมายของชีวิต การทำหน้าที่ในแต่ละช่วงชีวิตของมนุษย์นั้น มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ มนุษย์ต้องปฏิบัติตาม อรรถะ กามะ ธรรมะ ให้พร้อมก่อนแล้วจึงมุ่งเข้าสู่โมกษะ เพื่อพ้นทุกข์ หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด หลุดพ้นจากโลกที่ไม่เที่ยง โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือการเข้าถึงพรหมัน เน้นความสำคัญกับขั้นตอนสุดท้ายของชีวิตคือสันยาสิ มากที่สุด

ในระดับสันยาสินั้น ยากที่มนุษย์ทั่วไปจะเข้าถึง เพราะมนุษย์นั้น มีความทะเยอทะยานอยาก กล่าวคือ มนุษย์มีเป้าหมายเพราะหวังสวรรค์ ในภพหน้า เป็นจริยธรรมส่วนปัจเจกบุคคล บางอาชีพ เช่นตำรวจมีหน้าที่ป้องกัน และกำจัดผู้ร้าย ในเหตุการณ์ที่ต้องจับตายผู้ร้าย ถ้าตำรวจ

ไม่ทำตามหน้าที่เพราะกลัวบาป ปัญหาจะเกิดกับสังคมต่อไป ต่อมานักปราชญ์ชาวอินเดียสนใจบาป ซึ่งอธิบายได้ที่ต้องทำ เพื่อความอยู่รอดของสังคมก่อนเกิดปรัชญาภควัตคิดขึ้นแต่มีเป้าหมายที่แตกต่างจากอุปนิษัต คืออุปนิษัตมีความเห็นว่า ผู้แสวงสัจธรรมนั้นเมื่อหมดบุญอันเกิดจากกรรมดีที่สะสมไว้ก็จะต้องกลับมาเกิดอีก การเวียนว่ายตายเกิดนั้นยังคงเกิดอยู่และเป็นทุกข์ แต่ปรัชญาภควัตคิด มุ่งเหนือสวรรค์ เพื่อให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด และเข้าถึงความจริงสูงสุด และไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดต่อไป

สภาวะมนุษย์ในปรัชญาภควัตคิด

ภควัตคิด (Bhagavad Gita) หมายถึง บทเพลงของพระเป็นเจ้า ภควัตคิดเป็นคัมภีร์สำคัญเล่มหนึ่งของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่มีบทสนทนาเชิงปรัชญาลึกลับซึ่ง มีทั้งหมด 18 บท เชื่อกันว่าเขียนโดยฤาษีวยาส (Sage Vyasa) หรืออีกชื่อหนึ่งคือ กฤษณะ ไทวปายน (Krishna Dvaipayana) ซึ่งเป็นผู้เขียนมหาภารตะ (Mahabharata) มหาकाพย์ฮินดูโบราณ (เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, 2547, หน้า 25) ภควัตคิด แต่งเป็นบทร้อยกรอง เป็นส่วนหนึ่งของมหาकाพย์มหาภารตะ แต่เป็นคัมภีร์ที่มีความสมบูรณ์ในตัวคัมภีร์เอง จัดว่าเป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญสูงสุดของชาวฮินดู มีอิทธิพลต่อชาวอินเดียมากที่สุด มีความสำคัญด้านแนวคิด ศาสนา และจริยศาสตร์ครบถ้วน เกิดขึ้นประมาณ 200 ปีก่อนคริสต์ศักราช เป็นคัมภีร์ปรัชญาที่เน้นเรื่องกรรม ชาวฮินดูถือว่า คัมภีร์นี้คือคำสอนของพระผู้เป็นเจ้า เป็นปรัชญาที่ประสานความรู้ เรื่องกรรม และความภักดีเข้าด้วยกัน

ภควัตคิดอธิบายว่า อาตมัน (Self) เป็นสิ่งที่ยั่งยืน เทียงแท้ ไม่มีอะไรทำลายได้ ไม่มี การเกิด ไม่มี การแตกดับ ดำรงอยู่ตลอดไป ไม่เสื่อมสลายเป็นสิ่งดั้งเดิม สิ่งที่ทำลายได้คือ ร่างกาย การเคลื่อนจากร่างเก่าที่แตกดับแล้วไปสู่ร่างใหม่ของอาตมัน เป็นเสมือนเปลี่ยนเสื้อผ้าชุดใหม่ ร่างกายของคนเราเปลี่ยนแปลงได้ แต่อาตมันไม่เปลี่ยนแปลง เมื่อมนุษย์ รู้แจ้ง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างอาตมันและพรหมัน มนุษย์สามารถหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดและสังสารวัฏได้

เนื้อเรื่องภควัตคิดกล่าวถึง การอวตารลงมาบน โลกมนุษย์เพื่อปราบยุคเข็ญในภาคที่ 8 ของพระวิษณุ (Vishnu) ซึ่งอวตารลงมาเป็นพระกฤษณะ (Lord Krishna) ผู้ทำหน้าที่เป็นสารภีขับรถศึกให้แก่อรชุน (Arjuna) และยัง ได้ทำหน้าที่เป็นผู้สอนหลักธรรมให้แก่อรชุนด้วย ในเนื้อเรื่องใช้ฉากสงครามที่สนามรบทุ่งกุรุเกษตรระหว่างญาติพี่น้องชาวอารยันด้วยกันเองเกิดความบาดหมางจนถึงกับต้องทำสงครามกันเองเพื่อแย่งชิงอำนาจระหว่างชาวอารยันด้วยกันเอง โดยอรชุนเห็นว่า กลุ่มคนที่อยู่หน้าเป็นญาติสนิทของเขา และอรชุนปฏิเสธที่จะต่อสู้หรือทำลายพวกเขา พระกฤษณะ ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ขับรถม้า ให้คำแนะนำแก่เขาเกี่ยวกับความสำคัญของธรรมะหรือหน้าที่ของเขา

ในฐานะนักรบที่จะต่อสู้เพื่อความชอบธรรม ซึ่งเป็นกลุ่มญาคินนั้นคือ ตัวแทนของความชั่วร้าย จะต้องถูกทำลายเพื่อฟื้นฟูธรรมะหรือความชอบธรรมในแผ่นดิน

ท่านสวามี วิเวกานันดะ (Swami Vivekananda) นักบวชของศาสนาฮินดูเปรียบเทียบสนามรบทุ่งกุรุเกษตร (Kurukshetra) คือ โลกที่มนุษย์อาศัยอยู่มีสองด้านของสภาวะมนุษย์ กลุ่มที่น้องฝ่ายอรชุนเป็นตัวแทน ของความชอบธรรม ความสุข สงบและกลุ่มญาติอีกฝ่ายตรงข้ามเป็นตัวแทนของ ความกลัว ความทะยานอยาก ความอิจฉา เป็นต้น อรชุนเป็นตัวอย่างของจิตวิญญาณที่ตื่นรู้ โดยยึดตามหลักคำสอนของพระกฤษณะที่เรียกว่าภควัทคีตา Bhagavad Gita คือบทเพลงของพระเจ้า (Shakunthala, 1984, p. 16)

ในบทสนทนาได้ตอบในภควัทคีตานี้ ฝ่ายที่ประสบปัญหาความท้อแท้ ความกลัวและขัดแย้งกับตัวเองคือ อรชุนเจ้าชายฝ่ายปาณฑพซึ่งเป็นผู้นำกองทัพใหญ่มาทำสงครามแย่งชิงเมืองหัตตินาปุระจากฝ่ายเคาธะ ซึ่งมีเจ้าชายทุรโยธน์และกองทัพพันธมิตรมากมายเป็นศัตรูคู่สงครามด้วย ฝ่ายที่ตอบปัญหาทั้งหมดและเป็นผู้อธิบายตลอดทั้งเรื่องก็คือ พระกฤษณะ คือ พระวิษณุอวตาร ซึ่งเป็นพระญาติฝ่ายราชสกุลเดียวกัน ในขณะที่ตอบปัญหานั้น พระกฤษณะกำลังทำหน้าที่เป็นสารภี ขับรถศึกให้อรชุน พระกฤษณะอธิบายว่ามนุษย์ ประกอบด้วยร่างกายและอาตมัน (Self) แต่ อาตมัน เป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ ไม่มีอะไรทำลายได้ ไม่มีการเกิด ไม่มีการแตกดับ

พระกฤษณะ กล่าวว่า “ไม่ว่าเรา, ท่าน, หรือราชบุตรเคาธะเหล่านั้นทั้งหมด ไม่มีใครเกิด และไม่มีใครตาย อาตมันที่สิงอยู่ในร่างของเราต่างหากที่ล่องลอยผ่านร่างเด็ก, ร่างหนุ่มสาว, และร่างชราของเราไป อาตมันนี้ย่อมจะเข้าสู่สภาวะร่างใหม่เรื่อยไปเมื่อร่างเก่าชำรุดจนใช้งานไม่ได้ ผู้มีปัญญาย่อมไม่คลางแคลงในเรื่องนี้ อาตมันนี้ไม่ตาย ดำรงอยู่ตลอดไป ไม่เสื่อมสลายเป็นสิ่งดั้งเดิม สิ่งที่ทำลายได้คือร่างกาย การเคลื่อนจากร่างเก่าที่แตกดับแล้วไปสู่ร่างใหม่ของอาตมัน อุปมาเสมือนถอดเสื้อผ้าที่เก่าชำรุดทิ้ง แล้วสวมชุดใหม่ ร่างกายของคนเราเปลี่ยนแปลงได้ แต่อาตมัน ไม่เปลี่ยนแปลง มนุษย์สามารถหลุดพ้นจากสังสารวัฏได้” (กฤษณะไทวปายณะ วยาสะ, 2541, หน้า 10 -12)

หากต้องการจะเข้าใจเนื้อหาของปรัชญาภควัทคีตาอย่างถ่องแท้แล้ว ต้องทำความเข้าใจด้วยจิตใจมากกว่าสมอง และถือความศรัทธาต่อพระเจ้าเป็นที่ตั้ง ต้องเลิกหวังผลตอบแทนจากการกระทำ เพราะเป็นปรัชญาสำหรับผู้ไม่พอใจแก่สวรรค์ อีกอย่างหนึ่ง ต้องเชื่อว่าพระเจามีจริง จากคัมภีร์ภควัทคีตาในบทสุดท้ายกล่าวถึงมนุษย์ผู้บูชาต้องมีศรัทธาต่อพระเจ้า ดังที่พระกฤษณะกล่าวไว้ว่า “คิดถึงเราเสมอ จงเป็นที่ผู้นับถือศรัทธาในเรา จงนมัสการเรา และภักดีด้วยความเคารพต่อเรา เธอยอมเข้ามาสู่เราแน่แท้ เราให้คำมั่น ดังนั้นเธอจะไม่ประสบความล้มเหลว เราสัญญาอยู่กับเธอ เพราะเธอนี้เป็นที่รักของเรา” (18.65) (Bhaktivedanta Swami Prabhupada, 2016, p. 28)

แนวคิดของภคัททิตามีการผสมผสาน กับพระเวทในการประกอบพิธีแต่ก็ได้โต้แย้ง พระเวทในเรื่องการติดอยู่แค่สวรรค์ ยังไม่หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด จากภคัททิตา บทที่ 9 โสลกที่ 21 (Annie Besant, 2018, p 132-133) มีแนวคิดเรื่อง อาตมัน พรหมัน เช่นเดียวกับอุปนิษัท แนวคิดเรื่องการเกิดของโลก ธรรมชาติต่าง ๆ มาจากปรัชญาสาขายะ

หลักคำสอนของปรัชญาภคัททิตา คือการละกรรม และกิเลสต่าง ๆ เพื่อการบรรลุ โมกษะ การทำลาย สภาวะต่างๆ ของมนุษย์ เช่น ความทะยานอยาก ความอิจฉาให้หมดสิ้นไป และ ผู้ที่บรรลุธรรมสามารถที่จะควบคุมสภาวะต่างๆ ได้ทุกมิติเพื่อ ไปสู่การหลุดพ้น

สรุป ภคัททิตา สอนต่างไปจากอุปนิษัท คือ อุปนิษัท สอนให้มนุษย์มุ่งถึงความหลุดพ้น ส่วนบุคคล แต่ภคัททิตา สอนว่ามนุษย์จะต้องคำนึงถึงสังคม หน้าที่หรือบทบาทในสังคมมนุษย์นั้น ประกอบด้วยปุรุชะและ ประกฤติเหมือนแนวคิดปรัชญาสาขายะ มนุษย์มีสภาวะจิตใจที่เหมือนกัน ทุกคน มีความขัดแย้ง ท้อแท้ห่อหุ้ม สับสนในตัวเอง ภคัททิตา สอนให้มนุษย์เลือกที่จะกระทำตาม หน้าที่ ซึ่งหน้าที่นั้น หมายถึงหน้าที่ตามวาระของตน เพื่อรักษาความมั่นคงของสังคม โดยไม่หวัง ผลตอบแทน มนุษย์ต้องคำนึงว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม พระกฤษณะได้ให้ความรู้และวิธีอยู่เหนือความขัดแย้งดังกล่าวนี้แก่อรชุน หากมนุษย์ทุกคนคิดได้ จะนำมนุษย์ให้ใกล้ความจริงที่ สมบูรณ์ขึ้นไปเรื่อย ๆ เป็นอิสระของจิตวิญญาณแท้จริง ธรรมชาติ ของมนุษย์มี 3 อย่างคือ ปัญญา ศรัทธา และการปฏิบัติ การศึกษาภคัททิตา นอกจากจะเป็นการเพิ่มพูนความรู้ทางด้านปรัชญาแล้ว ยังทำให้เข้าใจคนอินดูและอารยะธรรมของชาวอินเดียได้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย หลักจริยศาสตร์ คือทำให้ มนุษย์คลายความสับสน ทุกข์ มีจิตใจที่เข้มแข็งขึ้น

จากที่กล่าวมา ปรัชญาอินเดียทุกระบบล้วนแต่ได้รับอิทธิพลมาจากคัมภีร์พระเวททั้งสิ้น จะต่างกันก็แต่ว่าได้รับอิทธิพลจากพระเวท โดยตรงหรือโดยอ้อมเท่านั้น ปรัชญาที่เชื่อถือในความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวทได้ชื่อว่าได้รับอิทธิพลของพระเวทโดยตรง ส่วนปรัชญา ที่คัดค้านในความขลังของพระเวทได้ชื่อว่าได้รับอิทธิพลของพระเวทโดยอ้อม ปรัชญาสายแรก ได้แก่ ปรัชญาอินเดียสายอาสติก และอีกสายหนึ่งคือปรัชญาอินเดียสายนาสติก แต่ละสำนักมี วรรณคดีและคำสอนที่แตกต่างกันด้วยแต่ทุกระบบก็มีจุดหมายหลักของชีวิตมนุษย์อยู่ที่เสรีภาพ และการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ เนื่องด้วยชาวอินดูมีวิสัยทัศน์ทางปรัชญา ที่แตกต่าง และซับซ้อน ภคัททิตา ได้รับแนวคิดของปรัชญาสาขายะทางด้านทฤษฎีวิวัฒนาการของโลกธรรมชาติและ แนวคิดของปรัชญาโยคะด้านการควบคุมกายและจิตซึ่งจะกล่าวในสภาวะมนุษย์ในปรัชญา 6 สำนัก

สภาวะมนุษย์ในปรัชญา 6 สำนัก

แนวคิดเรื่องสภาวะมนุษย์ในปรัชญา 6 สำนัก หรือเรียกอีกอย่างว่า ปรัชญาสายอัสติกะ หมายถึง กลุ่มที่มีความเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์และยอมรับนับถือในความมีอยู่ของพระเวท รากฐานความรู้ทั้งหมดนั้นไม่ได้มาจากมนุษย์สร้างขึ้นมา แต่มาจาก โองการของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งแนวคิดนี้เป็นรากฐานของอารยธรรมอินเดียซึ่งเปลี่ยนแปลงได้ยาก

อัสติกะ (Orthodox systems) คือปรัชญาฝ่ายฮินดู 6 สำนัก (Six Darshana) หมายถึง วิทยาลัยทั้ง 6 สำนัก 3 คู่ ได้แก่

1. นยายะ (Nyaya) ก่อตั้งโดย Gautama Rishi, ไวเศษิกะ (Vaiseshika) โดย Kanada
2. สางขยะ (Sankhya) โดย Kapila Muni, โยคะ (Yoga) โดย Patanjali
3. มีมังสา (Mimamsa) โดย Jaimini และ เวทานตะ (Vedanta) โดย Badarayana

(Vyasa)

ปรัชญาทั้ง 6 สำนักเสนอและมีการอ้างอิงคำสอนในพระเวทเล็กน้อยแตกต่างกันออกไป ในกลุ่มอัสติกะนี้ ปรัชยานยายะนั้นถูกชี้แนะโดยตรรกะและเหตุผลที่บริสุทธิ์ แม้ว่าระบบนี้จะไม่ได้รับความนิยมในปัจจุบัน แต่การเน้นที่ตรรกะหรือการถกเถียง ก็มีอิทธิพลต่อแนวคิดทั้งหมดในอินเดียผ่านยุคสมัย ปรัชญาไวเศษิกะ เป็นสำนักที่เก่าแก่ที่สุดในโลกที่กล่าวถึงจักรวาลที่ประกอบด้วยอะตอมจำนวนนับไม่ถ้วนแต่ละตัวที่มี คุณลักษณะเฉพาะ หลักคำสอน ทั้งสองมีการผสมผสานเข้าด้วยกันและศึกษาร่วมกัน มีการวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ และเสนอทฤษฎีพหุนิยม (ปถารณะ) ปรัชญาสางขยะ มีความเชื่อหลักคือจักรวาลประกอบด้วย สององค์ประกอบ ปुरुชะ (Purusha) กับ ประกฤติ (Prakriti) เป็นปรัชญาที่เก่าแก่ที่สุดของทั้งหมดและกล่าวถึงในมหาภารตะ ปรัชญาโยคะใช้การควบคุมจิตใจ ธรรมชาติของมนุษย์และอธิบายวิถีทางในการเข้าถึงพระเจ้า ปรัชญามีมังสา เป็นสำนักที่ให้ความสนใจในพระเวททั้งพยายามนำเสนอและพิสูจน์ความจริงในพระเวทให้ความสำคัญกับพิธีกรรมและการบูชา (Yajna) พิธีกรรมของการบูชายัญไม่ได้หมายถึงการฆ่าสัตว์ตามที่มักจะเข้าใจผิด แต่หมายถึงการสวดมนต์ของพระเวทในขณะที่เนยละลาย (เนยใส) (Ghee) ธัญพืชและเครื่องบูชาอื่น ๆ เเทลงในไฟศักดิ์สิทธิ์ เวทานตะ (Vedanta) ให้ความสำคัญกับอุปนิษัต โดยการใช้การอธิบายและแสดงความสมเหตุสมผลของคำสอนในอุปนิษัต (Shakunthala, 1984, pp. 32-33)

กลุ่มอัสติกะ หรือกลุ่มที่นิยมแบบเดิม เป็นกลุ่มที่เชื่อถือและยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวท กลุ่มนี้ได้รับขนานนามว่าเป็นกลุ่มลัทธิอนุรักษนิยมระบบปรัชญาที่ยอมรับนับถือความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์พระเวท มีแนวคิดดังนี้

สภาวะมนุษย์ในสาขขยะ (Sankhya)

คำว่า สาขขยะ หมายถึง ความรู้ที่ถูกต้อง สาขขยะเป็นปรัชญาที่มุ่งค้นหาและเข้าใจความจริงของชีวิตที่ถูกต้องเกี่ยวกับสภาพ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับพระเจ้า ปฏิเสธการมีอยู่ของพระเจ้าจัดเป็นอเทวนิยม

ผู้ก่อตั้งปรัชญาระบบนี้คือ ท่านกบิลกำเนิดขึ้นเมื่อประมาณ 100 ปีก่อนพุทธกาล โดยการจำแนกวัตถุ แห่งการรับรู้ออกเป็นจำนวนต่างๆมากมาย จุดมุ่งหมายสูงสุดของปรัชญาสาขขยะก็เช่นเดียวกับปรัชญาระบบอื่น ๆ ส่วนใหญ่ของอินเดียคือมุ่งนำหลักคำสอนมาประยุกต์ใช้ปฏิบัติเพื่อการเข้าถึงความหลุดพ้นจากทุกข์ชั่วนินทร

ญาณวิทยาของสาขขยะ ความรู้แท้คือการรับรู้อารมณ์ที่ถูกต้องตามความเป็นจริง การรับรู้ อารมณ์ ปुरुชะ (Purusha) เป็นผู้รับรู้ผ่านทาง พุทธิ มนัส อินทรีย์

อวัยวะเพื่อการรับรู้ (ญาณอินทรีย์) 5 อย่าง คือ ตา หู จมูก ลิ้น และ กาย

อวัยวะเพื่อการกระทำ (กรรมอินทรีย์) 5 อย่าง คือ ปาก มือ เท้า ทวาร และ อวัยวะสืบพันธุ์

ตันมาตระ 5 คือ เห็น เสียง กลิ่น รส และ ผัสสะ

มหาภูตะ 5 คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ และ อากาศ ซึ่งเมื่อรวมกันแล้วก็มี 2 อย่างเท่านั้น คือ ปुरुชะ และ ประกฤติ (พื้น ดอกบัว, หน้า 215)

ปรัชญาสาขขยะมีลักษณะเป็นปรัชญาทวินิยม เริงสัจนิยม (Realistic Dualism) หรือ สัจนิยมเชิงทวินิยม (Dualistic Realism) เพราะกล่าวถึงสิ่งที่มีอยู่จริงสองสิ่งคือประกฤติและปुरुชะ ที่มีสภาพถาวรและอิสระจากกัน

ปुरुชะ Purusha (Self, Soul, Spirit or Mind) เป็นวิญญาณบริสุทธิ์

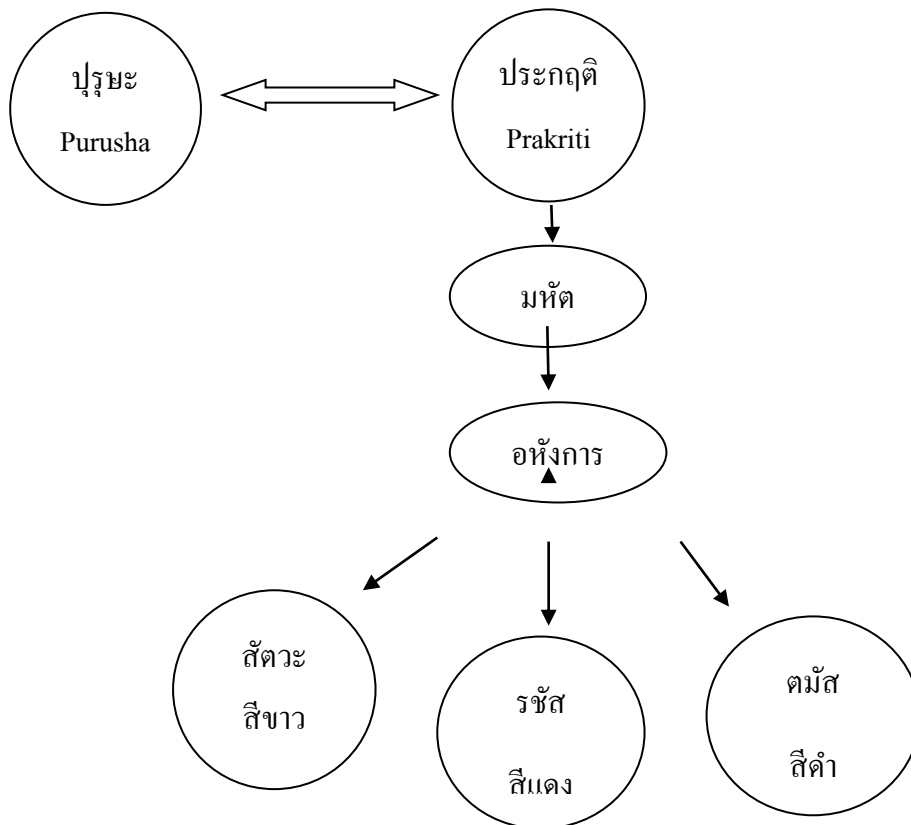
ปुरुชะ เทียบได้กับจิตตมันของปรัชญาแบบอื่น ๆ ของ อินเดีย ปुरुชะเป็นผู้รู้และเป็นพื้นฐานแห่งความรู้ทั้งปวง ปुरुชะมีอยู่เป็นจำนวนมากนับประมาณมิได้

ประกฤติ Prakriti (Nature, Matter, Creative agency, Energy) เป็นมูลฐานแห่งสรรพสิ่งในโลก ประกฤติเองแม้ตัวมันจะเป็นต้นเหตุให้เกิดสิ่งอื่น ๆ ทุกอย่าง แต่มันก็ไม่ได้เกิดมาจากอะไร เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองและมีอยู่เอง (สุนทร ฌ รังษี, หน้า 215)

ประกฤติสร้าง มหัต (Mahad) Cosmic intellect หรือ พุทธิ และ อหังการ (Ahamkar) Ego หรือมนัส, ใจ คำว่า มหัต คือ หลักการที่ยิ่งใหญ่ หลักการแรกที่สร้างโดยประกฤติ (prakriti: ธรรมชาติแรงของการสร้างสรรค์) ได้แก่ แนวคิดจิตวิญญาณ มโนภาพ (เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, 2557, หน้า 539)

ประกฤติ ประกอบด้วย ไตรคุณ คือ สัตวะ รชัส และตมัส คุณะทั้ง 3 มีลักษณะละเอียด ประณีตมาก จนไม่สามารถจะรับรู้ได้โดยประสาทสัมผัส ลักษณะของคุณะทั้ง 3 คือ

1. สัตวะ (Satavas) แปลว่า ความมีอยู่ ได้แก่ ความดี ความสุข แสงสว่าง แทนด้วยสีขาว
 2. รชัส (Rajas) แปลว่า ความเศร้าหมอง ได้แก่ ความผิดพลาด ความทุกข์ แทนด้วยสีแดง
 3. ตมัส (Tamas) แปลว่า ความมืด ได้แก่ ความโง่เขลา ความเชื่องซึม ความเฉย แทนด้วยสีดำ
- สีดำโดยแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 2-2 การกำเนิดปรัชญาasangขะ

ปรัชญาasangขะมีจุดมุ่งหมายคือการสร้างปัญญาให้เกิดขึ้นเพื่อทำลายเหตุแห่งทุกข์ทั้งปวงปลดปล่อยจากสิ่งผูกพันไม่ติดอยู่ในพันธะใดๆ หลักคำสอนของพระเวทที่กล่าวถึงธรรมชาติพื้นฐานของชีวิตโดยจำแนกเป็น สัตวะ-ความดีงาม, รชัส-ความทะยานอยากในทางที่ผิด, และ ตมัส-ความลุ่มหลงมืดบอด ธรรมชาติสามอย่างนี้ ถือเป็นธรรมชาติที่มีอยู่ในตัวมนุษย์มาแล้วแต่กำเนิด (สมภาร พรหมทา, 2545, หน้า 14)

ปรัชญาasangขะกล่าวว่าใครคุณนี้เป็นสิ่งไม่มีความรู้สึก เป็นตัวถูกเห็น ถูกรู้เป็นสภาวะต่าง ๆ ของมนุษย์ ไม่ใช่วัตถุต่างๆไป คุณทั้ง 3 นี้ล้วนเกิดจากประภคตในสภาวะที่ไม่สมดุล ขึ้นอยู่

กับ คุณชนิดใจจะเด่นมากน้อยกว่ากัน ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไม่คงที่ ไม่สมดุล แม้เพียงขณะใดขณะหนึ่ง เป็นสภาวะมนุษย์ของมนุษย์ทุกคนเช่น ความสุข ความทุกข์ หรือ เจ็บ ๆ

ปรัชญาสาขางขะกล่าวไว้ว่า ความทุกข์ใหญ่ของมนุษย์ คือ ทุกข์อันเกิดจากการเวียนว่ายตายเกิดอย่างไม่มีที่สิ้นสุด สาเหตุของทุกข์นี้คือ อวิชชา (Ignorance) คำว่า อวิชชา นี้ สาขางขะหมายถึง ความไม่รู้แจ้ง หรือ ไม่มี วิเวกญาณ (Discrimination) ที่สามารถแยกได้ว่า ส่วนไหนของตัวเราเป็นเพียงประภคติ ส่วนไหนเป็นปุรุษะ การที่มนุษย์ไม่สามารถแยกประภคติออกจากปุรุษะได้อย่างเด็ดขาดนั้น ทำให้หลงผิด คิดว่าตนเองเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ แล้วยึดถือเอาผิด ๆ เป็นสาเหตุให้ต้องเวียนว่ายตายเกิด เป็นวัฏจักรอยู่เรื่อยไป แต่ถ้ามีวิเวกญาณเกิดขึ้น จะทำลายชาติภพได้อย่างเด็ดขาด (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2532 หน้า 250)

ปรัชญาสาขางขะมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการหลุดพ้นจากความทุกข์ และความทุกข์ในปรัชญาสาขางขะได้แบ่งทุกข์ไว้มากมาย และสามารถสรุปเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ได้ 3 ประการด้วยกัน คือ

1. อาชยตมิกะ หมายถึง ความทุกข์ที่เกิดขึ้นทั้งทางกายและทางใจ
2. อธิเภทิกะ หมายถึง ความทุกข์ที่เกิดจากสาเหตุภายนอกต่าง ๆ เช่น ถูกทุบตีจากมนุษย์ด้วยกัน หรือถูกทำร้ายจากสัตว์ หรือเกิดอุบัติเหตุบนานาชนิด
3. อธิไวทิกะ หมายถึง ความทุกข์ที่เกิดจากสาเหตุอันเกิดวิสัยของมนุษย์ธรรมดาจะเข้าใจได้และอธิบายให้คนอื่นฟังยากลำบาก เพราะเป็นสาเหตุลึกลับ เช่น ไฟผ่า เทวดาลงโทษ กรรมในอดีตตามทัน เป็นต้น จุดหมายปลายทางของปรัชญาสาขางขะก็คือ การหลุดพ้นจากทุกข์ เพราะจะไม่มาเวียนเกิดเวียนตาย เฝงชิดกับความทุกข์ทั้ง 3 นั้น ปรัชญาสาขางขะกล่าวว่า การหลุดพ้น คือ ปุรุษะ รู้จักภาวะดั้งเดิมของตัวเอง ไม่ถูกปกคลุมหรือปิดบังจากประภคติเมื่อรู้ว่าตัวเอง คือ ปุรุษะ อวิชชาก็หายไป วิชชากลับคืนมาแทนที่ ปุรุษะ ก็คือวิญญานที่บริสุทธิ์ (ประยงค์ แสนบูรณ, 2547, หน้า 102-3)

สาขางขะเห็นว่าการดิ้นรนหลงผิดเพราะอหังการ การหลุดพ้นก็คือการหมดความหลงผิด เช่นนั้น เพราะปุรุษะที่แท้จริงเป็นวิญญานบริสุทธิ์เป็นสิ่งที่อยู่เหนือการเวียนว่ายตายเกิด และการหลุดพ้น เมื่อใดที่ปุรุษะกลับไปสู่สภาพดั้งเดิมแล้วก็จะบรรลุความหลุดพ้นในที่สุด (นวนิต ประถมบูรณ, 2520, หน้า 52)

ดังที่กล่าวไว้ว่า สรุปได้ว่า สภาวะมนุษย์ในปรัชญาสาขางขะ คือ สัตวะ รัชส และตมัสอันรวมเรียกว่าไตรคุณหรือธรรมชาติพื้นฐานของชีวิตสามประการนี้ ชัดแย้งกันแต่ทำงานร่วมกัน เป็นสิ่งที่เกิดเองและเป็นสภาวะที่มีอยู่ก่อน ธรรมชาติจึงทำให้ชีวิตปรากฏขึ้นมาได้และหายดับลงได้ การดับก็คือ สภาวะที่สิ่งมีชีวิตทั้งหลายกลับคืนไปสู่ธรรมชาติตามเดิมอย่างถาวรโดยทั้ง 2 ส่วนคือปุรุษะและประภคตินั้นเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกัน ดำรงอยู่ได้โดยลำพังแต่ต้องอาศัยกัน

เป็นไปเพื่อการหลุดพ้นจากความทุกข์โดยใช้ปัญญา เป็นเครื่องมือเพื่อแก้ปัญญาทำลายอวิชชา อันเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ให้หมดสิ้นได้ เมื่อปุรุषะออกจากประภคิตีเด็ดขาด จนสามารถเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดในชีวิตของมนุษย์เพื่อบรรลุโมกษะ ผู้มีปัญญาหมั่นเพียรชำระจิตให้สะอาดอยู่เสมอ เมื่อประสบสิ่งสมหวังหรือผิดหวังในสิ่งที่ปรารถนา ก็ไม่ดีใจหรือเสียใจจนลืมนคน ยังคงดำรงอยู่อย่างมั่นคง ท่ามกลางมายาแห่งชีวิต เมื่อประสบสุข ทุกข์ก็รู้เท่าทัน สามารถวางใจให้เป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยอำนาจแห่งความชอบหรือความเกลียดชังปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลายไม่ว่าจะเป็นมิตรหรือศัตรู สามารถปฏิบัติได้อย่างเท่าเทียมกัน มนุษย์ดังกล่าวจะเชื่อว่าเป็นผู้ข้ามพ้นจากสภาวะต่าง ๆ ได้

ปรัชญาสาขชยะและปรัชญาโยคะมีความผูกพันกัน กล่าวคือ ปรัชญาโยคะยอมรับญาณวิทยาและอภิปรัชญาของปรัชญาสาขชยะ และปรัชญาสาขชยะก็ยอมรับจริยศาสตร์ของปรัชญาโยคะ ดังนั้น โยคะ 8 ประการคือมรรคหรือช่องทางที่จะนำปุรุषะให้หลุดพ้นจากการเวียนเกิดเวียนตายในสังสารวัฏ โยคะ 8 ประการนั้นจะขอกล่าวรายละเอียดในปรัชญาโยคะในอันดับถัดไป

สภาวะมนุษย์ในปรัชญาโยคะ (Yoga)

คำว่า โยคะ แปลว่า การประกอบหรือการรวมหรือความเพียรพยายาม กล่าวคือ ปรัชญาโยคะมีจุด มุ่งหมายที่จะประกอบหรือรวมชีวะเข้ากับปุรุษะ หรือ ชีวามันกับปรมาตมันเข้าด้วยกัน ผู้ให้กำเนิดปรัชญาโยคะ ได้แก่ ท่านฤาษีปตัญจลี (Patanjali) ท่านได้เขียน โยคสูตร ซึ่งเป็นที่มาของ ปรัชญาโยคะ ส่วนที่แปลว่า ความเพียรพยายาม ก็ดังที่ฤาษีปตัญจลีได้ให้ความหมายไว้ คือ ความเพียร พยายามเพื่อบรรลุความสมบูรณ์ โดยการควบคุมกาย ประสาทสัมผัส และใจ โดยอาศัยวิเวกญาณ (Discrimination) ที่ถูกต้อง แยกแยะให้เห็นความแตกต่างระหว่างปุรุษะและประภคิตี สรุปแล้ว โยคะก็คือ ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อนำไปสู่โมกษะ (พิน ดอกบัว, 2545, หน้า 240-241)

ปรัชญาโยคะคล้ายคลึงกับปรัชญาสาขชยะที่เชื่อว่า เกิดจากประภคิตีกับปุรุษะแต่โดยแท้จริงแล้วพระเจ้ามิใช่ผู้สร้างแต่เป็นผู้บันดาลให้เกิดการรวมตัวกันและแยกตัวกันของประภคิตีกับปุรุษะ ปรัชญาโยคะก็ยังเชื่อว่าพระเจ้าเป็นตัวละครอยู่เบื้องหลังของประภคิตี กับปุรุษะซึ่งเป็นการถอยกลับเข้าสู่ระบบทวนนิมเหมือนเดิม ในทางทฤษฎีและปฏิบัติปรัชญาโยคะ ยกย่องปุรุษะเป็นตัวแทนพิเศษของพระเจ้าเพื่อให้มีความหมายในแง่ของการปฏิบัติ

ในลัทธินโยคะ เพื่อที่จะบรรลุถึงวิเวกญาณ อันเป็นจุดประสงค์สูงสุด ของปรัชญานี้ ก็ด้วยการปฏิบัติตาม โยคะสมาธิ หรือที่เรียกว่า อัษฎางโยคะ (Ashtanga Yoga) อันได้แก่

1. ยมะ แปลว่า งดเว้นสิ่งที่ไม่พึงปฏิบัติ มี 5 ข้อ คือ

- 1.1 การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต (อหิงสา)
- 1.2 งดเว้นจากการพูดเท็จ (สัตยะ)
- 1.3 งดเว้นจากการลักทรัพย์ (อัสเตยะ)
- 1.4 งดเว้นจากการประพฤติดพรหมจรรย์ (พรหมจริยะ)
- 1.5 ไม่ถือเอาของเขาเป็นของตน (อปริกฺรหะ)

ข้องดเว้นเหล่านี้ ผู้ปฏิบัติต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ไม่มีข้อแม้ใด ๆ ทั้งสิ้น

2. นิยามะ แปลว่า ปฏิบัติในสิ่งที่พึงปฏิบัติ มี 5 ข้อ คือ

- 2.1 เสาจะ การทำใจให้สะอาด บริสุทธิ์
- 2.2 สันโดษ ความพอใจในความมีความเป็นของตน
- 2.3 ตบะ การบำเพ็ญตบะ เช่น การทำทุกรกิริยาแบบต่าง ๆ เพื่อเผากิเลสให้เร่าร้อน
- 2.4 สวาธยายะ การศึกษาเล่าเรียนและสาธยายมนต์ที่เรียนแล้ว
- 2.5 อิศวรประณิธาน การอุทิศตนต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ

ข้องดเว้น 5 และข้อปฏิบัติ 5 อย่างนี้เป็นกฎเบื้องต้นที่ผู้ปฏิบัติทุกคนต้องทำให้ได้ก่อน จากนั้นจึงจะปฏิบัติองค์มรรคข้อต่อไป

3. อาสนะ แปลว่า ฝึกโยคะเพื่อร่างกายแข็งแรง ท่าทางของร่างกาย เช่น ท่านั่ง ทำยืน ทำนอน

4. ปราณยามะ กำหนดลมหายใจเพื่อเตรียมร่างกายให้พร้อมที่จะปฏิบัติธรรม

5. ปรัตยาหาระ สำรวมจิต

6. ธารณะ คือ การผูกจิตให้ติดกับอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง กระทำจิตใจให้แน่วแน่น

7. ชยานะ คือ การเพ่งอารมณ์ที่กำหนดให้ และรักษาไว้มิให้อารมณ์อื่น ๆ มารบกวน แม้แต่ชั่วขณะจิตเดียว

8. สมာธิ คือ การที่จิตรวมตัวอยู่กับอารมณ์ที่กำหนดได้นาน สมาธิจึงเป็น ขั้นสุดท้ายของการฝึกจิต สงบ และรู้แจ้งชัดถึงลักษณะประภคติและปุรุषะ (อคิศักดิ์ ทองบุญ, หน้า 263-266)

คำว่า โยคะ นี้ใช้ในความหมายหลายอย่าง การจะเข้าถึงจุดหมายใด ๆ นั้นขึ้นอยู่กับวิธีการ เพื่อนำผู้ปฏิบัติให้เข้าไปถึงจุดมุ่งหมาย คือ บรรลุโมกษะ คือ การรวมเอาอาดมันน้อยหรือชีวาตมันเข้ากับอาดมันสากลหรือปรมาตมัน โดยความมุ่งหมายของปตัญชลี ปรัชญาโยคะมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยให้มนุษย์หลุดพ้นจากความทุกข์ยาก คือ

1. ความทุกข์ที่เกิดจากเหตุภายในเช่น ความกลัว ความโลภ ความโกรธ ความหลง
2. ความทุกข์ที่เกิดจากเหตุภายนอก

3. ความทุกข์ที่เกิดจากสิ่งนอกอำนาจหรือเหนือธรรมชาติ เช่น อำนาจอันล้นลับ
 ละเอียดอ่อน คือ ต้องทำสมาธิทำจิตใจสงบ อันเป็นจุดหมายแท้จริงสูงสุดของปรัชญาโยคะ
 ปตัญชลี กล่าวว่า การยุติพฤติกรรมทั้งมวลของจิต คือต้องทำให้จิตหยุดนิ่ง ไม่สั่นไหว
 เร็วอย่างไม่มีขอบเขต วิธีทำให้จิตหยุดนิ่งในที่นี้คือ การบำเพ็ญสมาธิ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การ
 ปฏิบัติโยคะ ซึ่งแบ่งเป็น 4 ตอน คือ

1. สมาธิบาท ว่าด้วยองค์ประกอบ จุดมุ่งหมายของสมาธิ
2. สาธนาบาท ว่าด้วยวิธีการปฏิบัติที่จะนำไปสู่การบรรลุสมาธิ
3. วิภูติบาท ว่าด้วยอำนาจพิเศษที่จะพึงบรรลุถึงได้ด้วยการบำเพ็ญโยคะ
4. ไวกัลยบาท ว่าด้วยความหลุดพ้น หรือ โมกษะ เป็นต้น

ตามทัศนะของโยคะ ยอมรับในความมีอยู่ของพระเจ้า ทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติ ท่าน
 ปตัญชลีมองในแง่การปฏิบัติอย่างเดียว โดยการแสดงความจงรักภักดีต่อพระเจ้า เป็นสิ่งสำคัญ
 เพราะเป็นการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความหลุดพ้น ตามทัศนะของโยคะนั้น พระเจ้ามิใช่ผู้สร้างโลก แต่
 เป็นผู้บันดาลให้เกิดการรวมตัวและแยกตัวของปुरुษและประกฤติ พระเจ้าช่วยให้ผู้ปฏิบัติโยคะที่มี
 ความภักดีต่อพระองค์ได้รับความสะดวกในการปฏิบัติธรรมและเข้าถึงโมกษะได้ง่าย พระองค์มี
 เพียงอำนาจในการช่วยเหลือ เช่นช่วยเหลือให้ปुरुษและประกฤติมาสัมพันธ์กันจนกลายเป็นการ
 สร้างโลก และช่วยให้ผู้เลื่อมใสในพระองค์ซึ่งปฏิบัติธรรมให้บรรลุโมกษะง่ายขึ้น เป็นต้น จะเห็น
 ว่าพระเจ้าในปรัชญาโยคะมีอำนาจเหมือนไม่มี อย่างไรก็ตามคณาจารย์ของปรัชญาโยคะก็เชื่อว่า
 พระเจ้าของเขามีอำนาจสูงสุด เป็นสัพพัญญู ไม่มีกิเลส ไม่มีวิชาใด ๆ พระองค์สะอาดบริสุทธิ์
 พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

ดังที่กล่าวว่า สรุปได้ว่า สภาวะมนุษย์ในปรัชญาโยคะสอดคล้องกับปรัชญาสาขายะที่เชื่อ
 ว่า เกิดจากคุณ 3 อย่างคือ สัตวะ-ความดีงาม, ราชส-ความทะยานอยากในทางที่ผิด, และตมัส-ความ
 ลุ่มหลงมืดบอด ซึ่งทำให้จิตมนุษย์ยังมีความ โลภ ความ โกรธ ความ หลง ความ กลัว และความทุกข์
 ปรัชญาโยคะ แสวงหาแนวทางว่าด้วยวิธีฝึกกายบำเพ็ญตบะเพื่อจัดสภาวะต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดทุกข์
 ทางใจ เพื่อให้เกิดความสุขเกิดขึ้นแก่จิตใจ จนไปถึงขั้นปรมาตมันคือ หลอมรวมวิญญาณไปสู่จิต
 วิญญาณสากล มนุษย์มีสภาวะที่แตกต่างกัน ทำให้มนุษย์แต่ละบุคคลสามารถกระทำการต่างกัน
 ซึ่งความทุกข์ที่หนักหรือเบาได้ผลตามแต่กรรมของตนที่กระทำไว้ แนวทางของโยคะนี้จึงได้คิด
 วิธีการบำเพ็ญตนหรือฝึกตนขึ้น เพื่อควบคุมทั้งร่างกายและจิตใจให้เข้าสู่สภาวะที่หยุดนิ่ง ด้วยการ
 บังคับลมหายใจเข้าและออก เฟ่งบางส่วนของร่างกายให้เกิดสมาธิ บังคับการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ให้
 หยุดนิ่ง ก็จะทำให้มนุษย์เรากระทำการแต่น้อยหรือละเว้นกรรมไปได้การเฟ่งจิตและขั้นสุดท้ายก็
 คือ การทำจิตใจให้มีสมาธิยังลงไปให้ถึงส่วนที่ลึกที่สุดซึ่งจะทำให้จิตเข้าสู่สภาวะที่แท้จริงได้ดังที่

กล่าวมาการปฏิบัติโยคะนี้จะต้องปฏิบัติเป็นขั้น ๆ ทำให้เกิดความสำเร็งไปทีละขั้น จึงจะบรรลุถึงขั้นสูงสุดคือ การหลุดพ้นจากความทุกข์อย่างแท้จริงไปได้ แนวทางของโยคะนี้เป็นที่แพร่หลายอย่างมากและยังได้รับความสนใจสืบเนื่องมาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบัน

สภาวะมนุษย์ในปรัชญาอายุยะ (Nyaya)

ปรัชญาอายุยะ คือปรัชญาที่เน้นทางด้านตรรกศาสตร์ ใช้ระบบเหตุผลเพื่อไต่วาทะ และญาณวิทยา

ผู้ก่อตั้งปรัชญาอายุยะนี้คือ ท่านฤาษีเกาตมะ (Gautama) เกิดก่อนพุทธกาลคำว่า อายุยะ เป็นภาษาสันสกฤต คือ นำไปสู่ความจริงแท้ จึงเกิดวิธีการคิดหาเหตุผล เพื่อค้นหาความจริงแท้ขึ้นมา แต่จุดหมายสูงสุดของอายุยะอยู่ที่โมกษะ (พิน คอกบัว, 2545, หน้า 164)

ในปรัชญาอายุยะ ความรู้หรือญาณมีสภาวะกลาง ๆ ไม่จริงและไม่เท็จโดยตัวเอง จำต้องอาศัยประสาทสัมผัส และอารมณ์ หรือสิ่งที่ถูกรู้เข้าประกอบด้วยจึงจะชัดเจน ความรู้มี 2 ชนิด คือ รู้ถูก กับ รู้ผิด กล่าวคือ ความรู้ตรงกับความเป็นจริงที่มีอยู่จริง ความรู้นั้นก็จัดว่าเป็น ความรู้ถูกต้อง แต่ถ้ารู้ไม่ตรงกับความเป็นจริง เป็นความรู้ผิด รวมทั้งความจำ ความสงสัย ความสำคัญผิด และการหาเหตุผลที่ตั้งอยู่บนสมมติฐาน ก็จัดเป็นความรู้ผิด กล่าวคือ ความจำ ไม่ได้เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันทันใด แต่สืบทอดมาอีกต่อหนึ่ง จึงเป็นความรู้โดยอ้อม ไม่ใช่ความรู้ตรง ส่วนความสงสัยก็เป็นความรู้ที่ไม่แน่นอน สำหรับความเห็นผิดก็เป็นความเข้าใจผิด เพราะไม่ตรงกับความจริง และการหาเหตุผลที่ตั้งอยู่บนสมมติฐานก็ไม่ใช่ความรู้จริง เพราะเป็น เพียงการตั้งสมมติฐานคาดคะเนเท่านั้น จะถูกหรือไม่ก็ยังไม่แน่

มนุษย์ประกอบด้วยส่วนประกอบ 2 ส่วนคือ ส่วนรูปกับส่วนนาม ส่วนรูปเกิดจากการรวมตัวของธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ และลม ส่วนนามประกอบด้วยส่วนประกอบหลายอย่าง มี อตมมัน หรือชีวาตมมัน เป็นตัวตั้ง นอกนั้นเป็นสภาวะ คุณสมบัติของอตมมันทั้งสิ้น เช่น ความรู้ (ญาณ) ความรัก ความชัง ความสุข ความทุกข์ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น สภาวะเหล่านี้ไม่เที่ยงแท้ถาวร มีเกิด มีดับ แต่อตมมันมีลักษณะเที่ยงแท้ถาวร ไม่มีใครสร้าง ไม่มีใครทำลายได้ มีอยู่ทั่วไปหาที่สุดมิได้ แม้ปรัชญาอายุยะจะยอมรับว่า ธาตุ 4 มีลักษณะเที่ยงแท้ถาวร แต่เมื่อประกอบเข้าเป็นรูปร่างแล้วก็มีลักษณะไม่เที่ยงเพราะจะแตกสลายออกจากกัน อายุยะจึงถือว่าส่วนรูปไม่ใช่เป็นอย่างเดียวกับอตมมัน เพราะเมื่อส่วนรูปแตกสลายไป อตมมันในร่างนั้นจะออกไปอยู่ในร่างใหม่ต่อไป การที่อตมมันมาสัมพันธ์กับส่วนรูปนี้เป็นเหตุให้อตมมันสำคัญตนผิดคิดว่าส่วนรูปคืออตมมัน จึงทำให้มีอุปาทานการยึดมั่น คือบ่อเกิดแห่งทุกข์ทั้งปวง (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2532, หน้า 152)

ปรัชญาอายุยะเป็นระบบปรัชญาที่เน้นหนักไปในทางส่งเสริมสติปัญญา การวิเคราะห์ และการโต้แย้งเชิงตรรกวิทยาและญาณวิทยา ปรัชญาอายุยะถือว่า ความรู้เป็นสิ่งที่เปิดเผยให้ปรากฏ

ทั้งผู้รู้ (Subject) และสิ่งที่ถูกรู้ (Object) โดยที่ตัวความรู้เองไม่ได้เป็นทั้งผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ ความรู้ทุกประเภทเป็นสิ่งที่ถูกรู้ปรากฏตัวออกมา (ปรากฏตัวขึ้น) เหมือนดวงไฟที่ส่องสว่างทำให้วัตถุที่อยู่ในที่มืดปรากฏตัวขึ้นมา มนุษย์จะบรรลุความหลุดพ้นหรือโมกษะได้โดยการดับกิจกรรมทั้งหมดและรู้อย่างชัดเจนว่าตัวตน (ชีวาत्मัน) แตกต่างไปจากสิ่งอื่น ๆ ทั้งหมด เช่น แตกต่างจากร่างกาย จิตใจ ประสาทสัมผัสและสรรพสิ่ง ความรู้จึงถือว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งของปรัชญานายะและได้แบ่งความรู้ ออกเป็น 3 ชนิดคือ

1. สรวณะ (Sravana) แนวทางที่จะบรรลุการหลุดพ้นในประการที่หนึ่งว่า ผู้ปฏิบัติต้องอ่านและฟังคำสอนจากคัมภีร์พระเวทจนเข้าใจสภาพและธรรมชาติที่แท้จริงของตัวตนในทางทฤษฎี

2. มนนะ (Manana) ประการที่สอง หมายถึง การเข้าใจถึงความจริงทางสติปัญญาด้วยความรู้แจ้งเห็นจริงโดย วิถีวิเคราะห์ด้วยเหตุผลประสบการณ์อย่างแจ่มแจ้ง เป็นความรู้ทางประจักษ์ เกิดด้วยอำนาจของเหตุผล

3. นิธิชยาสนะ (Nididhyasana) ในประการที่สาม หมายถึง การรู้แจ้งถึงสภาพที่เป็นจริง โดยทำสมาธิแบบโยคะจนเข้าใจความจริงจากสติปัญญาภายใน ความรู้ชนิดนี้เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นภายในใจโดยตรงด้วยอำนาจของสมาธิเท่านั้น ทั้ง 3 ประการ คือ หลักจริยธรรมที่จะนำไปสู่การบรรลุ

ปรัชญานายะให้ทัศนะว่า ความรู้สองข้อข้างต้นไม่เพียงพอที่จะให้บรรลุโมกษะได้ เพราะการบรรลุความหลุดพ้นที่แท้จริงไม่สามารถให้มีได้โดยการอ่าน เข้าใจคัมภีร์และเข้าใจข้อเท็จจริงด้วยเหตุผล ดังนั้น สองข้อแรกจึงไม่สามารถให้เข้าถึงการหลุดพ้นได้ ส่วนข้อที่สาม คือ การเข้าใจสภาพที่แท้จริงด้วยการปฏิบัติโยคะ ความรู้เกิดเพราะผลของการปฏิบัติโยคะนั้น เป็นความรู้แจ้ง และเห็นความแตกต่างระหว่างชีวาत्मันกับร่างกาย จิตใจ (มนัส) และวัตถุอื่น ๆ การเข้าใจถึงข้อเท็จจริงนี้ ปรัชญานายะถือว่าการหลุดพ้น และผู้หลุดพ้นจะไม่เวียนเกิดเวียนตายในสังสารวัฏ (ประยงค์ แสนบุราณ, 2547, หน้า 150-151)

จุดหมายปลายทางของปรัชญานายะก็เหมือนปรัชญาอินเดียระบบอื่น ๆ คือ การให้ตนเองหลุดพ้นไปจากความทุกข์ ผลของการทำกรรมดีและกรรมชั่ว ทำให้ชีวาत्मันต้องเวียนเกิดเวียนตายในสังสารวัฏไม่รู้จบ ผู้มีความประสงค์จะบรรลุความหลุดพ้น จะต้องบำเพ็ญตามกฎ 3 ข้อที่กล่าวไว้แล้ว จึงจะหลุดพ้นจากทุกข์ และเป็นอิสระอย่างแท้จริงจากสภาวะความทุกข์ ความสุข ความเศร้าโศก และความสนุกสนาน อิสระภาพดังกล่าวนี้เป็นอิสระภาพสูงสุดคือ อิสระภาพจากการเกิด การตาย และพ้นไปจากความทุกข์ และความทุกข์ตลอดกาลคือ เป้าหมายสูงสุดของปรัชญานายะ การที่จะรู้กฎของความรู้ 3 ประการได้รวดเร็วและถูกต้องนั้น ผู้บำเพ็ญจะต้องมีความจงรักภักดีต่อพระเจ้า และพระองค์ก็จะช่วยเขาให้รู้ได้เร็วและถูกต้อง แต่ถ้าขาดจงรักภักดี

ต่อพระเจ้า เขาอาจติดข้องในการบำเพ็ญเพียร (ประยงค์ แสนบุราณ, 2547, หน้า 152)

สรุปได้ว่า สภาวะมนุษย์ในปรัชญานายยะ คือส่วนที่เป็นรูปกับส่วนที่เป็นนาม นามประกอบด้วยส่วนประกอบหลายอย่าง มีตัวตนและมีสภาวะต่างๆ เป็นคุณสมบัติของอาตมันทั้งสิ้น เช่น ความรู้ (ญาณ) ความรัก ความขัง ความสุข ความทุกข์ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น สภาวะเหล่านี้ไม่เที่ยงแท้ถาวร มีเกิด มีดับ ในหลักการค้นคว้าหาความจริงด้วยการพินิจวิเคราะห์ เพื่อหาเหตุและผลในเรื่องต่าง ๆ โดยศึกษาให้รู้ลึกอย่างถ่องแท้เพื่อจะนำไปสู่จุดมุ่งหมายได้อย่าง ถูกทิศทาง เพราะความรู้ไม่จริงจะนำมนุษย์ไปสู่หนทางที่ผิด เป็นสภาวะความติดยึดในตัวเอง มีความเห็นแก่ตัว ความริษยา ความหลงผิด และความโลภ มีอวิชชา เป็นเหตุทำให้ประกอบกุศลกรรมต่าง ๆ แต่หากมนุษย์ที่มีความประพฤติดี มีความเมตตา กรุณา มีความสัจย์ ประกอบกุศลกรรมต่าง ๆ อยู่เป็นนิจแล้ว กรรมอันเป็นกุศลเหล่านั้นก็จะนำมาซึ่งความสุข ปรัชญานายยะให้ความสำคัญกับวิธีการหาความรู้เพื่อนำไปสู่จุดหมายปลายทางสูงสุดของชีวิต แต่ก็มีความอย่าง ที่ขัดแย้ง เช่น ปรัชญานายยะ กล่าวว่า ผู้ที่ปฏิบัติธรรมสามารถพัฒนาจิตใจจนเกือบที่จะบรรลุถึง โมกษะได้ แต่ผู้นั้นจะเข้าถึง โมกษะได้หรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับ การจงรักภักดีต่อพระเจ้า และมีความเชื่อ ในพระเวทโดยชัดเจน ไม่มีข้อสงสัย ถ้าพระเจ้าไม่ช่วย มนุษย์ก็ไม่สามารถเข้าถึงโมกษะได้ ประเด็นนี้ชวนให้คิดว่า นายยะทำให้มนุษย์ลดความสำคัญของการพึ่งตัวเองแต่หันไปพึ่งพระเจ้า แทน

สภาวะมนุษย์ในปรัชญาไวเศษิกะ (Vaisheshika)

ปรัชญาไวเศษิกะ มาจากคำว่า วิเศษะ ซึ่งแปลว่า วิเศษ เฉพาะ หรือแตกต่าง มีคุณลักษณะ เฉพาะ จึงเป็นปรัชญาที่แยกแยะถึงความแตกต่างอันเกิดจากคุณลักษณะ เฉพาะของสิ่งนั้น อย่างเช่น นกแตกต่างจากมนุษย์และสัตว์อื่นๆ และในบรรดานกด้วยกัน ก็มีคุณลักษณะแตกต่างกัน อีก จึงมีชนิดต่างๆกัน คุณลักษณะเฉพาะตัว ทำให้แตกต่างกันอีก เป็นต้น ความแตกต่างระหว่าง บรรดาสิ่งทั้งหลายดังกล่าวมา ก็เพราะอำนาจของวิเศษะ

ผู้ก่อตั้งสำนักไวเศษิกะ และนำแนวคิดมาจัดระบบแบบแผนคือ ฤาษีกณาทะ (Kanada) เกิดราว 300 ปีก่อนคริสต์ศักราช โดยฤาษีกณาทะ ได้เขียนไวเศษิกสูตรขึ้นมา ปรัชญาไวเศษิกะ ยอมรับเพียงแหล่งเกิดความรู้จากตา (ประจักษ์) โดยศึกษาความจริงของสิ่งต่าง ๆ โดยแยกประเภท ของสิ่งที่มีอยู่จริงทั้งหลายคือ สิ่งทั้งหมดที่เป็นอารมณ์ของความรู้ เรียกว่า ปทารละ มี 7 อย่างคือ

1. ทรัพยะ (Substance) คือ ที่รองรับของคุณและกรรมได้จำแนกไว้ว่ามี 9 ชนิดด้วยกัน คือ ดิน (ปฐวี) น้ำ (อาโป) ลม (วาโย) ไฟ (เตโช) อากาศ กาละ เทชะ มนัสหรือใจ และอาตมัน (Self)
2. คุณ (Quality) คือ คุณสมบัติ สิ่งที่ตั้งอยู่ในตรัพย์ หรืออาศัยตรัพย์ มีหน้าที่แสดง

ลักษณะและสภาวะของสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งปัญญา (พุทธิ) ความสุข ความทุกข์ ความโลภ ความอิจฉา ความโกรธ ความดี ความชั่ว

3. กรรมะ (Action) คือ ความเคลื่อนไหว หรือพลังขับเคลื่อน หรือความเป็นไปภายใน สสารนั้น

4. สามานยะ (Universality) คือ ลักษณะสามัญที่มีอยู่ร่วมกันของแต่ละสิ่ง ได้แก่ ความเป็นมนุษย์ ความเป็นสัตว์

5. วิเศษะ (Particularity) คือ ลักษณะเฉพาะพิเศษ อย่างที่มีอยู่ในแต่ละสิ่ง เช่นคน แตกต่างจากสัตว์ แม้ในคนด้วยกันก็แตกต่างกันเป็นหญิงเป็นชาย

6. สมวาเย (Inherence) คือ ความสัมพันธ์อันถาวร ไม่แยกจากกันได้ เช่น คนดีกับความดี

7. อภาวะ (Non-existence) คือ ความขาดหรือความไม่มีเป็นปทัธกะที่เกิดขึ้นภายหลัง ทรัพย์ะ ได้แก่ สิ่งที่เป็นที่อาศัยของคุณะและกรรมะ กล่าวคือ คุณะและกรรมะไม่อาจตั้งอยู่ได้ หากไม่มีทรัพย์ะเป็นที่อาศัย ทรัพย์ะก็เช่นกัน หากปราศจากคุณะและกรรมะก็ไม่อาจแสดงตัว ให้เป็นที่ประจักษ์ได้ หรือการที่เราารู้จักว่า อะไรเป็นอะไร ก็เพราะอาศัยคุณะและกรรมะของ ทรัพย์ะนั้น ๆ นั่นเอง ดังนั้นทรัพย์ะหรือสสารจึงเป็นตัวยื่นโรงคงที่ให้คุณสมบัติต่าง ๆ ได้อาศัย

มนุษย์มีร่างกายประกอบด้วย (ทรัพย์ะ) ปรฐวี อาโป เตโช วายู อากาศ และ มนัสหรือใจ (Mind) ใจ เป็นเครื่องมือของอาดมันในการรับรู้ สภาวะของมนุษย์ กล่าวคือ (คุณ) คุณสมบัติ สิ่งที่ตั้งอยู่ในทรัพย์ สภาวะความรู้สึกภายในต่าง ๆ เช่น ดีใจ เสียใจ รัก ชัง เกลียด โกรธ สุข และ ทุกข์ เป็นต้น ในการรับรู้แต่ละครั้ง โดยอาดมันมีเจตจำนงจะรู้อะไรก็จะใช้เครื่องมือสำหรับ เรื่องนั้น ๆ ติดต่อกัน อย่างเช่น อาตมันอยากจะเห็นรูป อาตมันจะสัมผัสกับใจ ใจก็จะสัมผัสกับตา และ ตาก็จะสัมผัสกับรูป ดังนั้นใจ และอายตนะภายในทั้งหลาย เป็นเพียงเครื่องมือของอาดมันสำหรับการติดต่อกับ โลกภายนอก อาตมันเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ อาตมันเป็นผู้บงการการกระทำ ทุกอย่างไม่ว่าทางกายวาจาและใจ และเป็นผู้รับผลของการกระทำนั้น ๆ อาตมันมี 2 อย่างคือ ชีวาตมัน และปรมาตมัน ชีวาตมันคือ วิญญาณของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายดังนั้นชีวาตมันจึงมากมาย นับไม่ถ้วน แต่มีคุณสมบัติแตกต่างกันไปตามชนิดของร่างกายที่ชีวาตมันเข้าไปอาศัย ด้วยเหตุนี้ ชีวาตมันในเทพ ในคน ในสัตว์ และในต้นไม้จึงมีความแตกต่างกันส่วนปรมาตมันมีหนึ่ง การมีอยู่ ของชีวาตมัน ก็รู้ได้ด้วยจากความรู้สึกทางจิต เช่น ความสุข ความทุกข์ ความเกลียด ความโกรธ และ ความรักความชัง เป็นต้น ความรู้สึกเหล่านี้ต้องมีอาดมันรองรับหรืออยู่เบื้องหลัง (พิน ดอกบัว, 2545, หน้า 195)

สำนักปรัชญาไวเศยิกะ มีแนวคิดที่โลกเกิดจากพลังอันมองไม่เห็น ที่สืบมาจากกรรมใน ภพก่อน แต่ก็มิจัดอันยิ่งใหญ่ที่สุดคือ ปรมาตมัน เป็นใหญ่อยู่ในสากลโลก จิตอันยิ่งใหญ่นี้แยกเป็น

วิญญาณ ส่วนมนุษย์เรียกว่าชีวาตมัน ปรมาตมันเป็นอมตะไม่มีต้นไม่มีปลาย ไม่มีการทำลาย แดกดับแผ่ซ่านทั่วไปโดยปราศจากรูปร่างและเป็นผู้สร้างสากลโลกขึ้นมา (เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, 2557, หน้า 960)

ปรัชญาาระบบนี้ได้กล่าวถึง การสืบทอดระหว่างเหตุกับผลและได้กล่าวว่ โลกเกิดจากการรวมตัวกันของธาตุทั้ง 4 มี ดิน น้ำ ลม ไฟ และมีการแยกตัวออกจากกัน กลายเป็นทฤษฎีปรมาณูของโลก เป็นแนวคิดแบบพหุสัจนิยม เป้าหมายสูงสุดของปรัชญาไวเศษิกะคือ ชีวาตมันซึ่งเป็นจิตสสารบริสุทธิ์ดำรงตนอยู่ปราศจากสัมปชัญญะ ไม่มีความรู้ ไม่มีความสุข ไม่มีความทุกข์เป็นสภาวะนิรันดร์ นี้คือ เป้าหมายสูงสุดของปรัชญาไวเศษิกะ อย่างไรก็ตาม ปรัชญาไวเศษิกะถือว่าชีวาตมัน มีคุณสมบัติคือ สัมปชัญญะ ความรู้ และนิรามิสสุข ทั้งสามอย่างนี้เป็นคุณสมบัติชั่วคราวของชีวาตมันเท่านั้น เมื่อชีวาตมันหลุดพ้นไปจากบ่วงแห่งใจและกายแล้วคุณสมบัติเหล่านี้ก็จะไม่มีอยู่ในชีวาตมันอีกต่อไป (ประยงค์ แสนบุราณ, 2547, หน้า 185-186)

ตามแนวคิดของปรัชญาอายุยะ-ไวเศษิกะก็คือชีวาตมันที่เข้าถึงความหลุดพ้นแล้วจะปราศจากรู้สึกนึกคิดโดยประการทั้งปวง ทั้งนี้เนื่องจากปรัชญาทั้งสองระบบนี้ถือว่า สัมปชัญญะหรือความรู้สึกตัว (Consciousness) มิได้เป็นคุณสมบัติติดตัวของชีวาตมัน หากเป็นคุณสมบัติที่มีขึ้นภายหลัง ในเวลาที่ชีวาตมันต้องมาพัวพันกับร่างกายในการเวียนว่ายตายเกิดในสังสาร วัฏ เมื่อชีวาตมันเข้าถึงความหลุดพ้นหรือโมกษะมันก็จะหลุดพ้นจากความพัวพันกับร่างกาย บรรดาสภาวะต่างๆ ความรู้สึกนึกคิดที่เนื่องด้วยร่างกายก็หมดสิ้นไปโดยอัตโนมัติ ชีวาตมันที่เข้าถึงโมกษะจึงปราศจากรู้สึกทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ เช่นนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์โจมตีจากปรัชญาาระบบอื่น ๆ ของอินเดียที่ถือว่าชีวาตมันเป็นวิญญาณบริสุทธิ์หรือสัมปชัญญะ บริสุทธิ์ เพราะถ้าหากภาวะแห่งโมกษะไม่ใช่ภาวะแห่งความสุขนิรันดร์ แต่เป็นภาวะที่ชีวาตมันเข้าถึงสภาพไร้สัมปชัญญะเหมือนก้อนหินหรือกิ่งไม้ผุแล้ว ก็ไม่รู้อะไรจะปรารถนาโมกษะไปเพื่อประโยชน์อะไร ทรรศนะเรื่องสภาพแห่งความหลุดพ้นจึงเป็นจุดอ่อนของปรัชญา ทั้งสองนี้ (นวนิต ประถมบูรณ์, 2520, หน้า 45)

อายุยะและไวเศษิกะมีระบบแนวคิดร่วมกัน มีจุดมุ่งหมายแนวเดียวกันในเรื่อง อภิปา ซึ่งสาเหตุของความทุกข์ เป็นการไม่รู้เท่าทันความจริง ความหลุดพ้นอันเป็นความดับทุกข์โดยสิ้นเชิงนั้นจะบรรลุโดยความเข้าใจสัจธรรมอย่างถูกต้อง ทั้งสองสำนักเชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้ควบคุมรักษาโลก เป็นผู้ควบคุมธรรมชาติ และเป็นผู้ทำลายแต่ไม่ใช่ผู้สร้าง พระเจ้าเป็นนามธรรม ไม่มีตัวตนบุคคล

สรุป สภาวะมนุษย์ในปรัชญาไวเศษิกะ คือ (คุณ) คุณสมบัติที่ตั้งอยู่ในทรัพย์ ได้แก่ สภาวะความรู้สึกภายในต่าง ๆ เช่น ดีใจ เสียใจ รัก ชัง เกลียด โกรธ สุข และทุกข์ เป็นต้น สภาวะ

มนุษย์มีจำนวนมากมายทั้งสิ่งที่เป็นรูป และนาม มีแนวคิดแบบจิตนิยม หลักการของสำนักนี้เชื่อว่า โลกนี้เกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ด้วยพลังอันยิ่งใหญ่ที่มองไม่เห็น ชีวิตทุกชีวิตล้วนเกิดขึ้นจากกรรม ตั้งแต่ภพก่อน มีจิตอันยิ่งใหญ่ที่สุดก็คือ ปรมาตมัน สถิตอยู่ในโลกสากลหรือจักรวาลจิตอันยิ่งใหญ่ นี้แยกออกได้เป็นวิญญานต่าง ๆ ของแต่ละบุคคลเรียกว่า จีวาตมัน หรือ อาตมัน ปรมาตมันนั้นเป็นอมตะไม่มีต้นไม่มีปลายไม่สามารถทำลายให้แตกดับได้และล่องลอยอยู่ทั่วไปโดยปราศจากรูปร่าง เป็นผู้สร้างโลกสากล หลักความเชื่อของสำนักนี้ถือว่าการเกิดและการดำรงชีวิตของชีวิตทั้งปวงนั้นก็คือทุกข์หรือการใช้กรรมจากชาติภพก่อน กฎแห่งกรรม การคิดอยู่ในวัฏจักรแห่งความทุกข์ วิญญานจะถูกขังอยู่ในวัฏจักรแห่งการเวียนว่ายอย่างไม่สิ้นสุดซึ่งวิธีที่จะให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้นั้นจะต้องหยุดสร้างบาปกรรม วิญญานจึงจะหมดพันธะ เมื่อวิญญานหมดสิ้นพันธะก็จะเป็นวิญญานบริสุทธิ์ที่สามารถหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้

สภาวะมนุษย์ในปรัชญามีมางสา (Mimamsa)

คำว่า มีมางสา เป็นคำสันสกฤต ที่หมายถึง การสะท้อนกลับ หรือ การตรวจสอบเชิง

วิพากษ์ ปรัชญานี้ยกย่องคัมภีร์พระเวทและข้อคิดของคัมภีร์ถึง 2 ข้อคือ

1. ดีความและอธิบายเรื่องของพิธีกรรมในคัมภีร์พระเวทให้คนทั้งหลายเข้าใจง่ายที่สุด
2. ดีความและอธิบายเหตุผลว่าทำไมจึงต้องเชื่อเรื่องพิธีกรรม

ผู้ก่อตั้งและประวัติเชื่อกันว่าผู้ก่อตั้งปรัชญามีมางสาชื่อ ไชมินิ ซึ่งถือกันว่าเป็นนักปราชญ์ผู้แต่งคัมภีร์มีมางสาสูตร สันนิษฐานกันว่า ไชมินิมีชีวิตอยู่ในระหว่างพ.ศ. 100 มีมางสาสูตรเน้นเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2532, หน้า 227)

อภิปรัชญาของปรัชญามีมางสาเป็นประเภทพหุสัจนิยม (Pluralistic) เพราะถือว่าการแท้จริงมีอยู่มากมายไม่ว่าจะเป็นปรมาณูสารและคุณสมบัติต่าง ๆ โลกเทพเจ้า กูตผีปีศาจ ชาตินี้ ชาติหน้า นรก สวรรค์ โมกษะ กรรม อาตมัน และคัมภีร์พระเวท พวกมีมางสาจึงถือว่า คัมภีร์พระเวทเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด แต่ไม่เชื่อว่ามีพระเจ้า หน้าที่ของมนุษย์ที่จะพึงปฏิบัติตามคำสอนพระเวทก็คือ ธรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องทำ และอะไรที่พระเวทบอกว่าไม่ควรหรือห้ามเรียกว่า อธรรม หรือบุคคลต้องทำตามธรรมและละเว้นอธรรม เพราะธรรมและอธรรมเป็นเหตุโดยตรงแห่งความสุขและความทุกข์ที่มนุษย์จะพึงได้รับทั้งในชาตินี้และชาติหน้า กล่าวคือ กรรมใดที่บุคคลกระทำสอดคล้องกับธรรม กรรมนั้นจัดเป็นกรรมดีจะก่อให้เกิดผลคือความสุข ส่วนกรรมที่สอดคล้องกับอธรรม กรรมนั้นจัดเป็นกรรมชั่วจะก่อให้เกิดผลคือ ความทุกข์ ความเดือดร้อน ปรัชญามีมางสาได้จัดความสุขไว้ 4 ระดับ ดังนี้ อรรถะ ได้แก่ ความสุขอันเกิดมาจากการมีทรัพย์สินและสมบัติต่าง ๆ กามะ ได้แก่ ความสุขอันเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ซื้อหาสิ่งต่าง ๆ มาบำรุงบำเรอตนด้วยกามคุณทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และ โสภณูปพะ ธรรมะ ได้แก่ ความสุขที่

เกิดจากความสงบใจโดยตรงเป็นสันติสุข โมกษะ ได้แก่ ความสุขใจโดยแท้ที่เกิดจากการพ้นไปจากอำนาจกิเลสอย่างสิ้นเชิงในความสุขทั้ง 4 ระดับนี้ระดับ 1-2 เป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม บุคคลจะพึงรู้ได้ด้วยการศึกษาทางโลก ส่วนความสุขระดับ 3-4 เป็นเรื่องทางศาสนา บุคคลจะพึงรู้ได้ก็โดยการศึกษาจากคัมภีร์พระเวทเท่านั้น มีมวงสาเถื่อว่า กรรมที่บุคคลกระทำลงไปแล้วนั้นจะก่อให้เกิดอำนาจที่มองไม่เห็นขึ้นในชีวะตมัน เป็นพลังศักดิ์ (Potential) ที่แฝงอยู่ในการกระทำแล้วคอยโอกาสให้ผล กล่าวคือ เมื่ออุปสรรคที่คอยขัดขวางการให้ผลของกรรมหมดไปหรือเพลาลง กรรมที่ทำไว้ก็จะให้ผล ดุจเมล็ดพืชงอกออกเป็นต้นได้ฉนั้นทั้งนี้ก็เพราะเมล็ดพืชนั้นมีพลังศักดิ์อยู่ภายใน หรือไฟมีอำนาจในการเผาไหม้ ก็เพราะมีพลังศักดิ์อยู่ในตัวมัน เหล่านี้เป็นต้น ข้อนี้แสดงว่ากรรมทุกอย่างที่บุคคลกระทำลงไปแล้วย่อมมีผล แต่จะให้ผลเร็วหรือช้าก็ขึ้นอยู่กับพลังศักดิ์และสิ่งแวดล้อมอย่างบางคนไม่เคยทำบาปหยาบช้าเลยในปัจจุบัน แต่กลับได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อนนานานั้นแสดงว่าพลังศักดิ์ของกรรมเก่าที่ไม่ได้ยังให้ผลอยู่ ส่วนพลังศักดิ์ของกรรมใหม่ ยังไม่มีโอกาสให้ผลในทำนองเดียวกันบางคนทำแต่ความชั่ว แต่เขาก็ยังได้รับความสุขสบาย ก็เพราะพลังศักดิ์ของกรรมดีในกาลก่อนได้โอกาสให้ผลอยู่ ก็พลังศักดิ์หรืออำนาจลึกลับ (พื้น ดอกบัว, 2545, หน้า 78)

มีมวงสามีความเห็นว่า มนุษย์เกิดขึ้นมาจากเหตุปัจจัยธรรมชาติ มีร่างกายเป็นอนิจจัง และทุกขัง ส่วนอาตมันเป็นจิต ที่เป็นนิจจังไม่ตาย ไม่ใช่เกิดจากการสร้างของพระเจ้า ไม่มีแตกสลาย ทั้งไม่มีพระเจ้าองค์ใดจะทำลายได้ นักปราชญ์ในลัทธิมีมวงสา ยุคหลังมีจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต คือ โมกษะ ตัดวงจรสังสารวัฏ การเวียนว่ายตายเกิด ไม่ต้องมาเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ให้เป็นทุกข์อีกต่อไป ส่วนวิธีปฏิบัติเพื่อไปสู่โมกษะ ก็โดยทางความรู้ คือ ฐัทธิธรรมชาติของชีวะตมัน และธรรมชาติของโมกษะ ตลอดจนทั้งวิธีปฏิบัติเพื่อ ไปสู่โมกษะ นั้นก็คือ ฐัทธิวิธีที่จะไม่ประกอบกรรมซึ่งเป็นเหตุให้ติดอยู่ในบุญและบาป และการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ โดยการควบคุมจิตใจ ไม่ให้ยินดียินร้ายต่ออารมณ์ที่มากกระทบอายตนะภายใน หรือประสาทสัมผัส และ กำจัดกิเลสให้ หมดไป ก็จะบรรลุดังถึงโมกษะ พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง เมื่อ ไม่มีความทุกข์ ความสุขก็ตามมาเอง (พื้น ดอกบัว, 2545 หน้า 63 - 64)

แนวความคิดทางจริยศาสตร์ของปรัชญามีมวงสามีความแตกต่างไปจากจริยศาสตร์ของปรัชญาอินเดียอื่น ๆ ทั้งสายอัสติกะและนาสติกะ ปรัชญามีมวงสาเถื่อว่า ความดี คือ การกระทำตามหน้าที่ ไม่ว่าผลของการกระทำนั้นจะออกมาอย่างไร แต่ถ้าทำตามหน้าที่แล้วถือว่าดีทั้งนั้น ดังนั้น ปรัชญามีมวงสา จึงพูดว่า ชีวิตที่ดีคือชีวิตที่เชื่อในบทบัญญัติคัมภีร์พระเวท คำว่า บทบัญญัติในคัมภีร์พระเวท หมายถึง คำสั่ง คือสั่งให้คนปฏิบัติกรต่าง ๆ โดยที่ผู้ปฏิบัติไม่ต้องถามถึงเหตุผลว่าทำไมจึงต้องทำอย่างนั้น แต่มีหน้าที่ต้องทำเท่านั้น พิธีกรรมจะต้องกระทำตาม เพราะพระเวทได้สั่งเอาไว้ให้ทำ ไม่ใช่ทำพิธีกรรมนั้นด้วยเหตุผลอันใดอันหนึ่งเพราะฉะนั้นต้องกระทำตามที่

พระเวทสั่งไว้เท่านั้น ถ้าฝืนไม่ปฏิบัติตามก็ถือว่าขัดต่อคำสั่งของพระเวทและจะมีผลที่เลวทรามตามมาในฐานะละเลยต่อคำสั่ง หากดูความคิดทางด้านจริยศาสตร์ของปรัชญามีางสาแล้ว พิธีกรรมต่าง ๆ ที่พระเวทสั่งเอาไว้ให้ปฏิบัติเป็นหลักการสำคัญในปรัชญาสำนักนี้ ดังข้อความที่ว่า เพราะหลักการทางพิธีกรรม จริยศาสตร์มีมาสาจึงได้เข้าถึงจุดรุ่งเรืองสูงสุด เพราะคิดว่ามนุษย์ควรทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ของหน้าที่เท่านั้น ดังได้กล่าวแล้วว่าการกระทำตามคำสั่งที่ปรากฏในคัมภีร์พระเวทถือว่าเป็นหน้าที่ แต่เป็นหน้าที่เพื่อหน้าที่ ไม่ใช่เพราะหน้าที่นั้นจะทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับผลประโยชน์ เพียงแต่มันเป็นสิ่งที่ควรทำ ความคิดของปรัชญามีางสาจึงเหมือนกับคานต์ (Kant) ในเรื่องหน้าที่ ต่างกันแต่เพียงว่าหน้าที่ที่จะต้องทำนั้นเป็นคำสั่งของคัมภีร์พระเวท สำหรับคานต์, หน้าที่คือ กฎศีลธรรมที่พระเจ้าได้บัญญัติให้ทำ คัมภีร์พระเวทในทรรศนะของปรัชญามีางสาไม่มีพระเจ้าบัญญัติหรือไม่ใช่คำสั่งของพระเจ้า คัมภีร์พระเวท มีเองเป็นเอง และจะเป็นอย่างนี้ชั่วนิรันดร์ นี่คือจุดต่างของทั้งสอง ถึงแม้ว่าจะทำตามหน้าที่เพื่อหน้าที่เหมือนกันก็ตาม (พิน ดอกบัว, 2545 หน้า 65 - 66)

การกระทำตามหน้าที่คือ ความดีสูงสุด ปรัชญามีางสายุคแรก ๆ ถือว่า การเข้าถึงสวรรค์ซึ่งมีความสุข ไม่มีทุกข์ใด ๆ มาเจ็บบนคือความดีสูงสุด ความคิดเห็นนี้เป็นความคิดในยุคเริ่มต้นของปรัชญาสำนักนี้ และประการที่สองปรัชญามีางสาในรุ่นหลัง ๆ ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาสำนักต่าง ๆ ความคิดเรื่องความดีสูงสุดได้เปลี่ยนไปจากยุคต้น ปรัชญามีางสายุคหลังจึงพากันคิดว่าความดีสูงสุด คือ การหลุดพ้นจากการเวียนเกิดเวียนตายในสังสารวัฏ การหยุดเกิดและตายคือ ความดีสูงสุด ใครเข้าถึงจุดนี้ถือว่าชีวิตพบความสมบูรณ์แล้ว ไม่มีอะไรที่จะทำเพื่อชีวิตต่อไปอีก เป้าหมายสูงสุดของปรัชญามีางสาไม่เหมือนแนวคิดของปรัชญาสำนักอัสติกะทั่ว ๆ ไป แต่ที่เชื่อว่าเป็นสายอัสติกะก็เพราะยอมรับความยิ่งใหญ่ ความศักดิ์สิทธิ์ ของคัมภีร์พระเวท และไม่ยอมรับความมีอยู่หรืออำนาจของพระเจ้า มีมาสาไม่เชื่อในความมีอยู่ของพระเจ้าว่าเป็นผู้สร้าง ผู้รักษาและผู้ทำลายโลก หรือเป็นผู้ให้รางวัลและโทษหรือเป็นผู้บัญญัติคัมภีร์พระเวท แสดงว่าปรัชญามีางสายอมรับว่า มีเทพเจ้า แต่เป็นเทพเจ้าธรรมดาและมีอยู่มากมาย เทพเหล่านี้ไม่มีอำนาจใด ๆ พิเศษกว่ากันในกลุ่มเทพ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่มีอำนาจการสร้าง การรักษา และการทำลายโลก เพราะเทพที่มีอำนาจเหนือหมู่เทพ เช่น สร้างโลก สร้างจักรวาล ตลอดจนและทำลายโลก เป็นต้น ปรัชญามีางสาไม่ยอมรับว่ามีอยู่จริง (ประยงค์ แสนบุราณ, 2547, หน้า 204 - 205)

มนุษยชาติจะพบว่า สังคมมนุษย์จะมีแบบแผนในการดำเนินชีวิตที่แน่นอนอย่างไรอย่างหนึ่งเสมอ สมัยโบราณสังคมอินเดียมีจารีตประเพณีเกี่ยวกับการดำเนินที่เรียกว่าหลักธรรม 4 ประการ คือ กามะ อรรถะ ธรรมะ และ โมกษะ ชาวฮินดูต้องแสวงหาตามวัย ชาวฮินดูทุกคนจะยึดหลักปฏิบัติ 4 ประการนี้เป็นแบบในการดำเนินชีวิต แบบเหล่านี้เป็นเสมือนเส้นทางของ

ชีวิตที่ถูกลวงไว้สำเร็จแล้ว ทุกคนไม่มีทางปฏิเสธเส้นทางที่จารีตประเพณีกำหนดเอาไว้ (สมภารพรหมทา, 2545, หน้า 109)

ปรัชญามีมangsa ธรรมชาติของสรรพสิ่งล้วนแต่มีสภาวะที่ถาวรอยู่ตลอดไป ไม่มีทางเปลี่ยนแปลง และยังเชื่ออีกด้วยว่าสภาวะมนุษย์นั้นมีวิญญาณเป็นสิ่งที่มืออยู่จริง มีสภาวะที่ตายตัว และเป็นอมตะด้วยเช่นกัน และแม้วิญญาณจะคงสภาวะตายตัว แต่ก็สามารถบรรลุเป้าหมายแห่งโมกษะได้ โดยวิญญาณส่วนตนที่เป็นอาตมอันก็สามารถจะหลุดพ้นจากกฎแห่งกรรมไม่ต้องไปเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป หากประพฤติปฏิบัติหน้าที่ตามที่บ่งบอกในคัมภีร์พระเวทอย่างเคร่งครัดจนบรรลุธรรมขั้นสูง วิญญาณก็จะพัฒนาไปสู่การเป็นวิญญาณที่บริสุทธิ์ อยู่ในสภาวะที่หยุดนิ่ง ไม่มีความรู้สึกนึกคิดใด ๆ อยู่เหนือความรู้สึกทุกอย่างจนไม่รู้สึกละสุขหรือทุกข์ ปรัชญามีมangsaไม่เชื่อว่ามิพระเจ้าสร้างโลก รักษาโลก ทำลายโลก และกำหนดชะตากรรมของมนุษย์และสัตว์เมื่อเป็นลักษณะอย่างนี้ มีมangsaก็เป็นอเทวนิยมแต่มีมangsaเชื่อว่าคัมภีร์พระเวทเป็นคัมภีร์ที่สมบูรณ์ที่สุด ไม่มีผิดพลาดทั้งบังเกิดขึ้นเองไม่ได้มาจากพระเจ้า ไม่มีใครเขียนขึ้นจึงเป็นคัมภีร์ที่ศักดิ์สิทธิ์ คัมภีร์พระเวทจะบังเกิดขึ้นเองได้อย่างไร ดังนั้นมีมangsaไม่สมเหตุสมผลเชิงตรรกะ มีมangsaเชื่อพราหมณะหรือส่วนที่ว่าด้วยพิธีกรรมว่าสำคัญที่สุดเพราะช่วยให้มนุษย์ที่ปฏิบัติตามได้ไปเกิดในสวรรค์หลังจากตายไปแล้ว ต่อมาพวกพราหมณ์ก็ได้อาศัยพราหมณะช่วยยกฐานะวรรณะของตนให้สูงกว่าวรรณะทั้งหลายโดยกำหนดว่า วรรณะพราหมณ์เกิดมาจากพระ โอรุ์ของพระพรหม ดังนั้นพวกพราหมณ์จึงเป็นคณวรรณะเดียวที่สอนพระเวทได้ พวกพราหมณ์จึงผูกขาดพิธีกรรมถือว่าตัวเองเป็นคนวิเศษเป็นสื่อกลางการติดต่อระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า พิธีกรรมก็เช่นกันเป็นเรื่องที่ออกไปในทางมngาย ดังนั้นมนุษย์ควรใช้เวลา ไปในการพัฒนาจิตใจให้สูงส่งด้วยคุณธรรมและความรู้ แม้นักปราชญ์ในมีมangsa ในสมัยถัดมา ก็ให้ความสำคัญแก่ปัญญาว่าสูงส่งกว่าพิธีกรรมจนเกิดลัทธิเวทานตะขึ้นมา

ปรัชญามีมangsa มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า ปุรวามีมangsa คือ มีมangsaก่อน คู่กับอุตรมีมangsa ได้แก่ ปรัชญาเวทานตะ ที่จะกล่าวต่อไป ที่เรียกอย่างนี้ เพราะปรัชญาทั้ง 2 สำนักนี้ พัฒนามาจากคัมภีร์พระเวท

สภาวะมนุษย์ในปรัชญาเวทานตะ (Vedanta)

คำว่าเวทานตะ มาจากคำว่า เวท แปลว่า พระเวท และคำว่า อันตะ แปลว่า ที่สุด เมื่อรวมกันเข้าเป็น เวทานตะ แปลว่า ที่สุดของพระเวท คำนี้เดิมที่ใช้แทนคำว่า อุปนิษัตเพราะคัมภีร์อุปนิษัตเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับคัมภีร์พระเวทอันดับสุดท้าย ชื่อคัมภีร์หนึ่งที่ว่าอาตมอันเป็นที่มาของทุกสิ่งทุกอย่างคัมภีร์นี้อ้าง คัมภีร์อุปนิษัตรุ่นแรกเป็นหลัก ซึ่งคัมภีร์เหล่านั้นอยู่ในระยะสุดท้ายของคัมภีร์พระเวท จึงได้ชื่อว่า เวทานต์ คือ ที่สุดแห่งคัมภีร์พระเวท

ผู้ก่อตั้งคือ พาทรายณะและเป็นผู้เรียบเรียงคัมภีร์ “เวทานตสูตร” หรือ พรหมสูตร เนื่องจากพรหมสูตรของท่านพาทรายณะ มีเนื้อความย่อมากเกินไป ในยุคต่อมาจึงมีนักปรัชญาหลายท่านพากันเขียนคัมภีร์ภายยะหรืออรรถกถาขึ้น แก่ความในสูตรนี้อีก ผู้เขียนแต่ละท่านก็แสดงออกให้เห็นว่าของท่านท่านนั้นถูกต้องตรงตามคัมภีร์อุปนิษัตและพรหมสูตร นี้ก็เป็นหนึ่งที่ทำให้เกิดการตีความพรหมสูตรแตกแยกกันไปอีก ผู้เขียนภายยะแต่ละไม่ยอมรับว่าของตัวคิดล้วนแต่อ้างว่าของตัวถูกต้องทั้งนั้น ฉะนั้นจึงเกิดระบบปรัชญาเวทานตะขึ้นหลายแบบ และผู้เขียนคัมภีร์ภายยะแต่ละท่านจึงกลายเป็นผู้ก่อตั้งสำนักปรัชญาเวทานตะแบบนั้น ๆ ไป ผู้ก่อตั้งสำนักปรัชญาเวทานตะที่สำคัญ ๆ มีสังกรจารย์ รามานูช มัธวะ วัลลภ นิมพารกะ และยังมีคนอื่น ๆ อีกหลายท่าน

สังกรจารย์เห็นว่า ชีวิตกับพรหมันเป็นอย่างเดียวกันเลย ทรรศนะนี้เรียกกันว่า ๑-ทิวตะ หรือ เอกนิยม (Monism) มัธวะเห็นว่า ชีวิตกับพรหมันเป็น องค์ภาวะคนละอย่างกัน และไม่อาจอยู่ร่วมกันในที่เดียวได้ ทรรศนะนี้เรียกกันว่า ๒-ทิวตะ หรือ ทวินิยม (Dualism) รามานูชเห็นว่า ชีวิตกับพรหมันเป็นอย่างเดียวกัน ต่างแต่ชีวิตนั้นมีลักษณะไม่สมบูรณ์ เพราะเป็นภาคหนึ่ง (Part) ส่วนพรหมันนั้นสมบูรณ์เพราะเป็นมวลรวม (The whole) และมีส่วนสัมพันธ์กัน ในฐานะภาคกับมวลรวมของภาคทั้งมวล ทรรศนะนี้เรียกกันว่า วิเศษญา ๒-ทิวตะ หรือ วิเศษเอกนิยม (Qualified monism) (พิน ดอกบัว, 2545, หน้า 251 - 252)

สังกรจารย์เห็นว่า มนุษย์ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วนคือกายกับอาดมัน กายหรือรูปที่เรามองเห็นด้วยตาได้นี้ ก็เหมือนกับวัตถุสิ่งของอื่นคือไม่ใช่เป็นของจริงจึงไม่จริงยั่งยืนเป็นเพียงอาการปรากฏหลอก ๆ เป็นภาพมายาจึงไม่ใช่ตัวแท้ของ “คน” และเป็นเพียงส่วนประกอบภายนอกเท่านั้น ท่านสังกรจารย์แบ่งกายออกเป็น 2 อย่าง คือ

1. กายหยาบ ได้แก่ กายที่เรามองเห็นกันอยู่นี้เป็นกายชั้นนอกกายหยาบนี้แตกได้ตายได้เหมือนวัตถุอื่น ๆ

2. กายละเอียดเรียกว่า สุขุมกาย เรียกว่า ปราณสุขุม กายนี้กล่าวคือไม่ตายสุขุมกายนี้ห่อหุ้มอาดมันไว้พอกายหยาบตาย อาตมันจะออกจากกายหยาบ พร้อมด้วยสุขุมกายไปหากายหยาบใหม่อีกเป็นอย่างไรเรื่อย ๆ ไปจนกว่าอาดมันจะหยุดเวียนว่ายตายเกิด สังกรจารย์กล่าวว่ากายทั้ง 2 อย่างนี้ เป็นผลิตผลของมายา ฉะนั้นท่านจึงถือว่ากายนี้ไม่ใช่ของจริงไม่จริงไม่เที่ยงแท้ถาวร

อีกส่วนหนึ่งคือ อาตมันเป็นตัวชีวะหรือชีพในมนุษย์ทุกคน อาตมันเป็นวิญญาณธาตุที่ทำหน้าที่ กิน ดื่ม ทำ พูด คิด ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้น อาตมันเป็นตัวยืนส่วนกายเป็นส่วนประกอบเพราะอาดมันทำให้กายเคลื่อนไหวทำให้กายมีกิริยาต่าง ๆ ทำให้กายทรงตัวอยู่ได้หากไม่มีอาดมัน กายก็ไม่ต่างอะไรกับท่อนไม้ (พิน ดอกบัว, 2545, หน้า 251-252)

สังกรจารย์เห็นว่า อาตมมันกับพรหมมันต่างกันในส่วนคุณสมบัติซึ่งเป็นส่วนประกอบภายนอก แต่เนื้อแท้ก็อย่างเดียวกัน มนุษย์ไม่รู้ว่าเพราะอวิชชาบังไว้และเพราะอาตมมันไม่รู้จักตัวเองดี อาตมมันจึงต้องเวียนว่ายอยู่ คือ อาตมมันออกจากร่างหนึ่งไปเข้าร่างอื่นเรื่อย ๆ จนเข้าใจผิดว่ากายเป็นตัวของตัวเองและมีอหังการ การเข้าใจผิดนี้เองเป็นเหตุให้อาตมมันมีอาการเหมือนเป็นทุกข์เป็นสุข เกิดตายสลับกันไปเรื่อย ๆ ทั้งหมดนี้เป็นเพียงมายา ความจริงอาตมมันตัวจริงไม่มีทุกข์ไม่เกิด ไม่ตายเพราะอาตมมันที่แท้เป็นตัวความจริง (สัต) ตัวความรู้ (จิต) และตัวความสุข (อานันทะ) อย่างเดียวกับพรหมมันที่กล่าวมาแล้วและมายาจะหมดได้ก็ด้วยความรู้แจ้งเกิดขึ้นกล่าวคือ เมื่ออาตมมันรู้จักตัวถูกต้องแล้วอาตมมันก็พ้นทุกข์และไม่ต้องเวียนว่ายอีกต่อไป มายาปรากฏออกมาเป็นสภาวะของความกลัว ความเห็นแก่ตัว ความเกลียดชัง ความโลภ ความอยาก ความโกรธ ความทะเยอทะยาน เป็นต้น การนั่งสมาธิกับธรรมชาติที่แท้จริง เมื่อมนุษย์กระทำอย่างไม่เห็นแก่ตัว ธรรมชาติที่แท้จริง นั่นคือผ่านความจริงความบริสุทธิ์ความพอใจ ความอดกลั้นและความอดทน การทำให้จิตบริสุทธิ์ขบได้มาายออกไปและทำให้ธรรมชาติอันศักดิ์สิทธิ์ของเราเปล่งประกายออกมา

สภาวะมนุษย์ในปรัชญาเวทาคะก็คือมายา ความกลัว ความเห็นแก่ตัว ความเกลียดชัง ความโลภ ความอยาก ความโกรธ ความทะเยอทะยาน เป็นต้น เวทาคะเชื่อเรื่อง โลกและจักรวาลประกอบด้วย 2 สิ่ง สิ่งแรกก็คือ พรหมมันหรือ ปรมาตมัน หมายถึง วิญญาณสากล หรือวิญญาณที่เป็นหนึ่งเดียวอันเป็นศูนย์รวมของวิญญาณทั้งหลายทั้งปวงในโลกหรือในจักรวาลเป็นขั้นของพรหมไม่มีเพศ ไม่มีตัวตน สถิตอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่างทุกหนทุกแห่ง เป็นอมตะคือไม่มีวันดับสลาย ไม่มีทั้งจุดเริ่มต้นและสิ้นสุดจึงเป็นนิรันดร์ สภาวะนี้จึงเป็นที่รักษาเยียวและเป็นที่ยอมรับของวิญญาณทั้งมวลในโลกและจักรวาลจึงเรียกว่า วิญญาณสากล สำหรับอีกสิ่งหนึ่งก็คือ ชีวาตมัน หรืออาตมมัน หมายถึง วิญญาณเฉพาะ หรือวิญญาณที่อยู่ในตัวแต่ละบุคคล หรือทุกชีวิตที่อาศัยอยู่บนโลกนี้ทั้งมนุษย์และสัตว์ สำนักเวทาคะเชื่อว่า อูปนียัท คือ ศรัทธา ส่วนเวทาคะอันเป็นระดับสุดยอดในการศึกษาอูปนียัทก็คือ เหตุผล การแสวงหาเหตุผลให้รู้แจ้งได้นั้นย่อมต้องเกิดขึ้นจากการมีศรัทธา ปรัชญาหลักของเวทาคะคือมนุษย์ทุกคนบนโลกยังไม่สามารถล่วงรู้ถึงซึ่งความจริงที่ว่าจิตของเราแต่ละคนที่เป็นอาตมมันนั้นเป็นอย่างเดียวกับจิตของพรหม คือ ปรมาตมัน เราจึงกระทำการต่าง ๆ ไปอยู่เรื่อย ๆ จึงต้องเวียนว่ายตายเกิดวนเวียนกันอยู่ในโลกนี้ไม่ไปไหนหรือไม่อาจเปลี่ยนสถานะไปจากที่เคยเป็นได้ แต่เมื่อใดที่เราสามารถจะกำจัดความไม่รู้เหล่านั้นออกไปจนหมดสิ้นได้แล้ว ก็สามารถหาหนทางไปสู่ความเป็นพรหมมันหรือปรมาตมันได้ในที่สุด

และกลุ่มปรัชญาที่ไม่เชื่อถือในคัมภีร์พระเวทและไม่ยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวทปฏิเสศพระเจ้า ปฏิเสศการเมืองอยู่ของพระเจ้าคือ กลุ่มนาสติกะ (Heterodox) มี 3 สำนัก ดังนี้

คำว่า นาสติกะ ในที่นี้หมายถึง กลุ่มปรัชญาที่ไม่ใช่ฝ่ายพระเวท เป็น 3 สำนักที่ ค้านความหลังความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์พระเวท คือไม่เชื่อว่าพระเวทเป็นคัมภีร์ศรuti ที่ศักดิ์สิทธิ์และถูกต้อง แต่ถือว่าคัมภีร์พระเวทเป็นผลงานของพวกฤาษี เมื่อเป็นผลงานของมนุษย์ก็ย่อมมีผิด มีถูก ตามความรู้ ความสามารถของผู้รจนา ปรัชยานาสติกะมีความเห็นตรงกันว่า พระเป็นเจ้าตามที่อัสติกะเชื่อกันนั้นไม่มีอยู่ในโลกและมนุษย์ตลอดจนสรรพสัตว์จึงไม่ใช่ผลงานสร้างสรรค์ของพระเจ้า เป็นแบบ อเทวนิยม (Atheists) เช่นกับพุทธ เชื่อว่าทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ความดี ความชั่ว ส่งผลทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ส่วนจารวากเชื่อว่ามนุษย์ได้ดี มีสุขก็เพราะตัวเองแต่ไม่เชื่อว่าความดี ความชั่ว จะส่งผลไปถึงชาติหน้า ไม่ให้หวังผลในชาติหน้า เช่นกับพุทธเป็นปรัชญาที่มีมูลฐานมาจากศาสนาจารวากเป็นปรัชญาโลกาฆัตคือปรัชญาแบบโลก ๆ ไม่อาศัยศาสนาและตั้งตัวเป็นผู้คัดค้านศาสนา (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2532, หน้า 13-14)

สภาวะมนุษย์ในปรัชญาจารวาก (Carvaka)

คำว่า “จารวาก” มาจากคำว่า จารุ (ไฟเพราะ) ร่วมกัน วากะ(คำพูด) แปลความว่า “ ปรัชญาปากหวาน” เพราะหลักปรัชญา หลักปรัชญาข้อหนึ่งว่า จงกิน จงดื่ม จงรื่นเริงเสียแต่วันนี้ พรุ่งนี้เราอาจตาย เพราะเชื่อว่าชีวิตเกิดครั้งเดียว ตายครั้งเดียว ชีวิตในโลกหน้าไม่มี จึงควรแสวงหาความสุขเสียแต่ในโลกนี้เท่านั้นไม่ควรรอคอยความสุขในโลกหน้าหรือที่เกิดจากอำนาจเบื้องบนดลบันดาลมาให้เพราะ โลกหน้า หรือพระเจ้าไม่มีอยู่จริง

ปรัชญาจารวากเป็นปรัชญาประเภทวัตถุนิยมจัดหรือสสารนิยม (Materialism) ปฏิเสธการมีอยู่ของพระเจ้าไม่เชื่อในเรื่องบุญ-บาป สวรรค์-นรก เทวดา ภูตผีปีศาจ จิตวิญญาณ และพระเจ้า หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ลัทธิโลกาฆัต” หมายถึง ลัทธิที่นิยมวัตถุ โดยถือว่าวัตถุเท่านั้นที่เป็นจริง สิ่งอื่นนอกจากวัตถุแล้ว เชื่อถือไม่ได้ทั้งสิ้นและถือว่าจิตและความรู้เป็นผลผลิตที่มาจากวัตถุ (ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, 2536, หน้า 206)

ครูชื่ออชิตเกสกัมพล สอนว่า “ ทุกสิ่งทุกอย่างขาดสูญไม่มีใครไม่มีสัตว์ไม่มีบิดามารดา ไม่มีสมณะและพราหมณ์ไม่มีบุญไม่มีบาป ทำอะไรสักว่าทำการบวงสรวงไม่มีผลการให้ทาน ไม่มีผลการเคารพบูชาไม่มีผลโลกหน้า ไม่มีโลกนี้ไม่มีสัตว์ตายแล้วสูญ บิดามารดาไม่มีคุณ คนเราเกิดมาจากธาตุ 4 ผสมกันโดยอาศัยบิดามารดาตามธรรมชาติซึ่งมารดาต้องให้เกิดและเลี้ยงดูตามหน้าที่ จึงไม่ถือว่าทำบุญทำคุณต่อกัน อาจารย์มีหน้าที่สอน ศิษย์มีหน้าที่เรียน อาจารย์จึงไม่ใช่ทำคุณต่อศิษย์ เทพเจ้าไม่มี (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2532, หน้า 16)

สภาวะมนุษย์ในจารวากเกิดจากการรวมตัวของสสารธาตุ 4 คือดิน น้ำ ลม ไฟ ทำให้เกิดความคิด จิตใจ ล้วนเกิดจากสสารธาตุ 4 ผสมผสานกัน หลักจริยศาสตร์ คือ ไม่มอบชีวิตอุทิศกับ

สิ่งที่ตรวจสอบไม่ได้ เช่น เพราะไม่เคยเห็นพระเจ้า ไม่มีโมกษะ นิพพาน การตายคือการที่ธาตุทั้ง 4 แยกตัวออกจากกัน จิตวิญญาณ อาตมัน โลกหน้าไม่มีจริง ปฏิเสศการมีอยู่ของพระเจ้า เชื่อว่า มนุษย์มีความสุขกับทุกข์เป็นของคู่กัน มนุษย์ที่ฉลาด จึงควรลดทุกข์ให้น้อยที่สุด และเพิ่มสุขให้มากขึ้น ทำชีวิตให้สามารถมีอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น เพราะทุกสิ่งเกิดจากสสาร วิญญาณไม่มีจริง การผสมของ สสาร เมื่อแตกดับ วิญญาณก็แตกสลายเช่นกัน ปรัชญาจารวากปฏิเสธ อดีต ปัจจุบัน และอนาคต เน้นการแสวงหาความสุขในโลกเป็นสำคัญ ไม่มีนรก ไม่มีสวรรค์ การกระทำพิธีกรรมต่าง ๆ ไม่ก่อให้เกิดผลใด ๆ ทั้งสิ้น แนวคำสอนของจารวากว่า ไม่มีสวรรค์ ไม่มีความสุขพ้น (โมกษะ) ไม่มีวิญญาณใด ๆ อยู่ในโลกอื่น ไม่มีการกระทำใด ๆ ก่อให้เกิดผลกระทบ การบูชาไฟ การปฏิบัติ ตามพระเวท การร่ายมนต์ของนักบวช และการทาตัวด้วยขี้เถ้า เป็นอุบายวิธีการหาเลี้ยงชีพของ คนโง่ ดังนั้นมนุษย์ทุกคนควรแสวงหาความสุขในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ จงแสวงหาความสุขจาก กามารมณ์ให้มากที่สุด แม้จะต้องเป็นหนี้สินก็ตาม เพราะเมื่อร่างกายแตกสลาย กลายเป็นเถ้าถ่าน แล้ว จะไม่กลับฟื้นคืนชีพมาอีกเลย ยึดถือความสุขทางเนื้อหนังมังสาเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต โดยตัดดวงความสุขให้เต็มที่

สภาวะมนุษย์ในปรัชญาเซน (Jaina or Jina)

คำว่า เซน แปลว่า ชนะแผลงมาจากคำ จีน บางทีใช้ว่า ไชนะ หมายถึง ผู้ชนะกิเลส ทำลาย กฏแห่งกรรมลงได้โดยสิ้นเชิงด้วยเกว็ดชญาณ ผู้ตั้งศาสนาเซน คือ ศาสตามหาวิระ เพราะถือว่า ท่านเป็นผู้ชนะกิเลสได้เด็ดขาดแล้ว (อติศกดิ์ ทองบุญ, 2532, หน้า 29)

ปรัชญาเซนหรือไชนะเป็นศาสนาของชาวอินเดียอีกศาสนาหนึ่ง มีศาสดา (ติริถังกร/ Tirthankara) ถึง 24 องค์ ติริถังกรคนแรกคือฤษภเทวะ / ฤษภเทพ ที่มีอีกชื่อหนึ่งว่าอาทินาถ องค์ที่ 23 ชื่อปารสวานาถ และองค์ที่ 24 อันเป็นองค์สุดท้ายคือ มหาวิระ (ศตวรรษที่ 6 ก่อนค. ศ.) มีพระนามเดิมว่า เจ้าชายวรัธมานะที่คัมภีร์ทางศาสนาพุทธเรียกว่า นิครนถ์ นาถบุตร ผู้รวมเอา มูลฐานของสังนิยมแบบพหุนิยมจำนวนมากไว้ด้วยกัน ศาสนาเซนปฏิเสธความน่าเชื่อถือของคัมภีร์ พระเวทและภาวะสัมบูรณ์

ท่านมหาวิระผู้เป็นศาสดา พระองค์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาด้วยวิธี โมโนยปฏิบัติคือ การไม่พูดกับใครเป็นเวลา 12 ปีจนบรรลุนิยามขั้นสูงสุดที่เรียกว่า “เกวละ” หรือ “โกวัล” ศาสนา เซนมี 2 นิกายคือ 1) ทิคัมพร หรือพวกซีเปลือย นุ่งทึศห่มทึศ ปฏิบัติตามธรรมเคร่งครัดและ 2) เสวตัมพร พวกนุ่งขาวห่มขาวปฏิบัติธรรมไม่เคร่งครัดนัก (เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, 2557, หน้า 454)

ปรัชญาเซนถือว่าการที่จะบรรลุโมกษะหรือการบรรลุโกวัลได้นั้นจะต้องปฏิบัติตาม ขั้นตอน โดยกล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้ไม่สามารถบรรลุโมกษะได้คือ อวิทยา (อวิชชา) ความไม่รู้

สภาพแห่งความจริงแท้ อวิชาปิดบังชีวะไม่ให้รู้สภาพที่แท้จริงของตัวมันเองจึงกระทำ กรรม อาจะดีบ้างชั่วบ้าง อนุภาคของกรรมที่ทำแล้วก็จะแทรกซึมเข้าไปเกาะติดอยู่กับชีวะกิเลสและ ตัณหาที่เกิดก็เพราะอวิชาหรือความไม่รู้เป็นตัวต้นเหตุ ถ้าอนุภาคของกรรมเข้าไปเกาะติดอยู่กับ ชีวะหรือวิญญาณมากก็จะทำให้ชีวะหรือวิญญาณเสื่อมคุณสมบัติของตัวมันเองซึ่งมี 3 ประการ คือ ความเป็นสัพพัญญู ความมีบรมศักดิ์ และความมีบรมสุข คุณสมบัติเหล่านี้ถูกบดบังให้ค่อย และ เสื่อมลง ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องทำลายอวิชา ทำลายกิเลสตัณหาและทำลายกรรมให้หมดสิ้น ไปการจะทำลายอวิชาได้ก็ต้องมีคุณสมบัติ 3 หรือมรรค 3 ประการ คือ ความเห็นชอบ ความรู้ชอบ และความประพฤติชอบ เมื่อทำลายอวิชาแล้วชีวะหรือวิญญาณก็จะกลับมามีคุณสมบัติทั้ง 3 ดังเดิม ทำให้ชีวะสามารถมองเห็นสภาวะที่แท้จริงจึงเข้าสู่ภาวะแห่งโมกษะคือ การหลุดพ้นจากพันธนาการ ทั้งปวง (บุญรอด บุญเกิด, 2556, หน้า 119)

ปรัชญาเซนกล่าวว่า กรรมเป็นผลมาจากการกระทำหรือกิจกรรมทุกอย่างของชีวะทั้งทาง ร่างกาย วาจา และใจ ตัวการที่ทำให้เกิดการกระทำดังกล่าวคือความเขลาหรืออวิชา ซึ่งตามแนวคิด ของเซนก็คือ ความไม่รู้จริงในธรรมชาติของชีวะทำให้เกิดกิเลส ซึ่งเรียกว่า กษายะมี 4 อย่างคือ โลกะ (ความโลภหรือความอยากได้) โกรธะ (ความโกรธ) มานะ (ความถือตัว) และมายา (ความหลง) คำว่า กษายะ แปลว่า ยางเหนียวเพราะเป็นตัวดึงดูดอนุภาคกรรมให้ไปแทรกซึมติดอยู่ กับชีวะ ถ้าเป็นการกระทำที่ดีผลก็จะเกิดเป็นอนุภาคของกรรมดีและนำมาซึ่งความสุขทางโลก ส่วนการกระทำชั่วก็จะเกิดเป็นอนุภาคของกรรมชั่วและนำมาซึ่งความเศร้าหมอง ทั้งอนุภาคของ กรรมดีและอนุภาคของกรรมชั่วจะหลั่งไหลแทรกซึมเข้าไปติดอยู่กับชีวะ ทำให้ชีวะต้องมัวหมอง และสูญเสียสภาพอันบริสุทธิ์ดั้งเดิมไป การหลั่งไหลของอนุภาคของกรรมเรียกว่า อาสวะ ส่วนสภาพที่ชีวะต้องมัวหมอง ด้วยอนุภาคของกรรมเรียกว่า พันธะ หรือการติดข้อง ตามแนวคิด ของเซนนั้นในสภาพที่ชีวะต้องมาติดอยู่กับวัตถุและยังต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏเป็น สภาพแห่งความทุกข์ (พัชรภรณ์ คชสังข์สีห์ ,2524, หน้า 31)

มนุษย์มีกิเลส มีความโลภ มีความโกรธ และมีความหลง สภาวะจิตเหล่านี้ก่อให้เกิด อานุภาพของกรรมเข้ามาห่อหุ้มชีวะและตกแต่งชีวะให้มีลักษณะต่าง ๆ ไปตามอำนาจของกรรม นั้น ๆ ร่างกายของมนุษย์นี้เป็นส่วนหนึ่งของผลกรรมในอดีตเกิดขึ้นเพราะกรรมนี้เองจำกัดขอบเขต ของชีวะให้อยู่ในวงแคบในขอบเขตอันจำกัดของร่างกาย เมื่อญาณหรือความสมบูรณ์ทางญาณที่ แฝงอยู่ในชีวะมาแต่เดิมถูกจำกัด ชีวะจึงมีความหลงผิด (อวิชา) ครอบงำที่มีความหลงผิดด้วย อำนาจของความหลงผิดนี้ ชีวะจึงคิดรูปร่างซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการเวียนว่ายในวัฏสงสาร ให้ชีวะติด ร่างกายคือตัณหาซึ่งเป็นอำนาจมืดที่มีความอยากได้ โดยไม่สิ้นสุด ด้วยเหตุนี้เซนจึงถือว่าครอบงำ ที่มีตัณหา ชีวะก็ยังทำกรรมอยู่และมีผลกรรมเกิดขึ้นต่อเนื่องเนื่องมาจากกรรมเป็นเรื่องสำคัญมาก

สำหรับเขมนั่นก่อให้เกิดร่างกาย จิตใจ สังสารวัฏ และพันธนาการทุกอย่าง ชีวิตของมนุษย์คนหนึ่ง เริ่มต้นขึ้นจากการอยู่ด้วยกันของสิ่งที่มีอยู่จริง 2 หมวด คือ ชีวะกับวัตถุ

เป้าหมายของเขน คือ แยกวัตถุออกจากชีวะทำให้ชีวะกลับคืนสู่สภาวะเดิมและได้เข้าไป สถิตร่วมกับชีวะบริสุทธิ์อื่นอย่างถาวร เป็นพื้นที่แห่งสุขนิรันดรเรียกว่า “สุทธศिला” มีอุดมคติ ของชีวิต คือ บรรลุถึงตรงนั้นให้ได้โมกษะสำหรับเขนคือการหลุดจากพันธนาการกรรม ซึ่งการจะ หลุดจากมันได้หมายถึงการทำให้ชีวะหลุดจากกรรมอย่างสิ้นเชิง เขนเรียกชีวะที่อยู่ในสภาวะ บริสุทธิ์เดิมของตัวเองว่า “มุกตชีวะ” มุกตชีวะทั้งหมดจะลอยขึ้นเบื้องบนไปพำนักอยู่ที่สุทธศिला ไม่มีการกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก เพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าวทฤษฎีกรรมของเขนจึงได้รับการบัญญัติไว้อย่างซับซ้อนและเต็มไปด้วยรายละเอียด ระบบปรัชญาเขนวางหลักการพื้นฐาน 9 ข้อเรียกว่า หลัก “ตัดตะวะ 9 ประการ” อันเป็นหลักพื้นฐานสู่โมกษะหลักการนี้สนับสนุนทฤษฎี กรรมในแบบที่เขนเชื่อ ได้แก่

1. ชีวะ-ความเป็นจริงที่มีสัมปชัญญะ
2. อชีวะ-ความเป็นจริงที่ไม่มีสัมปชัญญะในทางอภิปรัชญาคือทรัพย์อื่นที่เหลืออีก 5 อย่างแต่ในทางจริยศาสตร์หมายถึงอนุกรรมหรือวัตถุกรรมเป็นหลักความเป็นจริงอื่นเป็นเพียง สิ่งเกี่ยวข้องหรือสนับสนุนความเชื่อมโยงระหว่างชีวะกับอชีวะนี้
3. อาสรวะ (หรือมายา) –สาเหตุแห่งพันธนาการ
4. พันธะ-สภาพของชีวะที่ถูกอนุกรรมห่อหุ้มแบ่งออกเป็นอนุกรรม 4 ประเภท ปกคลุม ชีวะใน 2 ระดับ
5. บุญ-สิ่งที่ดีเป็นสิ่งที่สนับสนุนให้ชีวะได้กลับคืนสู่สภาพเดิม
6. บาป-สิ่งที่ไม่ดีเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุ โมกษะทำให้ชีวะแปดเปื้อน
7. สังวร-การหยุดยั้งอนุกรรมใหม่ไม่ให้ไหลเข้ามาปกคลุมชีวะ
8. นิรชรา-การกำจัดอนุกรรมเก่าที่ห่อหุ้มชีวะอยู่ด้วยการบำเพ็ญตะวะทรมานตน
9. โมกษะ-สภาพที่ชีวะหลุดออกจากอนุกรรมอย่างสิ้นเชิง (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2562, หน้า 150-151)

สรุป สภาวะมนุษย์ในปรัชญาเขนคือกิเลสซึ่งเรียกว่ากษายะ มนุษย์ต้องการบำเพ็ญตะวะ อย่างยิ่งยวดเพื่อกำจัดกรรม และป้องกันไม่ให้กรรมใหม่ไหลเข้ามาเกาะติดชีวะ ทรมานตนเพื่อทำลาย กรรมที่กำหนดร่างกายกับจิตใจมาตั้งแต่อดีตเพื่อให้ได้บรรลุ ไกวัลยะคือสภาพบริสุทธิ์สมบูรณ์ของ ชีวะหลังหลุดพ้นจากพันธะทุกอย่างสู่โมกษะคืออิสรภาพจากการเวียนว่ายตายเกิดเพื่อพ้นจากทุกข์ อย่างถาวร ด้วยวิธีการปิดกั้นอนุภาคของกรรมใหม่ภายนอกมิให้หลังไหลแทรกซึมเข้าสู่ชีวะ การประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎข้อบังคับที่สำคัญของศาสนาอย่างเคร่งครัดในขั้นตอนของ

การปิดกั้นกรรมจึงต้องมีการตื่นรู้เกิดขึ้นในทุกขณะ

สภาวะมนุษย์ในพุทธปรัชญา (Buddhist Philosophy)

พุทธปรัชญา หมายถึง ความรู้อันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้วหรือพุทธธรรม
 ทองหล่อ วงษ์ธรรมา กล่าวไว้ว่า ปรัชญามีใช้ศาสนา แต่ศาสนาที่สมบูรณ์จำเป็นต้องมี
 ทัศนะทางปรัชญารวมอยู่ด้วย การศึกษาปรัชญาจะช่วยให้ศาสนามีคุณค่ามากขึ้น เพราะปรัชญาจะ
 ช่วยให้ผู้มนุษย์สร้างศรัทธาทางศาสนาบนพื้นฐานแห่งปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาประเภท
 อเทวนิยม เช่น พุทธศาสนา มีเนื้อหาสาระของคำสอนมักจะเน้นความสำคัญของมนุษย์เป็นสำคัญ
 ไม่นับเกี่ยวกับอำนาจภายนอกที่จะมีอิทธิพลต่อความดี ความชั่ว ของมนุษย์ การบรรลุถึงความสุข
 ความทุกข์ ความสำเร็จ ความล้มเหลวนั้นก็เป็นเรื่องของมนุษย์ มิได้เกิดจากการลิขิตหรือการดล
 บันดาลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจภายนอก (ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, 2536 หน้า 9)

พุทธศาสนา ถือว่า มนุษย์ประกอบด้วยขันธห้า มี 2 ส่วน คือ 1. กาย หมายถึง รูปกาย
 และ 2. นาม หมายถึง จิต นอกจากนั้นแล้ว ขันธห้านี้ทำให้มนุษย์เกิดปัญหาเกิดขึ้นอันเป็นอกุศลที่
 ติดตามตนเองอยู่เสมอ คือ ความโลภ โกรธ หลง จิตเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสภาวะมนุษย์รวม
 ทั้งสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ สำหรับมนุษย์ จิตเกี่ยวข้องกับ เวทนา คือ อารมณ์ทุกข์และสุขของมนุษย์ สัญญา
 คือการเรียนรู้ ความจำ สังขาร คือ องค์ประกอบทางจิตที่คอยปรุงแต่งจิตให้ดีหรือชั่ว ได้แก่ เจตคติ
 ค่านิยม ความตั้งใจ ความสนใจ ซึ่งประกอบกันขึ้น เป็นแรงขับให้มีการกระทำ วิญญาณ คือการรับรู้
 อารมณ์ความรู้สึก ความคิด ความจำ กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการทำงานของจิต การเกิดดับของจิต
 การรับอารมณ์ของจิต องค์ประกอบของจิต เป็นต้น รวมทั้งคุณสมบัติและพฤติกรรมทั้งดีและไม่ดี
 พุทธศาสนาชี้ให้เห็นถึงหลักอภิปรัชญา ความจริงหรือสัจธรรมนั้นในหลักไตรลักษณ์
 มีดังนี้

1. ทุกขัง คือ เป็นสภาวะที่เปราะบาง มีกังวล ไม่สามารถทุกข์ทนอยู่ในสภาวะเดิม
2. อนิจจัง คือ ความไม่เที่ยง เช่น ร่างกายในอีก 10 ปี ก็เปลี่ยนแปลงไม่เหมือนเดิม
3. อนัตตา คือ แนวความเชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ ไม่ใช่แก่นสารถาวรในตน เช่น ความเกิด
 ความแก่ ความเจ็บ ความตาย มีความพลัดพรากจากกัน ไม่ได้สมปรารถนาเพราะสภาวะต่าง ๆ
 ไม่อยู่ในอำนาจของมนุษย์ ทุกอย่างอย่างต้องพิจารณาให้เห็นเป็นอนัตตา

มนุษย์มีทั้งร่างกายและจิตใจซึ่งเป็นปัจจัยเชื่อมโยงกันอยู่ ไม่มีร่างกายใดจะสามารถอยู่ได้
 โดยไร้จิตใจ และไม่มีจิตใจใดที่จะสามารถตั้งอยู่ได้โดยปราศจากร่างกาย จิตของมนุษย์มีอยู่ แต่มีอยู่
 อย่างไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนเป็นอนัตตา คือ ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริงที่เห็นว่าเป็นตัวตนอยู่นี้ก็เพราะว่ามี
 องค์ ประกอบขันธ 5 จึงควรใช้การสังเกต ขันธ 5 แล้วพิจารณาว่าไม่ใช่ตัวตน มนุษย์จึงไม่ควร

ติดอยู่กับวัตถุหรือมุ่งแสวงหาแต่ความสุขทางวัตถุ เพราะชีวิตแท้จริงแล้วเป็นทุกข์ ควรมุ่งมั่นไป
สู่นิพพาน การบรรลุนิพพานในโลกนี้คือการละ โลก โกรธ หลง มนุษย์ต้องฝึกปล่อยวาง
สภาวะต่าง ๆ เหล่า นั้นมันจะไม่เืองงามเจริญขึ้นในจิตใจได้

สภาวะมนุษย์ในพุทธปรัชญา คือส่วนที่เป็นจิต อารมณ์ทุกข์และสุขของมนุษย์
องค์ประกอบทางจิตที่คอยปรุงแต่งจิตใจให้ดีหรือชั่ว การรับรู้ อารมณ์ความรู้สึก ความคิด ความจำ
พระ พุทธเจ้ามีหลักการศึกษเพื่อแก้ปัญหา หรือทำความเข้าใจให้สำเร็จ เรียกว่า ไตรสิกขา สิล
สมาธิ ปัญญา เป็นหลักที่มุ่งให้มนุษย์เว้นจากการหมกมุ่นมัวเมา โดยเว้นจากการประพฤติดั้ง
ถิ่นไปหรือหย่อนถิ่นไป เรียกว่า หลักมัชฌิมา ปฏิปทา สังฆธรรมที่พระองค์ค้นพบ ก็คือ ความจริง
อันประเสริฐ 4 ประการ หรือ อริยสัจ 4 ซึ่งเป็นความจริงแท้ที่นำไปสู่การดับทุกข์ เป็นหนทางใน
การดับทุกข์ รวมลงในมรรคอันประกอบด้วยองค์แปดนี้ เมื่อรวมกันแล้วเหลือเพียง 3 ข้อ คือ
ศีล สมาธิ ปัญญา การปฏิบัติธรรม คือ การดำรงชีวิตอย่างมีสติจะนำไปสู่สมาธิและปัญญาซึ่งจะ
ปลดปล่อยมนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์โศกเศร้าทั้งหมด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาแนวคิด สภาวะมนุษย์ในปรัชญาภคชนมูรติ ผู้วิจัยได้รวบรวม เอกสารและ
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องไว้ ดังต่อไปนี้

นวนิต ประถมบุรณ์ (2520) ศึกษาเรื่อง ทรรศนะเรื่องความหลุดพ้นในปรัชญาอินเดีย
มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ 1. เพื่อให้ได้ทราบอย่างแน่ชัดว่าโมกษะหรือความหลุดพ้นตาม
ทรรศนะแห่งปรัชญาาระบบต่าง ๆ ของอินเดียนั้นมีสภาพหรือธรรมชาติเป็นอย่างไร 2. เพื่อจะได้
ทราบว่ามีกษะของระบบนั้น ๆ เหมือนกันหรือแตกต่างกันในสาระสำคัญอะไรบ้าง ตลอดจนวิธี
การที่เป็นหลักปฏิบัติเพื่อเข้าถึงโมกษะหรือความหลุดพ้นตามทรรศนะนั้น ๆ แตกต่างกันอย่าง
หรือไม่ ผลการศึกษาพบว่า ความหลุดพ้นเป็นเป้าหมายที่สำคัญอย่างหนึ่งของปรัชญาอินเดียไม่ว่า
จะเป็นปรัชญาสายอัสติกะหรือ ปรัชญาสายนาสติกะที่ต่างมีความหลุดพ้นหรือ โมกษะเป็นจุด
หมายปลายทางด้วยกันทั้งสิ้น แต่ยกเว้นปรัชญาจารวาระบบเดียวที่ไม่ได้ถือว่า โมกษะ เป็นจุดมุ่ง
หมายสำคัญของชีวิต ความหลุดพ้นในปรัชญาอินเดียหมายถึงความหลุดพ้นจากทุกข์และเข้าถึง
ภาวะที่เป็นความสุขนิรันดร ปรัชญาอินเดียเห็นว่าชีวิตที่ดำเนินไปตามธรรมชาติของมนุษย์เป็น
การวนเวียนอยู่ในความทุกข์ ปรัชญาอินเดียทุกระบบจึงสอนให้มนุษย์มุ่งแสวงหาความสุขที่แท้จริง
ซึ่งความสุขเช่นนี้จะมีได้ก็เฉพาะในภาวะแห่งโมกษะที่หลุดพ้นไปจากการเวียนว่ายตายเกิดเท่านั้น

แนวความคิดที่เกี่ยวข้องในการทำวิจัยครั้งนี้ คือ เป้าหมายของความเป็นมนุษย์ในปรัชญา
อินเดียคืออิสรภาพหรือความหลุดพ้นจากการยึดติดกับทุกสรรพสิ่ง การทำความรู้แจ้งเกี่ยวกับ

ธรรมชาติอันแท้จริงของตนเองให้เกิดขึ้น จัดเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะมนุษย์เช่นกัน ปรัชญาอินเดีย
 สายอัสติกะ แม้จะยอมรับความถูกต้องและความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์พระเวท แต่ก็ได้พัฒนาหลัก
 วิธีการเข้าถึงโมกษะไปตามแนวคิดของตน ในสายนาสติกะมีปรัชญาจรวากที่ปฏิเสธโมกษะ ถือว่า
 ความตายเป็นโมกษะ ส่วนปรัชญาเซนและพุทธปรัชญาถือว่า โมกษะเป็นความหลุดพ้นจากทุกข์
 ตลอดไป ในวิทยานิพนธ์นี้ผู้วิจัยได้ความรู้เรื่องการหลุดพ้นของระบบต่าง ๆ ของปรัชญาอินเดียเพื่อ
 ปูพื้นฐานการศึกษาต่อในบทที่ 3 ซึ่งถกถนุมรดิกกล่าวถึงศาสนามีอิทธิพลต่อสภาวะมนุษย์ที่มาจาก
 หลักความเชื่อคำสอนจากอดีตเสมอ

สุวรรณา เจริญธนาภิต (2549) ศึกษาเรื่อง ตัวตนในทัศนะของกฤษณมูรติ มีวัตถุประสงค์
 เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องตัวตนของกฤษณมูรติ โดยมีกรอบและปัจจัยที่มีผลต่อการศึกษาอยู่ที่
 ความหมาย จุดมุ่งหมาย และวิธีการเข้าสู่จุดมุ่งหมายของตัวตน ตามแนวคิดเรื่องตัวตนของเขา

ผลการศึกษาพบว่า ตัวตนเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาจากความคิด และความทรงจำ ซึ่งเข้ามา
 พันธนาการกับตัวตน ทำให้ตัวตนยึดติดและถ้อยมั่นในตัวตน จนเป็นสาเหตุแห่งปัญหา เป้าหมายของ
 ตัวตนคือ การพัฒนาตัวตนเพื่อเข้าสู่ความเป็นอิสระที่อยู่พ้นไปจากตัวตนที่ถูกสร้างขึ้นจากความคิด
 และวิธีการเข้าสู่เป้าหมายของตัวตนคือการปฏิบัติสมาธิ ซึ่งไม่ใช่วิธีการท่องหรือเพ่งดูแต่เป็นการ
 ตระหนักรู้ความจริงของทุกขณะ

แนวความคิดที่เกี่ยวข้องในการทำวิจัยครั้งนี้คือ ตัวตนนั้นจัดเป็นส่วนสำคัญหลักของ
 สภาวะมนุษย์เพราะการรู้จักตัวตนของกฤษณมูรติ และแนวคิดการตื่นรู้ของเขา ทำให้เข้าใจงาน
 เขียนและแนวคิดเพิ่มมากขึ้น ทำสมาธิของเขาคือการเฝ้าดูความคิดของตัวเอง การตระหนักรู้ถึง
 บทบาทของตัวตน การทำให้จิตสำนึกหรือสภาวะต่าง ๆ เงียบลงโดยไม่มีรูปแบบ ไม่มีวิธีมายาคติ
 เมื่อนั้นแล้วสภาวะที่เรียกว่าความรัก อิสรภาพที่ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นจากความคิดจึงจะเกิดขึ้น

อุดมเดช รัตนบัญญัติ (2552) ศึกษาเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบการเจริญสติของ
 หลวงพ่อเทียน จิตตสุโข กับความรู้สึกรู้ตัวของจิตหุ กฤษณมูรติ มีวัตถุประสงค์คือ 1. ศึกษา
 ทำความเข้าใจการเจริญสติของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโข 2. ศึกษาทำความเข้าใจความรู้สึกตัวของ
 จิตหุ กฤษณมูรติ 3. วิเคราะห์เปรียบเทียบการเจริญสติของหลวงพ่อเทียนกับความรู้สึกตัว
 ของกฤษณมูรติ

ผลการศึกษาพบว่า ความเหมือนของคำสอนคือ การมีสติ (ระลึกได้) และสัมปชัญญะ
 (ความรู้ตัวทั่วพร้อม) ในการดำเนินชีวิตให้เป็นปกติสุขในปัจจุบันขณะหรือปัจจุบันอารมณ์
 การเจริญสติกับความรู้สึกตัวมีความหมายที่ใกล้เคียงกัน หลวงพ่อเทียนเน้นถึงการให้รู้สึกตัว
 ซึ่งกฤษณมูรติได้ให้ความหมายของคำว่า รู้สึกตัว คือการรับรู้เป็นทั้งหมดโดยไม่แบ่งแยกหรือ

ปฏิเสธ ส่วนความแตกต่างคือการเจริญสติของหลวงปู่เทียนเน้นการกระทำให้มากและมีเทคนิค และรูปแบบวิธีปฏิบัติในการเจริญสติอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน ส่วนความรู้สึกรู้ตัวของกฤษณมูรติ ปฏิเสธการตั้งสัจธรรมหรือการฝึกปฏิบัติใด ๆ ความรู้สึกรู้ตัวเป็นไปเองตามธรรมชาติที่มีอยู่แล้ว โดยการรับรู้ความเป็นไปทั้งหมด ไม่แบ่งแยก หรือตั้งเป้าหมายไว้ก่อนเพื่อที่จะบรรลุผลถึงสิ่งใด จากความรู้สึกรู้ตัว ส่วนผลจากคำสอนมุ่งให้เกิดปัญญา ความเข้าใจชีวิตและรู้เห็นตามความจริงของธรรมชาติที่ปรากฏอยู่เสมอ

แนวความคิดที่เกี่ยวข้องในการท้าวัจฉครั้งนี้คือ ความรู้สึกรู้ตัวโดยการปฏิบัติ สอดคล้องกับที่หลวงปู่เทียนบอกว่า การรู้สมมุติ อยู่กับสมมุติได้ ใช้สมมุติเป็น และไม่ติดสมมุติใด ๆ มิฉะนั้น สมมุติจะครอบงำจิตใจ จนมองไม่เห็นความจริง การออกจากความคิดคือการสลัดทิ้ง การครอบงำของสมมุติทั้งหลาย โดยไม่จำเป็นต้องต่อต้านมัน การต่อต้านทำให้ติดกับดักของสมมุติ เช่นกัน ในสถานะต่างๆ เพื่อให้เกิดความชัดเจน การมีสติระลึกได้ และมีสติสัมปชัญญะในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุขในปัจจุบันขณะ

ธารตวัน บุญพรหม (2552) ศึกษา การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความตายในทัศนะของกฤษณมูรติ มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความตายในทัศนะของกฤษณมูรติ 2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดเรื่องความตายกับแนวคิดทางปรัชญาของกฤษณมูรติ

ผลการศึกษาพบว่า ความตายในความหมายของกฤษณมูรติคือการตายของความคิด การยึดติดและการตายจากตัวตนซึ่งเป็นการตายขณะที่ยังมีชีวิตอยู่เป็นการตายทางด้านจิตใจ การมีชีวิตอย่างแท้จริงต้องตายจากความคิด การยึดติดและความรู้ เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่เก๋า การรับรู้ในความเป็นปัจจุบันและต้องอยู่ในปัจจุบันขณะเท่านั้น ความจริงเป็นสิ่งที่อยู่ในปัจจุบัน สิ่งเก๋จะเป็นความคิด ความรู้ ประสบการณ์ ล้วนเป็นอุปสรรคในการนำไปสู่ความจริงของชีวิตและความตายเท่านั้นที่จะนำไปสู่ชีวิตที่แท้จริง และแนวคิดทางปรัชญาคือการที่จะเข้าสู่ความจริงแท้ของความตายได้นั้นต้องอาศัยสมาธิเพราะเมื่ออยู่ในภาวะแห่งสมาธิ ความคิดจะยุติลงเมื่อนั้นความตายจะปรากฏ ซึ่งเรื่องของสมาธิเป็นแนวคิดในทางอภิปรัชญา ส่วนเรื่องของความตายและญาณวิทยานั้นแม้ว่าจะไม่มีความรู้ใดนำเราไปสู่ความตายได้แต่ความตายจะนำไปสู่อิสรภาพแห่งการเรียนรู้และนำไปสู่ความรู้ที่แท้จริง และในเรื่องของจริยศาสตร์หรือเรื่องความคิดกับความตายนั้นเมื่ออยู่ในภาวะแห่งความตายจิตใจจะปราศจากการยึดมั่นเป็นภาวะแห่งความบริสุทธิ์ปราศจากเงื่อนไขและพร้อมที่จะสร้างสรรค์แต่สิ่งดีงาม

แนวความคิดที่เกี่ยวข้องในการท้าวัจฉครั้งนี้คือ ความตายซึ่งเป็นสถานะมนุษย์เช่นกัน และการมีอิสระจากความกลัวตาย

พระมหาพิณนัท ษยาภินนุโท (ลาดบัวขาว) (2553) ศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เปรียบเทียบปรัชญาการศึกษาของกฤษณมูรติและพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) วัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ 1. เพื่อศึกษาแนวความคิดปรัชญาการศึกษาของกฤษณมูรติ 2. เพื่อศึกษาแนวความคิดปรัชญาการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) 3. เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์ เปรียบเทียบปรัชญาการศึกษาของกฤษณมูรติและพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ที่มีอิทธิพลต่อสังคม

ผลการศึกษาพบว่า กฤษณมูรติได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า คือ การเรียนรู้กระบวนการทั้งหมดของชีวิต ซึ่งทำให้เกิดความเป็นเอกภาพ และสามารถพัฒนาจิตใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาวะ และมีสติปัญญาพัฒนาชีวิตของบุคคลให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ กฤษณมูรติจำแนกจุดมุ่งหมายของการศึกษาออกเป็น 2 ประเด็นคือ 1. การศึกษาเพื่อได้รับความรู้ในสาขาต่าง ๆ ก่อให้เกิดความชำนาญที่สุดทางวิชาการและเทคโนโลยี 2. การศึกษาเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในบุคคลจนกลายเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์โดยวิธีการเรียนรู้โดยการเฝ้าสังเกตสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริงภายในความคิดด้วยความใส่ใจการเรียนรู้ โดยการเฝ้าสังเกตเช่นนี้ไม่มีการเก็บบันทึกข้อมูลความรู้และประสบการณ์เอาไว้จิตใจจึงเป็นอิสระจากการถูกกำหนดโดยเนื้อหาและเนื้อหาของความคิดและมนุษย์ที่สมบูรณ์ ปรัชญาการศึกษามีประเด็นที่เหมือนกันคือการศึกษา กับชีวิตนั้นเป็นเรื่องเดียวกันเหมือนกันเพื่อให้ได้รับความรู้ในสาขาต่าง ๆ ก่อให้เกิดความชำนาญที่สุดทางวิชาการและเทคโนโลยี แต่แนวคิดทางด้านการศึกษาต่างมีวิธีการที่แตกต่างกันคือ กฤษณมูรตินั้นใช้การเฝ้าสังเกตสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริงภายในความคิดด้วยความใส่ใจการเรียนรู้โดยการเฝ้าสังเกตโดยไม่มีการสะสมข้อมูล

แนวความคิดที่เกี่ยวข้องในการทำวิจัยครั้งนี้คือ การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งเกี่ยวข้องการแนวสอนของกฤษณมูรติต่อคนรุ่นใหม่กับแนวคิดการก่อสร้างโรงเรียนของเขา

ปิยณัฐ ประถมวงษ์ (2554) ศึกษาเรื่อง วาทกรรมความรู้ในงานเขียนของกฤษณมูรติ วัตถุประสงค์การวิจัยคือ 1. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความรู้ของกฤษณมูรติที่ปรากฏอยู่ในวิธีคิด คำบรรยายและข้อเขียนต่าง ๆ ของเขา 2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์และแสดงให้เห็นว่าความรู้ในงานเขียนของกฤษณมูรติเป็นวาทกรรมตามแนวคิดของมิเชล ฟูโกต์

ผลการศึกษาพบว่า กฤษณมูรติแบ่งความรู้ออกเป็น 2 ระดับคือ 1. ความรู้ที่ครอบงำ ซึ่งเป็นความรู้ตามจารีตที่เกิดจากการพึ่งพา ครู พ่อแม่ สังคม ศาสนา วิทยาศาสตร์หรือแม้กระทั่งความรู้ใด ๆ ทั้งปวงและ 2. ความรู้ในระดับปัญญา กล่าวคือ สัจจะแห่งการดำรงอยู่อย่างไร้ตัวตนและเป็นอิสระจากความรู้ที่ครอบงำ สัจจะดังกล่าวสามารถเข้าถึงได้ด้วยการศึกษาด้วยตนเอง

มีวาทกรรมที่ประกอบสร้างขึ้นภายใต้วาทกรรมวิทยาศาสตร์สมัยใหม่และวาทกรรมเชิดชู ตะวันออก แนวคิดเรื่องความรู้และการแสวงหาความจริงในทัศนะของกฤษณมูรติจึงมิใช่ความรู้ ที่เป็นอิสระจากความรู้ที่ครอบงำ หากแต่ตกอยู่ภายใต้วาทกรรมดังกล่าว เนื่องจากงานเขียนของ กฤษณมูรติอยู่ท่ามกลางบรรยากาศสังคมโลกปัจจุบันที่มีทิศทางความคิดหันหน้าสู่ความรู้แบบ ตะวันออก

พระมหาสาธิต จูฑธมโม จันทะคาม (2555) ศึกษาเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบมโนทัศน์ เรื่องชีวิตและความตายในพุทธปรัชญาเถรวาทกับกฤษณมูรติ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษามโนทัศน์ เรื่องชีวิต และความตายในพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อศึกษามโนทัศน์เรื่องชีวิตและความตาย ของกฤษณมูรติ และเพื่อศึกษาเปรียบเทียบมโนทัศน์เรื่องชีวิตและความตายของพุทธปรัชญาเถรวาท กับกฤษณมูรติ

ผลการวิจัยพบว่า พุทธปรัชญาเถรวาท มองความจริงของชีวิตทั้งในแง่รูปธรรม และ นามธรรม คือ กายและจิต ทั้งสองสิ่งเป็นสภาพความจริงแท้เช่นเดียวกัน แต่อยู่ในกระบวนการ เปลี่ยนแปลงตามกฎไตรลักษณ์ คือ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ไม่มีสิ่งใดเป็นสารัตถะ การเปลี่ยนแปลง ของกายและจิตเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นกับมนุษย์อยู่ตลอดเวลา ความตายของพุทธปรัชญา คือ ความตาย ที่สิ้นสุดของร่างกายและจิตใจในภพชาติหนึ่ง หากมีกิเลสอยู่เป็นปัจจัยให้เกิดความสืบเนื่องของชีวิต แห่งภพชาติอื่นต่อไป และความตายชนิดที่สอง คือ ความดับไปแห่งรูปนามทุกขณะแห่งสังขารใน ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ทั้งในมิติของชีวิตในโลกและมิติที่พ้นไปจากโลก ส่วนการศึกษามโนทัศน์เรื่อง ชีวิตและความตายในทัศนะของกฤษณมูรติ ทำให้ทราบถึงความตายทางกายภาพซึ่งเป็นสิ่งที่ เห็นว่าเป็นความจริงหนึ่งเพราะเป็นสิ่งที่ประจักษ์อย่างเด่นชัด แต่เขาไม่เห็นด้วยกับบทสรุปที่นิยาม ความหมายของชีวิตและความตายไว้อย่างตายตัว เห็นว่าชีวิตมนุษย์มีการเคลื่อนไหวในการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เป็นความสืบเนื่องของจิตที่ความคิดสร้างขึ้น เมื่อนำแนวคิดมาเปรียบเทียบกัน จะเห็นว่า พุทธปรัชญาเถรวาท และ กฤษณมูรติเห็นเหมือนกัน คือ ชีวิตมนุษย์มีการเคลื่อนไหว ในความสัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทัศนะที่ต่างกันคือ กฤษณมูรติเห็นว่า ความตาย เป็น การสิ้นสุดของความคิด เรียกว่า การตาย ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาท การตาย เป็นการดับลงของขั้น 5 เรื่องชีวิตและความตายในพุทธปรัชญาเถรวาทตั้งอยู่บนพื้นฐานของกฎไตรลักษณ์ ซึ่งทำให้เข้าใจ ธรรมชาติของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ ตามกฎไตรลักษณ์ ส่วนเรื่องชีวิตและความตายของกฤษณมูรติ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของอตตา ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ในทุก ๆ ด้านที่เชื่อมโยง อยู่กับอตตา

อย่างไรก็ดี เอกสารเกี่ยวกับสภาวะมนุษย์ในปรัชญาอินเดีย มีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิด แนวคิดทางปรัชญาของกฤษณมูรติ ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้เป็นกรอบความคิด ในการศึกษาสภาวะมนุษย์

ในครั้งนี และงานวิจัยที่กล่าวในข้างต้น เป็นการศึกษาแนวคิดของกฤษฎมูรติในเรื่อง ชีวิตและ ความตาย ปรัชญาความรู้ ตัวตน และความรู้สึกตัว แต่ก็ยังไม่ครอบคลุมสภาวะมนุษย์ในประเด็น อื่น ๆ ในแนวคิดของกฤษฎมูรติในมิติด้านจิตใจ และเพื่อเพิ่มมุมมองการศึกษาให้เข้าใจมากยิ่งขึ้น

บทที่ 3

แนวคิดเรื่องสภาวะมนุษย์ในปรัชญาภคชนมูรติ

ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดสภาวะมนุษย์ในปรัชญาภคชนมูรติ โดยเริ่มจากการศึกษาอิทธิพลทางความคิดจากภูมิหลังหรือชีวประวัติและแนวคิดทางปรัชญาของ ภคชนมูรติ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสภาวะมนุษย์ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากงานเขียน วิทยุทัศน์ หนังสือและงานแปลแล้วนำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. อิทธิพลทางความคิดจากภูมิหลังของภคชนมูรติ
2. แนวคิดทางปรัชญาของภคชนมูรติ
3. แนวคิดเรื่องการศึกษาและการก่อตั้งโรงเรียน
4. แนวคิดเรื่องสภาวะมนุษย์ของภคชนมูรติ

อิทธิพลความคิดจากภูมิหลังของภคชนมูรติ

เพื่อจะได้เข้าใจแนวคิดทางปรัชญาของภคชนมูรติ โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องสภาวะมนุษย์ของภคชนมูรติ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาภูมิหลังของเขาด้วย โดยในงานวิจัยนี้ได้แบ่งออกเป็น 2 ด้าน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ด้านครอบครัว

จิตฑู ภคชนมูรติ (Jiddu Krishnamurti 1895-1986) เกิดเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2438 ในเมือง มัจฉานพาลี (Madanapalle) ซึ่งเป็นเมืองเล็ก ๆ ใจกลางของอินเดียตอนใต้ พ่อของเขา จิตฑู นาเรียนีย (Jiddu Narayaniah) ได้แต่งงานกับลูกพี่ลูกน้องชื่อ สันจีวมา (Sanjeevamma) ภคชนมูรติ เป็นบุตรคนที่แปด เขาเกิดในครอบครัวพราหมณ์ที่เคร่งครัดและนับถือศาสนาฮินดู กินอาหารมังสวิรัต การสนทนาใช้ ภาษาเตลกู (Telugu-speaking) ภาษาเตลกู มีรากศัพท์ที่มาจากภาษาของชาวทราวิเดียน โดยส่วนมากเป็นศัพท์ที่ใช้เกี่ยวกับเรื่องทั่วไปหรือในชีวิตประจำวัน ในวัยเด็กอายุ 2 ขวบ ภคชนมูรติเกือบจะเสียชีวิตด้วยโรคมาลาเรีย สภาพร่างกายซูบผอม เขาได้รับความทุกข์ทรมานจากโรคมาลาเรียและมีเลือดออกจุมกอย่างรุนแรง ภคชนมูรติเป็นเด็กชายที่อ่อนแอ ขี้โรค ซึ่งทำให้ต้องออกจากโรงเรียนและต้องอยู่ใกล้ชิดกับมารดามากกว่าลูกคนอื่น ๆ เขาเป็นเด็กเงียบไม่สนใจเรียกร้องสิ่งใดให้กับตนเอง เขามักยอมต่อผู้อื่น และเหมือนไม่รับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัว ดูราวกับว่าอยู่ในโลกอีกโลกหนึ่ง ดวงตาดูว่างเปล่าเขาเป็นเด็กที่เหม่อลอยและช่างฝัน เขาไม่ชอบไปโรงเรียน จึงถูกครูดึงอยู่เนืองๆ อย่างไรก็ตาม เขาเป็นคนช่างสังเกตสิ่งรอบตัว เขาจะนั่งเป็นเวลานาน

คู่ต้นไม้และเมฆหรือนั่งพับเพียบเพื่อจ้องมองดอกไม้ แผลงต่าง ๆ เขาชอบธรรมชาติรอบตัว เขาเป็นคนที่ใจดีมากที่สุดคือ เขามักจะกลับจากโรงเรียนพร้อมดินสอ กระดาษขนวน หรือหนังสือ เพื่อมามอบให้เด็กขอทานยากจนในกเช้าเมื่อมีขอทานมาที่บ้านเพื่อขอรับข้าวสาร มารดาของเขาจะให้เขาออกไปแบ่งปันแจกจ่ายอาหาร กฤษณมูรติจะกลับมาโดยเท้าทั้งหมดให้กับชายคนแรกมารดาของเขาสอนให้เขาต้องแบ่งปันคนอื่น ๆ ให้เท่าเทียมเสมอ (Lutyens, 1999, pp. 3-4)

การศึกษาในช่วงวัยเด็ก กฤษณมูรติไม่สนใจในเนื้อหาวิชาในชั้นเรียนเพราะที่โรงเรียนมีการสอนเป็นภาษาทมิฬและภาษาอังกฤษเท่านั้น ในขณะที่เขาพูดภาษาเตลugu (Telugu) เขามีน้องชายที่สนิทกับเขา ชื่อ นิตยานันตะ(Nityananda) ซึ่ง นิตยามีสติปัญญาดี เขามีความพร้อมที่จะศึกษาก่อนที่เขาจะโตพอที่จะเข้าโรงเรียน ในขณะที่กฤษณมูรติต้องอยู่ห่างจากโรงเรียนเพราะเขามีร่างกายที่อ่อนแอเป็นโรคมาลาเรียจึงต้องอยู่บ้านกับมารดา มารดาของเขาเลื่อมใสศรัทธาในศาสนาฮินดูอย่างเคร่งครัดต่อองค์พระกฤษณะ (Lord Krishna) พระกฤษณะคือ เทวองค์หนึ่งในศาสนาฮินดูโดยถือว่าเป็นรูปแบบอวตารของพระวิษณุและเป็นผู้ดำเนินเรื่องสำคัญในมหากาพย์ มหากาพย์ เป็นมหากาพย์ที่ยิ่งใหญ่ของประเทศอินเดียและยังเป็นต้นกำเนิดของเรื่องราวในคัมภีร์ภควคีตา มารดาของกฤษณมูรติอ่านเรื่องราวจากคัมภีร์มหากาพย์และรามายณะให้ฟังเขาฟังเสมอ เขามีความสนิทและรักผูกพันกับมารดามาก เมื่ออายุได้ 10 ปี เขาได้รับความทุกข์ใจมาก มารดาของเขาเสียชีวิตลงด้วยโรคมาลาเรีย (Krishnamurthy, 1995, p. 12)

จากคำกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่าพื้นฐานแต่ด้วยเยาว์ของกฤษณมูรติ ได้รับอิทธิพลแนวคิดจากปรัชญาและศาสนาฮินดู จากครอบครัวที่ส่งผลให้เขาเป็นคนที่มีความเมตตาและกล้าหาญ
ด้านสังคมและวัฒนธรรม

ในยุคที่รัฐบาลอังกฤษมาปกครองอินเดียนั้น มีการเข้ามาของชาวยุโรป เพื่อให้ความช่วยเหลือมนุษยชาติ สมาคมเทวญาณวิทยา (Theosophical society) มีผู้ก่อตั้งคือมาดาม บลาวัตสกี (Madame Blavatsky) เป็นชาวรัสเซีย มีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งเป็นองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรที่ทำงานโดยมีสมาชิกรู้ที่อุทิศตนเพื่อส่งเสริมทางการเปิดกว้างเกี่ยวกับศาสนาที่หลากหลายด้านปรัชญา วิทยาศาสตร์ และศิลปะต่าง ๆ ของโลกเพื่อที่จะเข้าใจภูมิปัญญาความเป็นเอกภาพของทุกชีวิตมนุษย์และช่วยให้มีการสำรวจตนเองทางจิตวิญญาณ เพื่อแสวงหาสัจธรรมจากศาสนาอันเก่าแก่ยาวนานของชาวตะวันออก เพื่อสืบค้นกฎแห่งธรรมชาติอันไม่อาจอธิบายได้ เพื่อส่งเสริมให้เกิดความสมานฉันท์พี่น้องกันทั่วโลก

และต่อมาในปี ค.ศ.1882 การขยายสมาคมและจัดตั้งสำนักงานใหญ่ที่อธยาร์ (Adyar) ปัจจุบันคือ เมืองเจนไนในประเทศอินเดีย บุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสมาคมและเปลี่ยนแปลงชีวิตของกฤษณมูรติ คือ นาง แอนนี บีแซนท์ (Annie Besant) เธอมีความสนใจหนังสือ “The Secret

Doctrine” (คำสอนเร็นลับ) ของ มาตามบลาวด์สกี และได้รับแรงบันดาลใจอย่างรุนแรงจากหนังสือเล่มนี้จนเธอต้องไปหามาตามบลาวด์สกี และตัดสินใจเข้าร่วมกับสมาคมเทวญาณวิทยาเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่กฤษณมูรติ และครอบครัวได้ย้ายไปที่ อัธยาร์ (Adyar) ในเมืองมัธราส (Madras) และบิดาของเขาเข้าทำงานเป็นเลขานุการในสมาคมเทวญาณวิทยา

ปี ค.ศ. 1909 ในขณะที่กฤษณมูรติและพี่น้องกำลังเล่นกันอยู่ในบริเวณสมาคม การแต่งกาย ด้วยเสื้อผ้าที่ดูเก่าจนเกือบขาด และร่างกายผอมเหมือนขาดอาหาร แต่นักบวชในศาสนาจักรชาร์ลส์ เวบสเตอร์ ลีดบีเชอร์ (Charles Webster Leadbeater) เป็นผู้ที่มีความตั้งใจสูง ขณะที่เขาเดินเล่นบนชายหาดริมฝั่งทะเล เขาพบว่ากลุ่มเด็กชายคนนั้น แม้จะเป็นเด็กชubbyเพราะไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ แต่ ลีดบีเชอร์ได้เห็นคุณลักษณะอันพิเศษเหนือธรรมดาของเขาที่มีรัศมีเปล่งประกายรอบตัว และมีแววตาเป็นรัศมีแห่งความมหัศจรรย์และไม่มีความเห็นแก่ตัวให้ปรากฏ ลีดบีเชอร์ประกาศว่าเด็กวรรณะพราหมณ์คนนี้จะทำให้คำทำนายของสมาคมที่รอคอยกันมานานเป็นจริง เขาบอกเล่าเรื่องการพบเจอกฤษณมูรติ ให้นางแอนนี่ บีเชนรับรู้ว่าเขาได้พบบุคคลที่ทางสมาคมต้องการจะเลือกเป็นครูของโลกคนต่อไป ต่อมานางแอนนี่ บีเชนก็ได้พบกับกฤษณมูรติและนิตยานันทะน้องชายเป็นครั้งแรก ความรัก ความอาทรอันแนบแน่น ได้ก่อตัวขึ้น เธอเป็นทั้งแม่ ครูและเพื่อนของกฤษณมูรติ สำหรับความรับผิดชอบในการชี้นำอนาคตเด็กทั้งสองได้กลายเป็นศรัทธาที่ศักดิ์สิทธิ์สำคัญ เธอแนะนำกฤษณมูรติต่อชาวโลก เพื่อการนี้จึงมีการก่อตั้งสมาคมอัครสาวกแห่งตะวันออกขึ้น โดยมีกฤษณมูรติเป็นผู้นำสมาคม สำหรับบิดาของกฤษณมูรตินั้น ไม่ยอมรับตำแหน่งที่ให้มอบให้กับบุตรชายของเขาได้ง่ายนักเพราะเขาเกรงว่าการทำพิธีอภิเษกให้เด็กเป็นเทพเจ้าเช่นนี้ อาจจะทำให้ชาวอินเดียที่ศรัทธาต่อพระเจ้าว่ากล่าวครอบครัวของเขาและจะได้รับความอับอายไปทั่วอินเดีย แต่ข้อเสนอจากสมาคมทำให้บิดาของเขาต้องยอมเปลี่ยนความคิด เพื่อให้ลูกได้รับการศึกษาจากมหาวิทยาลัยที่ดี เช่น มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด

ปี ค.ศ. 1910 นางแอนนี่ บีเชนรับอุปการะกฤษณมูรติและนิตยานันทะน้องชายเป็นบุตรบุญธรรม พวกเขาได้รับการดูแล อบรมสั่งสอน ศึกษาวัฒนธรรมด้านตะวันตกและตะวันออก สร้างบุคลิกภาพที่ดี เรียนรู้ ศึกษาคำสอนและพิธีกรรมโบราณต่าง ๆ อย่างมากมาย ทั้งกรีก ฮินดู อียิปต์ พุทธ คริสต์ และวัฒนธรรมหลากหลาย อย่างเข้มงวด นางบีเชนที่ได้ก่อตั้งองค์การโลกที่ยิ่งใหญ่มีเงินทุนสนับสนุนจำนวนมหาศาล รวมทั้งมีสาวกนับหมื่นที่จะเป็นฐานสนับสนุนส่งเสริมคำสอนของกฤษณมูรติ ในช่วงเวลานั้นสมาคมเทวญาณวิทยา (Theosophical Society) มีความเชื่ออยู่สองข้อที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับชีวิตของกฤษณมูรติ คือความเชื่อแรก เรื่องการมีอยู่ของมาสเตอร์ (Master) ซึ่งเป็นอภิมนุษย์เป็นผู้นำการปฏิบัติทางจิตวิญญาณของชาวโลก พวกเขาเรียกว่า

มาสเตอร์ ซึ่งทางสมาคมเทวญาณวิทยาเชื่อกันว่าอาศัยอยู่บนเทือกเขาหิมาลัย สมาคมต้องการค้นหาผู้ที่สามารถติดต่อกับมาสเตอร์ได้ด้วยกระแสจิต ที่มีพลังจิตสูงแบบ โยคี (Yogi)

กล่าวถึงแนวความคิดเรื่องอภิมนุษย์ (Superman) ที่มีความเหมือนกันกับแนวคิดของนักปรัชญาอัตถิภาวนิยม ฟรีดริค นิตเช่ (Friedrich Nietzsche, 1844-1900) โดยมีหลักการของอภิมนุษย์ คือมนุษย์ผู้ที่มีบุคลิกภาพแข็งแกร่งมีแนวทางแห่งชีวิตเป็นของตนเองเพื่อมุ่งไปสู่ความเป็นอภิมนุษย์ การที่มนุษย์เดินตามกรอบประเพณีนั้นเล็งความรับผิดชอบเป็นวิถีชีวิตของคนอ่อนแอ นิตเช่ปฏิเสธความสำคัญของการสร้างปรัชญาที่เป็นระบบแต่ให้ความสำคัญแก่ปรัชญาชีวิต ชีวิตที่มีค่าคือชีวิตที่พัฒนาความแข็งแกร่งและความพร้อมที่จะเผชิญกับความเจ็บปวดของชีวิต อันเนื่องมาจากความมีอยู่ของตนเองอย่างกล้าหาญ ไม่ใช่การพยายามเข้าสู่โลกแห่งจินตนา เช่น การดำเนินชีวิตตามประเพณีและสังคม บุคคลที่แข็งแกร่งและมีความกล้าหาญที่จะเผชิญกับความ เป็นจริงดังกล่าว คือ ผู้กำลังมุ่งไปสู่ความเป็นอภิมนุษย์

ปี ค.ศ.1920 กฤษณมูรติสนใจศึกษาหนังสือของ นิตเช่ เรื่องซาราทุสตรา (Zarathustra) ซาราทุสตรา คือตัวละครที่นิตเช่แต่งขึ้นเพื่อเป็นปากเสียงแทนตนเอง กฤษณมูรติมีความประทับใจแนวคิดของนิตเช่ ในเรื่องของอภิมนุษย์ เช่นกัน (Aryel, 1999, p. 14) ความเชื่อที่สองคือความเชื่อที่ว่า พระเมสสิยาห์ (Messiah) จะมาเกิดเป็นมนุษย์เช่นเดียวกันกับที่เคยเกิดเป็นพระเยซู ดังนั้น การกลับมาอีกครั้งของครู โลก (World teacher) จึงเป็นจุดประสงค์ของสมาคม คำว่า เมสสิยาห์ตรงกับภาษากรีก ว่า คริสตอส ซึ่งแปลว่า พระคริสต์ ใช้คำนี้เป็นสมัญญานามของพระเยซู เพราะเชื่อว่า พระผู้ช่วยให้รอดที่ (เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, 2547, หน้า 80)

กฤษณมูรติเป็นนักคิดร่วมสมัยเดียวกับนักปรัชญาอินเดียคนสำคัญคือ มหาตมา คานธี (Mahatma Gandhi, 1869-1948) ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับสมาคมเทวญาณวิทยา (Theosophical society) ในสมัยที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมของอินเดีย ศาสนา ปรัชญาและชีวิตสังคม ตัวอย่างของอิทธิพลนี้คือการพัฒนาที่เกิดขึ้นในศาสนาฮินดูยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาในศตวรรษที่ 20 ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นหัวใจสำคัญในขบวนการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ คานธี เริ่มต้นสู่เส้นทางการปฏิรูปและการปฏิบัติ การเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิเสรีภาพให้แก่ประชาชนอินเดียโดยขอความร่วมมือชนิกกำลังคนละเล็กคนละน้อยจนเป็นพลังที่สั่นคลอนประเทศได้ ประกอบกับในช่วงนั้นอินเดียเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ทำให้ต้องมีการเรียกร้องสิทธิที่อังกฤษพยายามกดขี่ชาวอินเดีย เขาติดต่อขอความช่วยเหลือกับมาดามบลาวด์สกี และสาวกของเธอ ในลอนดอนเขาได้พบกับมาดาม ผู้ซึ่งแสดงให้เห็นว่า มหาตมา คานธี เป็นผู้ที่มีสติปัญญาสูงและมีความมากซึ่งแสดงไว้ในพระคัมภีร์ของอินเดีย เป็นสิ่งที่เขาไม่เคยนึกถึงมาก่อน เป็นความจริงที่ว่า บุคคลเพียงคนเดียวไม่สามารถทำปฏิวัติได้ คานธีเดินทางไปหา รพินทรนาถ ฐากูร (Rabindranath

Tagore), จواهرลาล เนห์รู (Jawaharlal Nehru) รัฐบุรุษของอินเดีย และนายกรัฐมนตรีคนแรกและ
 สรวเปลลิ ราชกฤษณะน (Sarvepalli Radhakrishnan) พวกเขาต่างเป็นสมาชิกของสมาคมเทวญาณ
 (Aryel, 1999, p. 15-16) กฤษณะมูรติยังอยู่ในบรรยากาศทางสังคมที่ยังมีความเข้มข้นของการ
 เรียกร้องเอกราชทางการเมือง การปกครองจากจักรวรรดิอังกฤษอยู่ อิทธิพลนี้ได้ส่งผลต่อแนวคิด
 ของเขาเช่นเดียวกัน เขาได้รับการศึกษาและใช้ชีวิตในกรอบระเบียบของสมาคมมากแต่ไม่มี
 อิสรภาพ การดำเนินชีวิตต้องถูกบังคับตามข้อกำหนดโดย ลีคบีเชอร์ไม่เว้นแม้แต่ความคิด โดยเห็น
 ได้จากสมุดบันทึกที่ลีคบีเชอร์สั่งให้กฤษณะมูรติเขียนไว้เมื่อตอนจบปฏิบัติสมาธิ โดยมีลีคบีเชอร์เป็น
 ผู้กำหนดว่าคืนใดจะต้องไปพบกับมาสเตอร์ท่านใดและจะได้รับการสั่งสอนเรื่องอะไรมาบ้าง
 ดังนั้นบทบาทของกฤษณะมูรติในสมาคมฯ จึงมีความขัดแย้งอยู่ในตัวเองเพราะถูกกำหนดให้เป็นผู้ที่
 ยิ่งใหญ่ที่สุด แต่กลับมีคนอีกคนที่มีอิทธิพลเหนือตัวเขาเองมาควบคุมอย่างไม่มีอิสระ โดยธรรมชาติ
 ของมนุษย์ย่อมจะไม่พอใจในการถูกข่มเหงบังคับ กฤษณะมูรติไม่มีเสรีภาพในการเลือกที่จะทำอะไร
 ด้วยตนเอง เมื่ออยู่ในกรอบของสมาคม (สุวรรณ เจริญธนาภิต, 2549, หน้า 42-46) การศึกษา
 ของกฤษณะมูรติมีคณะครูพิเศษอยู่ภายใต้การดูแลที่เข้มงวด เขาถูกห้อมล้อมด้วยคณะครูและ
 ผู้ติดตามดูแลอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา ไม่เคยปล่อยให้เขาได้อยู่ตามลำพัง เขาต้องการชีวิตปกติ
 ธรรมดา ความรู้สึกไม่พึงพอใจยิ่งทวีขึ้นจนหมดความสนใจในบทบาทที่เตรียมไว้ให้แก่เขา

ต่อมาปี ค.ศ. 1929 กฤษณะมูรติปฏิเสธการเป็นครูของโลก การเป็นผู้นำทางศาสนาใน
 เดือนสิงหาคม ที่แคมป์ออมแมนในประเทศเนเธอร์แลนด์ กฤษณะมูรติได้ยุบพรรค และออกจาก
 สมาคม มีผู้ก่อตั้งและผู้ฟังที่เป็นสมาชิกมากกว่าสามพันคนร่วมฟัง กฤษณะมูรติประกาศว่า สิ่งที่เขา
 ต้องการคือ “การปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระโดยปราศจากเงื่อนไข” เขาไม่ต้องการผู้ติดตามหรือ
 เป็นสาวก เป็นเรื่องน่าตกใจสำหรับทุกคน กฤษณะมูรติลาออกจากสมาคม และออกจากองค์กร
 ทุก ๆ แห่ง บอกเลิกทุกสิ่งทุกอย่างที่ถูกหยิบยื่นให้ ซึ่งเขาเปรียบเสมือนที่พึ่งแต่เป็นกรงขังทางจิตใจ
 การกระทำในครั้งนั้นของเขาถือว่ากล้าหาญมากและเป็นการพิสูจน์ให้เห็นถึงความเป็นอิสระอย่าง
 ที่สุดในสภาวะจิตวิญญาณของเขา กฤษณะมูรติได้สอนแนวทาง “โยคะแห่งสติ” ขึ้นเป็นทางสายใหม่
 ให้คนรุ่นหลังเลือกเดินเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งสาย ที่มุ่งปัญญามากกว่าศรัทธาต่อพระเจ้า เพราะแนวทางนี้
 จะไม่ยอมพึ่งพาใคร นอกจากตนเอง การสอนคือเป็นผู้สังเกตดู สภาวะจิตของตัวเองอย่างให้สุด
 เท่านั้น (สุวินัย ภรณวลัย, 2550, หน้า 134)

จากเหตุการณ์ดังกล่าว เขาปฏิเสธ ทุกอย่าง เดินทางไปต่างประเทศในฐานะนักพูดอิสระ
 และนักเขียนเกี่ยวกับปัญหาพื้นฐานของมนุษย์เป็นการเดินทางออกไปอย่างอิสระในการแสวงหา
 จิตวิญญาณของตนเอง การเดินทางไปบรรยายและการสอน โดยมีผู้ติดตามอย่างมากมาย กฤษณะมูรติ

ได้รับการยอมรับจากผู้คน กฤษณมูรติทุ่มเททั้งชีวิตเพื่อให้มนุษยชาติมีความเข้าใจถึงความเป็นมนุษย์ เขาเขียนหนังสือ เสวนา ถกปัญหา เขากล่าวว่า การเห็นธรรมชาติที่แท้จริงไม่จำเป็นต้องใช้ความรู้จากหนังสือ หรือความฉลาดทางความคิด ไม่ต้องศรัทธา หรือ การฝึกฝนทางศาสนา แต่ทั้งหมดที่ต้องการคือ การสังเกต “ความคิด” (Thought) ด้วยความใส่ใจ การเข้าหาชีวิต ตรง ๆ ง่าย ๆ การมุ่งสนใจตัวชีวิตที่เป็นอยู่จริง ๆ ไม่ใช่คิดฝันไปว่ามีดวงวิญญาณหรืออาตมัน ที่สำคัญเพียงให้สัมผัสรู้ตนเองอย่างถ่องแท้และสามารถสัมผัสรู้มันได้ก็ต่อเมื่อไม่มีความคิดเคลื่อนไหวอยู่ แม้สภาวะจิตคือกระแสของความคิดแต่มันก็คือสภาวะแห่งการตื่นรู้ด้วยเช่นกันเมื่อไม่มีความคิด สภาวะแห่งการสัมผัสรู้เช่นนี้เท่านั้นจะสามารถนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในวิถีคิด จากนั้นการคิดจะไม่เป็นแบบกลไกแบบเดิม การรู้สึกตัวทั้งหมดของจิตรวมทั้งสภาพอันจำกัดของมันโดยไม่พยายามขจัดสภาพอันจำกัดเหล่านั้น แต่รู้เห็นสิ่งที่เป็นอยู่จริงให้ถ่องแท้เห็นทั้งหมด มนุษย์ไม่สามารถเห็นสิ่งเป็นอยู่จริงได้ นอกจากว่าเมื่อความคิดนี้กระบังลงในสภาวะแห่งความรู้สึกตัวโดยไม่มีการตัดสินและด้วยสภาวะเช่นนี้ ปัญหาทั้งหมดของมนุษย์ก็จะสลายไป (กฤษณมูรติ, 2545, หน้า 25)

แนวคิดปรัชญาของกฤษณมูรติ

ช่วงค.ศ. 1800 เป็นต้นมา ปรัชญาอินเดียได้รับอิทธิพลจากแนวคิดตะวันตกและได้เกิดนักคิดที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมขึ้นมาหลายคน โดยการหันกลับมาตรวจสอบแนวความคิด ความเชื่อและปรัชญาที่มีอยู่ เป็นปรัชญาอินเดียร่วมสมัย (Contemporary Indian Philosophy) หรือเรียกว่า “ยุคสมัยใหม่” (Modern Period) กฤษณมูรติ กล่าวถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคนในชีวิตประจำวัน เนื่องจากปัญหาต่างๆ ในสังคมสมัยใหม่มีความรุนแรงและความขัดแย้ง เพื่อความสงบ ความปลอดภัยและความสุข กฤษณมูรติต้องการให้มนุษยชาติปลดปล่อยตนเองออกจากสภาวะต่าง ๆ เช่น ความกลัว ความโกรธและความเศร้าโศก ๆ เขาอธิบายการทำงานที่ละเอียดอ่อนของจิตใจมนุษย์และชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการนำชีวิตประจำวันของมนุษย์ไปสู่สภาวะจิตที่มีคุณภาพ

แนวคิดด้านอภิปรัชญา

อภิปรัชญา (Metaphysics) หรือภววิทยา (Ontology) คือทฤษฎีที่ว่าด้วย “ความจริง” หรือการมีอยู่ของสรรพสิ่ง การแสวงหาความแท้จริงของธรรมชาติ โลก เอกภพ วิญญาณและสิ่งสัมบูรณ์ (The Absolute) ปัญหาเกี่ยวกับมนุษย์ที่ว่ามนุษย์เกิดมาได้อย่างไร วิญญาณมีจริงหรือไม่ วิญญาณเกี่ยวข้องกับร่างกายอย่างไร วิญญาณเป็นอิสระจากร่างกายหรือไม่ (ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, 2536, หน้า 4) การแสวงหาความจริงของกฤษณมูรติเป็นอภิปรัชญาว่าด้วยการค้นหาสภาวะภายในจิตใจ

ของมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่เป็นอย่างจริง การค้นหาเรื่องสภาวะแห่งความเป็นจริง มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ความจริงคือสิ่งที่สดใหม่เสมอ สภาวะมนุษย์จึงมีอยู่จริงในปัจจุบัน ขณะจิตตื่นรู้ ความจริงคือความเป็นอยู่ในปัจจุบัน เมื่อมนุษย์มีสมาธิการรับรู้ต่อทุก ๆ ความคิดและความรู้สึกในแต่ละขณะที่มันเกิดขึ้น กฤษณมูรติกล่าวว่า ความจริงซึ่งเป็นอย่างจริง และสิ่งจริงนั้นคือเรา และเรานั้นคือโลก โลกในความหมายของโลกภายในจิตใจ สภาวะของมนุษย์ทุกคนต่างมีปัญหา เช่นเดียวกัน ความกลัว ความอ้างว้างเดียวดาย ความทุกข์ทรมาน ความตาย ทุกแห่งหนจะพบว่าเป็นความจริงของมนุษยชาติ (กฤษณมูรติ, 2546, หน้า 3)

กฤษณมูรติยังเห็นว่าความจริงนั้นไม่ใช่ความคิดแต่เป็นการปฏิบัติ กฤษณมูรติมองว่าเราจะเห็นความจริงคือความเป็นปัจจุบัน ได้ก็ต่อเมื่อเรามีสมาธิเท่านั้น สมาธิในความหมายของเขาคือการเจียบลงของความคิดเป็นภาวะแห่งการใส่ใจหรือการเฝ้าดูโดยไม่มี การปฏิเสธหรือต่อต้านเป็นการเฝ้าดูอย่างใส่ใจในทุกสิ่งทุกอย่างที่กำลังเผชิญไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกหรืออารมณ์ ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น การเฝ้าดูอย่างไม่บิดเบือน การเฝ้าดู ซึ่งเป็นกระบวนการของสมาธิจะทำให้รับรู้ความจริงของสิ่งต่าง ๆ ได้ซึ่งสมาธิไม่ได้เกิดจากการฝึกฝนหรือไม่มีวิธีการใดที่ทำให้มันเกิดได้ มันจะมีก็ต่อเมื่อเราใส่ใจต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขณะเท่านั้น (ชาร์ตวัน บุญยพรหม, 2552, หน้า 84)

อภิปรัชญาของกฤษณมูรติมีลักษณะประสานแนวคิดด้านจิตนิยมกับสสารนิยมเข้าด้วยกัน แบบ ธรรมชาตินิยม (Naturalism) ที่ถือว่า มนุษย์มีทั้งร่างกายและจิต แต่จิตไม่ใช่สิ่งที่เป็นอิสระแยกออกจากร่างกายได้ จิตเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์เหมือนกับที่ร่างกายเป็น และแตกดับไปพร้อมกับร่างกายเมื่อคนตายไป ธรรมชาตินิยมจึงถือว่าร่างกายและจิตใจมีความสำคัญเท่ากัน เป็นรากฐานของมนุษย์นิยม คือ เชื่อว่าความสุขทางกาย ความสงบของจิตใจ เป็นปรัชญาฐานเพื่อเข้าถึงความจริงและเสรีภาพเป็นสิ่งมีค่าสูงสุดของมนุษย์ ลักษณะที่เป็นธรรมชาตินิยมในปรัชญาของกฤษณมูรติดังกล่าวข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าไม่ได้เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นใหม่ หากแต่นำความจริงใจในธรรมชาติที่เป็นสภาวะต่าง ๆ มาเปิดเผยและกล่าวอ้าง ซึ่งเป็นวิธีที่มนุษย์จะปฏิบัติเพื่อบรรลุผลได้ตามความสามารถตามแนวทางของธรรมชาติของตน จึงพอจะกล่าวได้ว่า คือ ธรรมชาตินิยม

แนวคิดด้านญาณวิทยา

ญาณวิทยา (Epistemology) หรือทฤษฎีความรู้ (Theory of Knowledge) เป็นปรัชญาสาขาที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ เช่น ปัญหาที่ถามว่าเรารู้ความจริงได้อย่างไร ความรู้คืออะไร ความรู้ของมนุษย์มีขอบเขตหรือไม่ หากมีขอบเขตจำกัดความรู้ของมนุษย์มีขอบเขตเพียงใด ความรู้เกิดขึ้นมาได้อย่างไร เป็นต้น ทฤษฎีความรู้นี้นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นอันนำไปสู่การค้นพบความเป็นจริงขั้นสูงสุด

ทฤษฎีความรู้ของกฤษณมูรติ เขามีความเห็นที่เห็นว่า ต้นกำเนิดของความรู้ ไม่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสบการณ์และเหตุผลในอดีต แต่รับรู้ได้ด้วยประสบการณ์ตรงโดยทันทีทันใด มนุษย์ต้องเรียนรู้ตลอดเวลา และเป็นอิสระจากความรู้เดิม เพื่อไปสู่กระบวนการรับรู้ที่แท้จริงแล้วเป็นอย่างไร ปัญหาของมนุษย์คือไม่สามารถแยกความรู้เดิมจากกันได้ ปัญหาเหล่านี้เกิดจากความคิดที่พยายามหนีจากสิ่งจริงที่เป็นอยู่โดยสร้างสิ่งที่เป็นอุดมคติ ผู้สังเกต ผู้คิด ขึ้นมา แต่ความคิดนั้น มีขอบเขตจำกัดสิ่งที่สร้างขึ้นมาจึงทำให้เกิดการแบ่งแยกไม่สามารถรับรู้ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ทั้งหมด และเนื่องจากความคิดเป็นการตอบสนองของประสบการณ์ความรู้ ความจำ ซึ่งเป็นอดีต เพราะฉะนั้นสิ่งที่ความคิดสร้างขึ้นจึงเก่าอยู่เสมอไม่สามารถจะรับรู้สิ่งที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงใหม่ได้ มีคำกล่าวของกฤษณมูรติที่ว่า การรู้แจ้งอันเกิดขึ้นได้โดยความใส่ใจที่ไม่กำหนดเพ่งในทิศทางใดและปราศจากศูนย์กลาง (Undirected attention without center) จะเข้าไปเปลี่ยนแปลงมันสมองและจัดสภาวะที่ถูกกำหนดออกไป เซลล์ของมันสมองมนุษย์ ซึ่งได้รับผลกระทบจากความรู้ อารมณ์ ความรู้สึกต่างๆ สามารถเกิดขึ้นในสภาวะที่มีพลังสูงสุดทางอารมณ์ และจิตใจ (กฤษณมูรติ, 2549, หน้า 17)

สภาวะที่มีพลังสูงสุดทางอารมณ์ คือสมาธิ ที่สามารถรับรู้ทุก ๆ ความรู้สึก โดยไม่ตัดสินเพียงแต่ดูและเคลื่อนที่ไปกับมัน เป็นประสบการณ์ตรงในการรับรู้ในทันทีทันใดซึ่งแตกต่างกับความที่ถูกรอบำงำด้วยการใช้เหตุผล เนื่องจากเหตุผลเป็นผลรวมของความคิดจะเข้าถึงความรู้ที่แท้จริงจะต้องเข้าถึงด้วยประสบการณ์เหนือผัสสะในการรับรู้อย่างทันทีทันใดกล่าวคือเป็นการรับรู้โดยปัญญา (Intuition) ด้วยตนเองส่วนกระบวนการอันได้มาซึ่งความรู้ซึ่งคือการเรียนรู้ตลอดชีวิตในทันทีทันใดและในทุกขณะของการดำรงอยู่ โดยการปฏิเสธความรู้แบบแผนอันเดิม

การแสวงหาความจริงด้วยตนเองโดยอิสระภาพ และ การเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยความรู้สึกตัวและการเจริญสมาธิด้วยการละทิ้งอัตตาและตระหนักรู้โดยไม่เลือกจะเกิดขึ้นตลอดห่วงแห่งการดำรงอยู่ สภาวะเช่นนี้เท่านั้นที่จะทำให้เกิดความรู้ที่แท้จริงและเข้าถึงสัจจะความจริงได้ในที่สุด (ปิยณัฐ ประถมวงษ์, 2554, หน้า 87)

แนวคิดด้านจริยศาสตร์

จริยศาสตร์ (Ethics) เป็นปรัชญาสาขาที่ศึกษาค้นคว้าเรื่องความประพฤตินิสัยและเกณฑ์การตัดสินความประพฤตินั้นว่า ดี ชั่ว ถูก ผิด ควร ไม่ควรที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมและศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์ เช่นคำถามว่าอะไรเป็นสิ่งที่มีความสูงสุดในชีวิตมนุษย์ คำถามที่ว่าชีวิตที่ประเสริฐคืออะไร ทำอย่างไรจึงจะบรรลุชีวิตอันประเสริฐนั้นได้ เป็นต้น สิ่งที่ดีที่สุดในที่มนุษย์ต้องแสวงหา นักปรัชญาต่างก็ได้แสดงสิ่งที่ตนถือว่าเป็นความดีสูงสุดไว้ต่าง ๆ กันและ

มีมากมายหลายทัศนะ ตัวอย่างเช่นชาวสุขนิยมนิยมนิยามถือว่าเป้าหมายสูงสุดของชีวิตคือความสุข ชาวสาคานตินิยมนิยามหรือปัญญานิยมนิยามถือว่าปัญญาหรือความรู้เป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ ชาวอรรถิกานิยมนิยามถือว่ามนุษย์คือผลผลิตที่เขาสร้างขึ้นให้กับตนเองด้วยความรู้สึกเสรี มนุษย์ในปัจจุบันได้สูญเสียตนเองไปในสังคมที่ซับซ้อน สิ่งเหล่านี้ดึงให้มนุษย์ออกจากตนเอง สำหรับชาวมนุชยนิยมนิยามกล่าวว่า ทั้ง 3 ทัศนะดังกล่าว แต่ละทัศนะต่างก็มีส่วนถูก แต่เขามองชีวิตแง่เดียว สุขนิยมนิยามเห็นมนุษย์มีแต่ร่างกาย สาคานตินิยมนิยามใฝ่ฝันแต่ความสงบของวิญญาณ อรรถิกานิยมนิยาม เชิดชูแต่ความรู้สึก แต่มนุชยนิยามมีทุกสิ่งทุกอย่างกล่าวมานี้ดั่งนั้น สำหรับชาวมนุชยนิยามทางที่ดีที่สุดก็คือการรวมผสมระหว่างสิ่ง 3 สิ่ง คือความสุข ความสงบ และความรู้สึกทั้งนี้เพราะมนุชยนิยามนั้นสลับซับซ้อนไม่สามารถจะทอนลงไปเพียงอย่างหนึ่งอย่างใดได้ (วิทย์ วิศทเวศย์, 2547, หน้า 196)

จริยศาสตร์ของภุชณมูรติเกิดจากความเข้าใจและรู้จักตนเอง มีความซื่อสัตย์กับตนเอง อย่างไม่บิดเบือน เข้าใจในชีวิตตนเอง เข้าใจในชีวิตผู้อื่น เข้าใจในสิ่งอื่นและเข้าใจในความสัมพันธ์ที่มีระหว่างกัน ความเข้าใจนี้จะนำมาซึ่งหลักปฏิบัติที่พึงปฏิบัติต่อกันและเป็นหลักจริยศาสตร์ซึ่งเกี่ยวเนื่องกัน เรื่องสมาธิภุชณมูรติไม่ได้บอกขั้นตอนและวิธีการหรือไม่มีข้อบัญญัติใดเพื่อนำพาไปสู่สมาธิ ความดี แต่การแสดงให้เห็นถึงกระบวนการในการเกิดขึ้นนั้นเป็นเพราะว่าภุชณมูรติต้องการให้ผู้คนเป็นอิสระจากสิ่งที่เป็นพันธนาการทั้งปวงซึ่งรวมถึงวิธีการหรือหลักประพฤติกปฏิบัติและแม้แต่จากตัวเขาเองก็ไม่ให้ยึดติด ภุชณมูรติไม่ได้บอกให้ใครเชื่อหรือยึดแนวทางที่สอน แต่ต้องการให้ผู้คนได้เรียนรู้และพิจารณาในสิ่งที่นำเสนอด้วยตนเองเพราะเขาคิดว่าเมื่อใดก็ตามที่ผู้คนทำตามจะด้วยความศรัทธาหรือเพราะเป็นสิ่งที่ออกจากคำพูด แสดงว่าผู้นั้นยังไม่มีอิสรภาพและไม่มีวันค้นพบความจริงได้เลย และอิสรภาพจะเกิดขึ้นได้จากการรู้จักตนเอง การรู้จักตนเองจึงถือเป็นหนทางสู่ความดีในแนวคิดของภุชณมูรติ (ชารตวัน บุญพรหม, 2552, หน้า 43)

ความเรียบง่ายของความคิดของภุชณมูรติผ่านภาษา ไม่มีอะไรซับซ้อนเกินไป ภาษาอังกฤษงดงาม โดยมีมารยาทแบบอังกฤษ เรียบง่าย การใช้ถ้อยคำเป็นอิสระจากการใช้การอ้างอิงในคัมภีร์หรือศาสนาทั้งหมดใช้คำศัพท์และตัวอย่างที่ไม่ได้อยู่ภายใต้ความคิดและอคติที่ซ้ำซากในอดีต การดำรงชีวิตที่ดีของมนุษย์ก็มีคุณค่าและมาตรฐานความถูกต้องดั่งงามต่าง ๆ ทางศีลธรรมหรือเรื่องดี ชั่ว ถูกผิด และเป้าหมายของชีวิตไม่ได้อยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ หรือมาจากอำนาจเหนือธรรมชาติ เขาเชื่อว่ามนุษย์ไม่จำเป็นต้องได้รับการสั่งสอนด้วยขั้นตอนของชีวิต แต่เพียงตื่นรู้เท่านั้น แต่มนุชยต่างหากที่เป็นผู้สร้าง ภุชณมูรติไม่ได้พูดคุยเหมือนนักปราชญ์ แต่เป็นเพื่อนกับทุกคน และการพูดคุยไม่ได้ขึ้นอยู่กับความรู้ประเพณี แต่ให้ความเข้าใจกับตนเอง เข้าไปในปัญหาจิตใจมนุษย์และด้วยท่าทางบุคลิกที่ดูจริงจังแต่มีความเมตตา ดังนั้นจึงสื่อสาร

ด้วยความรู้สึกสดชื่น ดูเหมือนว่ากำลังคุยกับพวกเขาแต่ละคนเป็นการส่วนตัว เพื่อจัดการกับปัญหาเฉพาะของเขาหรือเธอ กฤษณมูรติเป็นบุคคลที่มีความเห็นอกเห็นใจตั้งใจฟัง ชายหญิงที่มาหาด้วยความสนใจและให้คำแนะนำจน เหล่านั้นตื่นรู้ ผ่านความเข้าใจของตนเอง

แนวคิดเรื่องการศึกษา

กฤษณมูรติมีแนวคิดเพื่อช่วยพัฒนาให้เยาวชนเรียนรู้ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการเรียนและการใช้ชีวิตในทุกๆ วัน ความสัมพันธ์กับเพื่อน ครู สภาพแวดล้อมในห้องเรียน การศึกษาที่ดีจะต้องช่วยให้มนุษย์ทุกคนมีอิสรภาพ และมีความสามัคคีแต่อิสรภาพนี้ไม่ได้มาด้วยการสร้างเสริมตัวตน หรืออวดคำให้ยิ่งใหญ่หรือใฝ่มุ่งแต่ความสำเร็จ การจะเป็นอิสระ ก็ต่อเมื่อมนุษย์ต้องเข้าใจตนเอง และมีสภาวะจิตใจที่สามารถปลดปล่อยจากอุปสรรคต่าง ๆ ที่มันสร้างขึ้นในการตอบสนองความอยาก

แนวทางของการศึกษาที่เริ่มต้นแต่เยาว์วัยจะช่วยให้แต่ละคนได้รู้ว่าภายในจิตใจมีอุปสรรคอะไรบ้างก็ควางอยู่ มิใช่เพียงแค่ถ่ายทอดวิธีปฏิบัติรูปแบบใหม่ ๆ เพราะการถ่ายทอดในลักษณะนี้ไม่มีทางจะกระตุ้นสติปัญญาและก่อให้เกิดความเข้าใจอันสร้างสรรค์ได้ มีแต่จะยิ่งสร้างเงื่อนไขให้มากขึ้นเท่านั้น และเป็นแนวทางที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ทุกหนทุกแห่งในโลก

การสร้างความเข้าใจสาระสำคัญของชีวิตมนุษย์เท่านั้นจึงจะสร้างการศึกษาที่แท้จริงได้ แต่จะเข้าใจได้นั้น จิตใจจะต้องใสกระจ่างและหลุดพ้นจากความอยากได้ อยากมี ซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดความกลัวจนยอมทำตามอย่างคนอื่น ๆ และหวังว่าเด็ก ๆ จะประสบความสำเร็จตามที่ผู้ปกครองทะเยอทะยานอยากให้เป็น สิ่งที่เกิดขึ้นคือภาวะแวดล้อมและโครงสร้างสังคมที่ปราศจากความรัก มีแต่การไขว่คว้าหาความได้เปรียบเพื่อสนองตัวตนเอง (กฤษณมูรติ, 2556, หน้า 179)

แนวคิดต่อสังคมเพื่อสร้างโรงเรียนที่มีความพร้อมทั้งด้านวิชาการ และด้านสภาวะจิตใจ ซึ่งหล่อหลอมให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์โดยเขากล่าวว่า

“ฉันคิดว่าการศึกษาที่มีการแข่งขันกันและการพัฒนาของนักเรียนในกระบวนการนั้น ... มีความเสียหายอย่างมาก เราจะต้องชัดเจนว่าสิ่งที่เราต้องการ และเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ไม่เพียงแต่เป็นมนุษย์เทคโนโลยี การจดจ่อกับการสอบแข่งขัน มีความเชี่ยวชาญทางด้านข้อมูล สิ่งประดิษฐ์ทางเทคโนโลยีนั้นทำให้เด็กฉลาดมีความรู้เป็นสภาวะภายนอก ในขณะที่เราละเลยอีกด้านหนึ่ง เด็กจะเติบโตเป็นมนุษย์ด้านเดียว เมื่อเรากล่าวถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เราหมายถึงมนุษย์ที่มีความเข้าใจสภาวะภายในจิตใจมีความสามารถในการสำรวจตรวจสอบสถานะภายในของเขาหรือเธอและมี

ความสามารถทั้งสองด้าน ทั้งสองด้านจะต้องไปด้วยกัน นั่นคือหลักการศึกษที่แท้จริง เมื่อเด็กออกจากโรงเรียน จะเป็นที่ยอมรับในความคิดทั้งภายนอกและภายใน”

(Krishnamurti, n.d.)

โรงเรียนเป็นสถานที่ที่ทั้งผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันสำรวจสืบค้น สอนเรื่องความเข้าใจ โดยรวมของ มนุษย์ และศิลปการใช้ชีวิต ไม่เพียงแต่เรื่องของโลกภายนอก หรือโลกของความรู้ เท่านั้น แต่สำรวจสืบค้นเข้าไปใน โลกของจิตใจ ทั้งความคิดและพฤติกรรมของตนเองด้วย การมีอิสรภาพเท่านั้นที่การเรียนรู้ที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้ ซึ่งเป็นความรับผิดชอบของครูผู้สอนในโรงเรียนที่จะร่วมมือกับนักเรียน ช่วยกันสำรวจสืบค้นอย่างระมัดระวังจากสิ่งที่ครอบงำและทำให้เข้าใจตนเอง กฤษณมูรติมีความใส่ใจห่วงใยต่อเยาวชนในสังคม ซึ่งเป็นอนาคตของมนุษยชาติ ทำให้เขาก่อตั้งโรงเรียนขึ้นในอินเดีย อังกฤษและสหรัฐอเมริกา มีการร่วมมือกัน กับ นักเขียน กวี ศิลปิน นักวิทยาศาสตร์และบุคคลสำคัญหลายคน ในปี ค.ศ. 1926 กฤษณมูรติจัดตั้งสถาบันการศึกษาแห่งแรกของเขาดังอยู่ใกล้กับบ้านเกิดของเขาที่มัทนพาลี ชื่อ Rishi Valley School เป็นโรงเรียนประจำ โรงเรียน Rishi Valley เกิดมาจากแนวคิดที่จะก่อตั้งมหาวิทยาลัยของนางแอนนี บีแซนซ์ ความตั้งใจของโรงเรียนคือการปลูกสติปัญญาและความเอื้ออาทรทางจิตวิญญาณให้กับนักเรียนเพื่อที่พวกเขาจะได้พบกับโลกที่ซับซ้อนมากขึ้น โดยไม่สูญเสียความเป็นมนุษยชาติ ปลูกฝังมุมมองความรักของธรรมชาติและความห่วงใยต่อมนุษยชาติโดยมีเป้าหมายทางการศึกษาดังนี้

1. เพื่อให้ความรู้แก่นักเรียนเพื่อให้สามารถสำรวจได้ทั้งโลกภายนอกและภายในของพวกเขา
2. เพื่อปลูกฝังความรักต่อธรรมชาติและเคารพต่อทุกรูปแบบของชีวิต ไม่มีการแข่งขัน
3. เพื่อสร้างบรรยากาศแห่งความรักความสงบเรียบร้อยและเสรีภาพโดยไม่ต้องกลัว ไม่บังคับเรื่องความเชื่อใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นศาสนา การเมืองหรือสังคมเพื่อให้จิตใจของพวกเขาเป็นอิสระที่จะตรวจสอบ ตั้งคำถามและเรียนรู้

จากการศึกษาองค์ประกอบของการศึกษาในแนวคิดกฤษณมูรติทำให้พบว่า ผู้สอนนั้น เป็นบุคคลสำคัญที่สุดในโรงเรียนเพราะสวัสดิภาพของมนุษย์ในอนาคตขึ้นอยู่กับครูผู้สอน กฤษณมูรติให้ความสำคัญกับครูมาก ในฐานะเป็นผู้สั่งสอนให้ความรู้ในวิชาต่างๆครูจะต้องมีความรู้ให้คำแนะนำแก่นักเรียนและในฐานะเป็นผู้ชี้แนะให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์จะต้องชี้แนะให้นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาตัวเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ให้ได้ คุณสมบัติของครูนั้นต้อง

เป็นผู้รู้จักตนเองมีจิตใจละเอียดอ่อน ช่างสังเกตและเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่น (พระมหาพินันท์ ชยาภินนุโท (ลาดบัวขาว), 2553, หน้า 129)

กล่าวถึงผู้สอนที่ดีจะต้องอุทิศตัวเพื่อทำให้ผู้เรียนมีอิสรภาพและเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ครูจึงต้องเข้าใจลึกซึ้งและแท้จริงไม่ยึดติดลัทธิศาสนาใด ความเชื่อและพิธีกรรมใดเพราะรู้ว่า สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงมายา และความมั่งงายที่สร้างขึ้นเพื่อสนองความอยากของผู้ที่อุปโลกน์มันขึ้นมา ครูที่ดีจะรู้ว่าความเป็นจริงหรือพระเจ้าดำรงอยู่ ก็ต่อเมื่อมีการรู้จักตนเองแล้วอิสรภาพจึงจะเกิดขึ้น (กฤษณมูรติ, 2556, หน้า 231) หน้าที่ของการศึกษาคือการบ่มเพาะให้เกิดการปลดปล่อยพลังงาน เพื่อค้นหาคำถาม ความจริง และอิสรภาพภายใน

แนวคิดเรื่องสภาวะมนุษย์

เนื่องจากกฤษณมูรติสนใจปัญหาของมนุษย์ โดยเน้นทางด้านจิตใจซึ่งเป็นส่วนสำคัญของสภาวะมนุษย์ เขาเสนอแนะให้มนุษย์ใช้วิธีการสำรวจ ตรวจสอบ ตนเอง โดยการวิเสวนา (dialogue) หรือสนทนาเกิดจากการรับรู้ การรับรู้คือการฟัง การเห็น การรู้สึก การรับรู้ความเป็นไป ทั้งนอกตัวและภายในตน สิ่งนี้คือความจริงที่เกิดขึ้นในขณะนั้น จึงไม่ได้เพียงแค่ฟังเสียงคนอื่นที่กำลังพูด แต่ยังได้ยินเสียงภายในใจของตนเองด้วย ไม่มีการตัดสินผู้พูด ว่าผิดหรือถูกหรือสูงใจให้เชื่อในสิ่งที่ตนเชื่อ คิดในสิ่งที่ตนคิด การมีสติ รู้ทันสิ่งเหล่านี้ สิ่งที่กำลังเกิดขึ้น ไม่ว่าภายนอกหรือภายในเรียกว่าการตื่นรู้อย่างจริงจัง ซึ่งกฤษณมูรติถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญเป็นการปฏิบัติอย่างแท้จริง การดำรงอยู่ของมนุษย์แต่ละบุคคลล้วนมีสภาวะที่เหมือนกัน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากปัจเจกบุคคลไปสู่สังคม เขาเน้นว่าการสำรวจตนเอง เพื่อแสวงหาความจริงด้วยตนเองนั้น มนุษย์ต้องมีอิสระ กล่าวที่จะออกจากกรอบของประเพณี ความเชื่อทางศาสนา อย่างไรก็ตาม การมองสะท้อนกลับมาที่ตนเองเป็นเสมือนกระจกที่มนุษย์สามารถมองเห็นตัวเองได้ดี ดังนั้น แนวคิดเรื่องสภาวะมนุษย์ของกฤษณมูรติแบ่งออกเป็นมิติภายในต่างๆ ได้หลายมิติ ดังนี้

1. ความกลัว (Fear)

ความกลัว ในความหมายทั่วไปจะเป็นลักษณะทางธรรมชาติที่ติดตัวมากับสัญชาตญาณของมนุษย์แต่ในที่นี่ผู้วิจัยสนใจจะศึกษาแต่เฉพาะแง่มุมของความกลัวในสภาวะมนุษย์ที่มีลักษณะตามธรรมชาตินี้ในแนวคิดกฤษณมูรติกล่าวคือ ความกลัวเป็นหนึ่งในปัญหาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในชีวิตจิตใจที่มีความกลัวจะอยู่ในความสับสน ความขัดแย้งและดังนั้นจึงปรากฏความรุนแรงและก้าวร้าว ความกลัวทางร่างกาย มีเพื่อปกป้องกันตัว การกระตุ้นสัญชาตญาณเพื่อให้ห่างจากงูพิษ การออกห่างจากหน้าผาเพื่อหลีกเลี่ยงการตก ทว่าสิ่งที่กฤษณมูรติให้ความสนใจคือความกลัวทางด้านจิตใจ เพราะเมื่อมนุษย์เข้าใจถึงเบื้องลึกของความกลัวทางจิตใจได้ก็สามารถเผชิญกับความกลัวที่ทาง

ร่างกายได้เสมอ ทางด้านจิตใจ จิตที่มีความกลัวย่อมมีความสับสน ความขัดแย้ง ไม่กล้าที่จะออก จากแบบแผนของความคิดเดิม ไม่มีความกล้าที่เป็นความคิดลอย ๆ ความกลัวย่อมเกี่ยวเนื่องอยู่กับ อะไรบางอย่างเสมอ เช่น กลัวสูญเสียงาน กลัวความอดอยาก กลัวไม่ประสบความสำเร็จ กลัว สูญเสียสถานภาพทางสังคม กลัวถูกเหยียดหยาม กลัวความเจ็บปวดและ โรคร้ายไข้เจ็บ กลัวไม่เป็นที่ รักของคนอื่น กลัวว่าชีวิตจะไม่เป็นไปตามมโนภาพที่คนอื่น ๆ สร้างขึ้น กลัวว่าตนจะสูญเสียศรัทธา ความกลัวทั้งหมดนี้มนุษย์สร้างจากแนวคิดและมโนภาพขึ้นมาเพื่อกลบเกลื่อนปกปิดมันไว้ แต่การหลีกเลี่ยงจากความกลัวเป็นการทำให้ความกลัวยังมีพลังมาก

กฤษณมูรติแนะนำให้ลองดูความกลัวอย่างใดอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นดูปฏิบัติการต่อมัน สามารถสังเกตดูโดยไม่ต้องหลบหนี ไม่มีการตัดสิน ไม่ประณามและไม่กดขี่มัน มนุษย์สามารถดู ความกลัวโดยปราศจากถ้อยคำที่เป็นเหตุแห่งความกลัวได้ เช่น การมองดูความกลัวโดยปราศจาก ถ้อยคำที่ปลุกเร้าความรู้สึกกลัว ตัวถ้อยคำนำมาซึ่งความประหวั่นพรั่นพรึง มโนภาพที่มีอยู่ในจิตใจ มนุษย์เกี่ยวกับความกลัว เป็นความทรงจำเกี่ยวกับความกลัวมากมายที่เคยพบเห็นมาและเชื่อมโยง มันเข้ากับเหตุการณ์เหล่านั้น มโนภาพที่เกิดจากการเชื่อมโยงนั้นก่อให้เกิดความกลัว ซึ่งกฤษณมูรติ มองว่า ความกลัวเป็นสิ่งที่ซัดซางไม่ให้เข้าใจในความจริง ฉะนั้นแล้วเขาจึงเห็นว่าจะต้องรู้จัก ความจริงแท้ของความกลัวเสียก่อนจึงจะเป็นอิสระ (Free) จากความกลัวได้

สมมติว่าเมื่อสองปีก่อนมีการเจ็บป่วย ความทรงจำจากความเจ็บปวดและความป่วยไข้ นั้นยังคงอยู่ การจำได้แสดงบทบาทและบอกว่า จะเจ็บป่วยอีก ความทรงจำพร้อมทั้งความคิด (Thought) เชื่อมโยงต่าง ๆ นานา กำลังก่อให้เกิดความกลัวที่จะเกิดขึ้นอีก แต่ในขณะที่นั้นจริง ๆ แล้ว สุขภาพยังดีอยู่ ความคิดเป็นสิ่งเก่าเพราะความคิดคือการตอบสนองของความทรงจำและ ความทรงจำเป็นของเก่าเสมอ เวลาในจิตและ ความคิดก่อให้เกิดความหวาดกลัวขึ้น ซึ่งไม่ใช่ ความเป็นจริง (Actual fact) แต่ในความเป็นจริงนั้นยังสุขภาพดี และประสบการณ์ที่เป็น ความทรงจำเก่ายังฝังอยู่ในจิตใจได้ปลุกการกระตุ้นเร้าความคิดขึ้นมาว่า จะเป็นอีก ดังนั้นจะเห็นได้ ว่าความคิดเป็นผลก่อให้เกิดความกลัวขึ้น ความคิดก่อให้เกิดความกลัว ในเมื่อความคิดในอดีตเป็น สิ่งเก่าเสมอ ความกลัวย่อมเก่าเช่นกัน ดัง ได้กล่าวแล้วว่าความคิดจากความทรงจำ ถ้ายังจำมันได้ มันก็เก่าเสมอ ดังนั้นสิ่งที่มนุษย์กลัวคือการเกิดขึ้นซ้ำอีกของสิ่งเก่ารวมทั้งการคิดใหม่ในอนาคต ที่ยังไม่ถึง ด้วยเหตุนี้ความคิดจึงเป็นตัวการที่ก่อให้เกิดความกลัว ความกลัวจะเกิดขึ้นเมื่อมีความคิด เข้ามา การอยู่ในปัจจุบันขณะอย่างสมบูรณ์ จิตเช่นนี้เท่านั้นที่ไร้ความกลัว แต่การที่จะเข้าใจเรื่องนี้ จึงจำเป็นต้องเข้าใจกระบวนการของความคิด ความทรงจำและกาลเวลาในการทำความเข้าใจมัน ไม่ใช่เข้าใจโดยคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล แต่เข้าใจอย่างแท้จริงด้วยหัวใจ (กฤษณมูรติ, 2559 ค, หน้า 103 -111)

ความกลัวในปรัชญาภุคณมูรติคือ การเปลี่ยนย้ายออกจากความแน่นอนไปสู่ความไม่แน่นอน (ภุคณมูรติ, 2559 ค, หน้า 107) ในขณะที่มนุษย์รับรู้ถึงความกลัว และเคลื่อนหนีไปจากความเป็นจริง มนุษย์ส่วนใหญ่ถูกรอบงำด้วยความเชื่อ และตามศาสนาตามแบบแผน การดำรงชีวิต การถูกกำหนดศีตรา มนุษย์ไม่กล้าออกจากความแน่นอนที่ถูกกำหนดไว้

ภุคณมูรติกล่าวถึงการสืบค้นเข้าสู่ความกลัวได้อย่างลึกลับและเมื่อเข้าใจความกลัวได้อย่างแท้จริงแล้ว จิตจะกระจ่าง การมองดูความกลัวไม่ใช่การกำจัดความกลัวแต่อยู่กับความเป็นจริงอย่างที่เป็นทั้งหมด ไม่ตัดสิน ไม่มีการปฏิเสธ ไม่มีปัจจัยของกาลเวลาในขณะที่ประสบความรู้สึกนั้น ขณะที่เกิดอาการกลัวไม่มีกาลเวลาและความคิดเข้ามา หลังจากประสบการณ์ผ่านไปเป็นอดีตแล้ว ปัจจัยที่ทำให้เกิดกาลเวลาเป็นเครื่องขวางกั้นมนุษย์ การระบุด้อยค่าให้กับความรู้สึก การกำหนดชื่อกับความรู้สึกก็เช่นกัน การกำหนดชื่อแก่สภาวะความรู้สึกเหล่านั้นคือมนุษย์เรียกว่า ความโกรธ ความรัก ความสุขเพติดเพลิน การให้ชื่อเรียกความรู้สึกเป็นกระบวนการทางความคิด ซึ่งปิดกั้นจากการมองดูความจริง คือปิดกั้นจากการมองดูความรู้สึกกระบวนการของจิตที่ต้องทำความเข้าใจ หากต้องการจะสืบค้นเกี่ยวกับความกลัวหรือความสุข เพติดเพลินหรือความรัก มนุษย์ต้องมองให้เห็นความเป็นจริง โดยไม่มีข้อกำหนด หยุดใช้ถ้อยคำและสังเกตมองดูความเป็นจริงของสภาวะจิตซึ่งอยู่ในกระบวนการคิดนั้นไม่เป็นอิสระจากความกลัว การที่จะเข้าใจปัญหาของความกลัว มนุษย์ต้องสืบค้นให้ลึกเพราะความกลัวไม่อยู่บนพื้นผิวของจิต มันลึกกว่า มนุษย์ต้องมีจิตที่แหลมคม แต่ไม่ใช่การโต้เถียง หรือการหลบเลี่ยง การสืบค้นเข้าสู่ปัญหาที่ละชั้น คือเหตุผลสำคัญที่ต้องเข้าใจกระบวนการ ดังนั้นถ้อยคำยังคงปิดกั้นมนุษย์ออกจากความเป็นมนุษย์ในความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ มนุษย์ต้องทำความเข้าใจความกลัว ไม่ใช่กำจัดความกลัว จิตต้องมีความสามารถที่จะแยกถ้อยคำออกจากความรู้สึกและต้องไม่ปล่อยให้ถ้อยคำเข้ามาแทรกแซงการรับรู้ตรง ๆ

กล่าวคือความคิดและเวลาเป็นรากฐานของความกลัว ชีวิตของมนุษย์เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเวลา อดีตควบคุมปัจจุบันและปัจจุบันสร้างอนาคต ดังนั้นอนาคตกำลังก่อตัวขึ้น ความกลัวจึงเป็นการพยายามหนีจากสิ่งที่เป็นอย่างนี้ ทำให้เกิดความขัดแย้ง ความกลัวคือการเคลื่อนไหวของความคิดเป็นผลมาจากความทรงจำ ความรู้เก่า ประสบการณ์ มันเป็นการเคลื่อนไหวในกาลเวลา ถ้าไม่มีกาลเวลา ก็จะไม่มีความกลัว ดังนั้นสิ่งสำคัญคือต้องตระหนักถึงกระบวนการทั้งหมดตัวเอง โดยการสังเกต ติดตามเรียนรู้เกี่ยวกับความกลัวและไม่ถามหาวิธีกำจัดความกลัว เพียงปล่อย เป็นอิสระจากความกลัว การมองดูความกลัวว่าเป็นความเป็นจริงทั้งหมด ไม่มีการสูญเสียพลังงานไปกับความพยายามที่จะขจัดความกลัว แต่เป็นส่วนหนึ่งของความกลัว โดยไม่แบ่งแยก ความกลัวจึงจะจบลงในที่สุด การกบฏและทำทายเป็นความกลัว ต้องกล้าที่จะตั้งคำถาม ทบทวนทุกสิ่งทุกอย่าง ความกลัวเป็นสิ่งที่ต้องเผชิญ ความกลัวไม่อาจหมดสิ้นลงได้ในทันทีทันใด มนุษย์ต้องเริ่ม

เผชิญหน้ากับมัน เริ่มทำทนายมันทีละเล็กทีละน้อยและในที่สุดจะอยู่เหนือความกลัว การสร้างสรรค์จะเปิดโอกาสให้มนุษย์ได้แสวงหาความจริงด้วยตัวของมนุษย์เอง

2. ความอยาก (Desire)

ความอยาก ในความหมายทั่วไปคือ ความต้องการที่มากเกินไปคือ มีอยู่ในมนุษย์ทุกคน ความต้องการในระดับต่างๆ ไป นับเป็นแรงจูงใจให้มนุษย์มีการสร้างสรรค์พัฒนาตัวเอง เพื่อให้มีชีวิตรอดแต่ความต้องการที่มากเกินไปคือ เป็นความอยากในมิติทางลบ จัดเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะมนุษย์เช่นเดียวกัน กฤษณมูรติกกล่าวว่า ความอยากมีรากฐานมาจากความกลัว (Krishnamurti, 1986, p. 73) มนุษย์มีความอยากได้อำนาจ อยากจะได้ตำแหน่ง อยากได้ชื่อเสียง อยากได้กามารมณ์ อยากได้เงินทองรถยนต์หรือสิ่งอื่น ๆ มันเป็นหนึ่งในแรงกดดันที่สำคัญที่มนุษย์บางคนกดขี่ความอยากด้วยเหตุผล เพราะหลักทางศาสนาสั่งสอน มนุษย์ต้องอยู่โดยปราศจากความอยากหรืออื่น ๆ ตามจารีตประเพณีที่ควบคุมบังคับจิตใจ ทำให้จิตหมกมุ่นอยู่กับตัวมันเอง จนมันไม่ละเอียดอ่อนในการรับรู้หรืออาจมีความละเอียดอ่อนไวต่อการรับรู้เพราะมันไม่เข้าใจสิ่งที่มันกดขี่เอาไว้ไม่ว่าจะกดขี่หรือยอมจำนนต่อความอยาก แท้จริงแล้วมันมีความกลัวเหมือนกัน เพราะว่าความอยากยังคงอยู่แต่แรงกระตุ้นที่ไม่ให้เอาสิ่งเหล่านั้นถูกกดขี่ ดังนั้น เมื่อถูกจับอยู่ในความอยาก มนุษย์ต้องเข้าใจมันและไม่บอกว่ามันผิดหรือถูก ความอยากมีคุณสมบัติแต่มีความรู้สึกทางประสาทสัมผัสติดมาด้วย เมื่อความรู้สึกทางประสาทสัมผัสเกิดขึ้น ต้องการสัมผัสจับต้อง แล้วแรงกระตุ้นที่ต้องการจะครอบครอง มาเติมเต็มทุกสิ่งที่ต้องการ การรับรู้ถึงสิ่งสวยงามและสิ่งน่าเกลียดของชีวิตเพียงแค่สังเกตดู หากมนุษย์มีศักยภาพที่จะสังเกตเช่นนั้น โดยปราศจากการให้คำที่จิตกำหนดขึ้น จะพบว่า ความอยากนั้นไม่ใช่สิ่งน่าสะพรึงกลัวแต่ต้องมีการสังเกตอันละเอียดคมและแรง หากทำได้ จะพบว่าในความแรงกล้าของการสังเกตของความรู้สึกซึ่งไม่ใช่บทบาทที่ขัดแย้งกันของความอยากสังเกตโดยปราศจากการคิดเกี่ยวกับสิ่งที่สังเกต ความอยากจะสูญสิ้นไปในไม่ช้า (กฤษณมูรติ, 2560, หน้า 151-155)

สรุปความอยากเป็นการตอบสนองต่อความคิดที่มีความต้องการที่เกินพอดี จิตใจขาดความมั่นคง ร่างกายขาดความสะดวกสบาย มีความต้องการแสวงหาความมั่นคงโดยมีความคิดมาเกี่ยวข้องกับอนาคตเป็นความปรารถนาที่จะบรรลุถึงความอยากได้อะไรมีนั้น มีความกลัวเกิดขึ้นคู่กัน ถ้ามีความอยากมากๆหรือปรารถนาความมั่นคง ก่อเกิดความพยายามที่จะไปให้พ้นจากสภาวะที่เป็นอยู่ซึ่งทั้งความกลัวและความอยากทำให้เกิดความขัดแย้งและเป็นปัญหาต่อมนุษย์

3. ความทะเยอทะยาน (Ambition)

ความทะเยอทะยาน ในความหมายทั่วไปคือ ความต้องการมีฐานะหรือภาวะสูงกว่าดีกว่าที่เป็นอยู่เดิม กฤษณมูรติกกล่าวว่าความทะเยอทะยาน เป็นสิ่งที่น่าเกลียด มนุษย์มีความทะเยอทะยาน

มีที่มาจากสังคมที่มีความขัดแย้งทั้งภายในและภายนอกตนเอง สถานะนั้นถูกสร้างขึ้นในตัวของมนุษย์ ในความคิดและชีวิตโดยสภาพแวดล้อม จากการศึกษา และ ศาสนา เพื่อความเป็นผู้นำ ในความขัดแย้งระหว่างผู้ที่ประสบความสำเร็จและผู้ที่ย่ำแย่ มีการต่อสู้อย่างต่อเนื่องระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวตั้งอยู่บนความทะเยอทะยาน โดยต่างฝ่ายต้องการมีอำนาจเหนือผู้อื่น นำมาซึ่งความขัดแย้งไม่รู้จบ กฤษณมูรติกล่าวว่าการกำจัดสาเหตุของความขัดแย้งคือการสังเกตดูกระแสความคิดโดยไม่มีผู้สังเกต ปราศจากผู้คิด และ สอนตัวเองไม่ให้แก่งแย่ง ไม่เอาเปรียบผู้อื่น อีกนัยหนึ่งคือจะไม่เป็นผู้มีความทะเยอทะยานใด ๆ ทั้งสิ้น มนุษย์แทบทุกคนอยากเปลี่ยนแปลงโลกในขณะที่เดียวกันยังคงขัดแย้งกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเสมอ อาจจะขัดแย้งกันเรื่องแนวคิดที่ต่างกัน เรื่องทรัพย์สินสมบัติ เรื่องชนชั้นชาติพันธุ์ วรรณะหรือเรื่องศาสนา ผู้คนในสังคมทั้งพ่อแม่ เพื่อนบ้าน นักการเมือง รัฐมนตรีและพนักงาน ทุกคนล้วนเต็มไปด้วยความทะเยอทะยาน ต่างกระเดือกกระสนเพื่อตำแหน่งที่สูงกว่า เดิมจึงเกิดการขัดแย้ง แน่นอเนกที่สุดสังคมแห่งสันติสุขจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อการแก่งแย่งนี้หมดสิ้นไป การฝึกฝนจิตใจที่มีความไวระดับหนึ่ง ไม่มีการประนามหรือยอมรับเพียงการมองดูเท่านั้น การสังเกตแบบนี้จะยุติความคิดลงทันที มนุษย์สามารถพ้นจากความทะเยอทะยานได้ (กฤษณมูรติ, 2560, หน้า 133-135) ดังนั้น มนุษย์ควรมีความสัมพันธ์กันเพื่อเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อข้ามพ้นกำแพงแห่งความรู้ ความสำเร็จที่ครอบงำ และความทะเยอทะยานที่จะทำให้แตกแยกและยกตัวเองเหนือคนอื่น ๆ มีผลที่จะก่อให้เกิดความอิจฉาริษยาและความขัดแย้ง มนุษย์ที่ดีจึงต้องฝ่าฟันไปให้พ้นจากกำแพงที่สร้างขึ้นมาล้อมรอบตัวเองให้ได้

4. ความริษยา (Envy)

ความริษยา ในความหมายทั่วไปคือ อาการที่ไม่อยากให้คนอื่นได้ดี ทนนิ่งอยู่ไม่ได้ จัดเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะมนุษย์เช่นกัน โดยมีรากฐานมาจากความทุกข์ (Suffering) เมื่อมีความอิจฉา ก็ย่อมนำความทุกข์มาด้วยเสมอในรูปแบบของความเกลียดชัง และ ความริษยาเป็นส่วน ประกอบ โดยธรรมชาติของ มนุษย์โดยการเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่น (Krishnamurti, 1986, p. 73) เป็นปัญหาาร่วมกันจวบจนปัจจุบัน กฤษณมูรติกล่าวว่า มนุษย์ต้องเข้าใจความริษยาให้ถ่องแท้ ไม่ใช่เพียงแต่คิดกำจัดมัน แต่ทำความเข้าใจมันจริง ๆ เข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงรากเหง้าของมัน ไม่ประณามมัน คำว่าริษยามีความรู้สึกประณามอยู่ ดังนั้นจิตสามารถ แยกความรู้สึกที่เรียกว่าริษยาออกไปจากถ้อยคำได้ เพราะการระงับชื่อ การให้ชื่อแก่ความรู้สึกนั้นว่าเป็นความริษยาด้วยคำนั้นได้ ถูกประณามแล้ว คำว่าริษยา หากว่าจิตไม่เชื่อมโยงความรู้สึกเข้ากับถ้อยคำจะมีผู้สังเกต เพราะผู้สังเกตคือการเชื่อมโยง เขาเสนอแนะว่าให้ดูจิตของมนุษย์เองที่กำลังเคลื่อนไหวอย่าได้ฟังเพียงผ่านความคิดหรือผ่านถ้อยคำเท่านั้น แต่ให้สำรวจตรวจสอบความรู้สึกของความริษยาหรือความรุนแรง

ที่คุ้นเคยและสับสนร่วมกันไป การประณามมันเพราะรู้สึกว่ามีศีลธรรม ดังนั้นทำที่ต่อความรู้สึกที่เรียกว่าความริษยาโดยใช้เหตุผลกลบเกลื่อนมันหรือไม่ก็ประณามมัน การไม่ทำทั้งสองอย่างนี้เป็นเรื่องยากที่สุดเพราะมันหมายถึงการต้องปลดปล่อยจิตใจให้เป็นอิสระจากอิทธิพลทั้งหมดของอดีตที่ครอบงำอยู่ การเป็นอิสระจากการอบรมเลี้ยงดูมา ถ้าจิตเป็นอิสระจากทั้งหมดนี้แล้ว จิตก็ต้องเป็นอิสระจากถ้อยคำด้วย การเปรียบเทียบการคิดเกี่ยวกับความคิดหนึ่งให้ถึงที่สุดอย่างสมบูรณ์ไปจนทั่วถึงรากเหง้าของมัน นั้นต้องมีการตื่นรู้โดยปราศจากความรู้สึกประณาม การตัดสินและอื่น ๆ ทั้งไม่มีความรู้สึกที่พยายามจะเอาชนะปัญหา เพียงแค่พยายามที่จะแก้ปัญหา ความใส่ใจก็จะมุ่งจดจ่ออยู่ที่การแก้ปัญหา มนุษย์สามารถตระหนักรู้อย่างลึกซึ้งโดยปราศจากความรู้สึกประณามและการเปรียบเทียบได้ (กฤษณมูรติ, 2560, หน้า 119 -123)

ความทุกข์มีหลายรูปแบบ ความหึงหวง อิจฉา ความเกลียดชัง เราสามารถสังเกตได้โดยไม่ต้องพยายามหนี และอยู่กับสภาวะนั้น การสังเกตดูได้โดยไม่ต้องเคลื่อนไหวใด ๆ ของความคิดและอยู่กับมันได้ ความอิจฉาเป็นอาการปฏิบัติที่ได้รับการตั้งชื่อผ่านความทรงจำว่าเป็นความอิจฉามนุษย์ได้รับการสอนให้หนีจากมัน เพื่อหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง หรือยอมทำตามมัน ในทำนองเดียวกันเมื่อมนุษย์ประสบปัญหาทางจิตใจ เพียงอยู่กับสภาวะนั้นๆอย่างสมบูรณ์ โดยไม่มีการเคลื่อนไหวของความคิด จากนั้นจะเห็นว่าความทุกข์นั้นมาพร้อมกับกิเลสเป็นพลังงานที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

5. ความอ้างว้างเดียวดาย (Loneliness)

ความอ้างว้างเดียวดาย ในความหมายทั่วไปคือ เปล่าเปลี่ยว, เหงา, เปลี่ยวใจ จัดเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะมนุษย์เช่นกัน กฤษณมูรติกล่าวว่า มนุษย์นั้นพึ่งพิงอาศัยบางสิ่งบางอย่างเพื่อความ สุขทางจิตใจ เพื่อความมั่นคงทางจิตใจ เห็นได้ชัดว่าเป็นเพราะภายในตัวเรานั้นขาดแคลนยากไร้และว่างเปล่า ภายในตัวเรานี้สุดแสนจะอ้างว้างและเดียวดาย มนุษย์ไม่รู้ตัวที่จะประจักษ์ถึงความจริงอย่างเต็มที่เพราะว่ามนุษย์เราพยายามที่จะหลบหนีจากความอ้างว้างเดียวดายเสมอ เราหลบหนีจากมันชั่วคราวช่วยยาม โดยการพึ่งพิงหรือหาความสนุกสนานรูปแบบอื่น ๆ หรือเข้าวัดเข้าโบสถ์ประกอบพิธีกรรม หาความรู้และหนี โดยพึ่งพิงผู้อื่นและแนวคิดต่าง ๆ การที่จะรู้ถึงความว่างเปล่า เราต้องมองดูมัน ถ้าจิตใจไม่สามารถมองดูได้ และหากเราแสวงหาสิ่งที่พาให้เบี่ยงเบนออกจากความว่างเปล่าไปเรื่อย ๆ เราก็จะออกจากมัน ไม่ได้

กฤษณมูรติเสนอแนวทางให้หยุดหนี หยุดเบี่ยงเบน จิตจึงจะสามารถมองดูความเป็นจริงว่ามันอ้างว้างเดียวดาย เมื่อจิตเข้าใจในความเปล่าประโยชน์ในความไร้ค่าอย่างที่สุดของความพยายามที่จะเติมเต็มความว่างเปล่าของตัวเองโดยการพึ่งพิงด้วยความเชื่อเมื่อนั้น จิตจึงมี

ศักยภาพที่จะมองดูความว่างเปล่าได้โดยไร้ความกลัว จิตจะสามารถจะมองดูความว่างเปล่าต่อไป เมื่อจิตตระหนักรู้อย่างเต็มที่ว่ามันหลบหนี วิ่งหนีจากตัวมันเอง เมื่อรู้ชัดถึงความไร้ผลของการวิ่งหนีและมองเห็นว่ากระบวนการหนีนั้นเองที่ก่อให้เกิดความกลัว เมื่อประจักษ์ถึงความจริงนั้น มันจึงสามารถที่จะเผชิญกับสิ่งที่เป็นอย่างจริง (What is) ที่ว่าเผชิญกับสิ่งที่เป็นอย่างจริงนั้นหมายถึงเรากำลังเผชิญกับมัน กำลังมองดูมัน หากว่าเราให้ค่ามันอยู่เสมอ ตีความมัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับมันแน่นอนว่าความคิดเห็น การให้ค่า การตีความมีแต่จะขวางกั้นจิตจากการมองดูความเป็นจริง

การมองดูความเป็นจริงของความว่างเปล่าทางจิตใจของเรา ความอ้างว้างเดียวดายของเรา ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ มากมาย เราควรมองโดยปราศจากการประเมินค่า ปราศจากการตัดสิน การประณาม การเปรียบเทียบ เพราะว่าเราทุกคนถูกฝึกฝนให้เปรียบเทียบตัดสินประเมินค่าและให้แสดงความคิดเห็น ต่อเมื่อจิตเห็นความไร้ค่าหรือความเหลวไหลของทั้งหมดนั้นจิตจึงมีศักยภาพที่จะมองดูตัวมัน จากนั้นสิ่งที่เรากลัวว่าเป็นความอ้างว้างเดียวดาย ความว่างเปล่าก็จะไม่ว่างเปล่าอีกต่อไป จึงไม่มีการฟุ้งฟิงสิ่งใด ๆ ทางจิตใจ

แต่การที่จะค้นพบสภาวะนั้นด้วยตนเองและไม่ใช่เป็นการใช้ถ้อยคำซ้ำ ๆ เราจะต้องเข้าใจกระบวนการหลบหนี ในความเข้าใจการหลบหนีนั้นเองที่การหลบหนีสิ้นสุดลงและจิตสามารถมองดูตัวมันเองได้ ในการมองดูตัวมันเองต้องไม่มีการประเมินค่าไม่ตัดสิน เมื่อนั้นความจริงจึงสำคัญ โดยตัวมันเองความใสใจอันเต็มเปี่ยมก็เกิดขึ้นโดยปราศจากความอยากที่จะหันเหเบี่ยงเบนความสนใจ เมื่อเป็นดังนั้นจิตจึงไม่อ้างว้างว่างเปล่าอีกต่อไป (กฤษณมูรติ, 2560, หน้า 165-171)

6. การหลบหนี (Escapes)

การหลบหนี ในความหมายทั่วไปคือ หนีไปโดยที่ผู้อื่นไม่ทันรู้ จัดเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะมนุษย์เช่นกัน กฤษณมูรติกล่าวว่า มนุษย์เราต่างมีหนทางหลบหนีมากมาย หนีเข้าหาการดื่ม เทียว ตระเวนติดตามครูบาอาจารย์ เสพติดความรู้ มัวเมาในความสนุกบันเทิง หนทางหลบหนีทั้งหมดนั้นเหมือนกันไม่ว่าจะดื่มเที่ยว บางคนจะปฏิบัติตนตามอาจารย์หรือหลงเสพติดความรู้ ทั้งหมดนั้นเหมือนกันเพราะว่าเจตนาหรือความประสงค์ก็เพื่อการหลบหนี บุคคลผู้เสพติดศาสนพิธี การเฉลิมฉลองต่าง ๆ ไม่ได้แตกต่างไปจากบุคคลผู้เสพติดเครื่องดื่ม เพราะทั้งสองต่างพยายามหลบหนีโดยผ่านสิ่งกระตุ้นทั้งหลาย เราใช้สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องกระตุ้นเพื่อหนีห่างไปจากตนเอง การหลบหนีนั้นชัดเจนคือเมื่อเรารู้สึกไม่พอใจในตัวเอง ไม่พอใจสภาพการณ์ทั้งภายนอกและภายในของเรา เราจึงมีหนทางหลบหนีมากมาย หากเราค้นพบสาเหตุของมัน เมื่อรู้ถึงสาเหตุการหลบหนีแล้วเราหยุดหนี เราจัดความขัดแย้งซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความเจ็บปวดออกไปได้

การแสวงหาเพื่อเติมเต็มซึ่งการทำเช่นนั้นจะก่อให้เกิดความท้อแท้สิ้นหวังจึงต้องมีการหลบหนี トラバドที่ขี้รู้สึกท้อแท้สิ้นหวังและต้องหาทางหลบหนี ไม่ว่าจะเป็นการดื่ม การเข้าหาอาจารย์ การทำพิธีกรรมนั้นล้วนเป็นการเติมอิมของตัวตน หรือ “ความเป็นฉัน” คือกลุ่มก้อนของความทรงจำ คือห่วงโซ่ของความทรงจำมากมายที่เกิดปฏิกิริยาตอบโต้ต่อสภาวะปัจจุบัน ฉันคือผลของอดีตที่เชื่อมต่อกับปัจจุบัน และ “ความเป็นฉัน” ประารถนาที่จะสืบทอดตัวมันเองโดยผ่านครอบครัว ผ่านชื่อเสียง ผ่านทรัพย์สินสมบัติหรือแนวคิดต่าง ๆ “ความเป็นฉัน” เป็นเพียงแนวคิดหนึ่งเท่านั้น แนวคิดที่ยังให้เกิดความรู้สึกพึงพอใจ ให้ความรู้สึกตื่นเต้นแล้วจิตฝังจมอยู่ในนั้น จิตก็คือสิ่งนั้นตราบดีที่จิตยังเสาะหาการเติมเต็มในฐานะที่เป็น “ฉัน” เห็นได้ชัดว่าต้องมีความท้อแท้สิ้นหวังตราบดีที่ยังให้ความสำคัญแก่ตนเองจะต้องมีความท้อแท้สิ้นหวังและการคืนรน ดังนั้นต้องมีความเจ็บปวดรวดร้าว จากความเจ็บปวดนั้นเราพยายามหนีผ่านหนทางอันนับไม่ถ้วน และหนทางหลบหนีนั้นล้วนเหมือนกัน

สิ่งสำคัญอยู่ที่การตื่นว่าตราบดีที่เรายังเสาะหาการเติมเต็มในความเป็นตัวตนจะต้องมีความทุกข์ทรมาน มีการคืนรนต่อสู้ และความทุกข์ทรมานนี้ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ตราบดีที่ตัวตนยังสำคัญ “ความเป็นฉัน” ยังสำคัญเมื่อมีการรู้จักตนเองและการเข้าใจตนเอง ต้องมีการสังเกตอยู่เป็นนิจแต่ตื่นรู้อยู่เป็นนิจต่อทุก ๆ การเคลื่อนไหวของความคิดและความรู้สึก การตื่นรู้อย่างยิ่งเป็นงานที่เหนื่อยยาก ถ้าเราไม่สามารถตื่นรู้ความทุกข์โศก ความเจ็บปวดจะเพิ่มขึ้น ความเข้าใจกระบวนการทั้งหมดแห่งตนเท่านั้นที่จะสลวยปัญหาต่าง ๆ (กฤษณมูรติ, 2560, หน้า 177-183)

7. ความเคยชิน (Habit)

ความเคยชิน ในความหมายทั่วไปคือ เป็นปกติ, เป็นประจำ, เป็นนิสัย, เป็นกิจวัตรจัดเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะมนุษย์เช่นกัน กฤษณมูรติกล่าวว่าในขณะที่กำลังทำงานอยู่ไม่ว่าจะเป็นงานเกี่ยวกับเครื่องยนต์กลไกงานทางวิทยาศาสตร์หรืองานใดก็ตาม ในการตื่นรู้อย่างแรงกล้าในขณะที่กำลังทำงานอยู่นั้น เราจะไม่เพียงทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่จะเริ่มตื่นรู้ด้วยว่าเหตุใดจึงทำงานนั้น มีเจตจำนงอะไร อยู่เบื้องหลังงาน ในการตื่นรู้อย่างแรงกล้าในความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลกับคนอื่นทั้งหมดนี้คือนัยของการตื่นรู้อย่างแรงกล้า เราถูกจับให้อยู่ในความเคยชิน เคยชินกับการไปทำงานในสำนักงานทุก ๆ เช้า เคยชินกับการสูบบุหรี่ เคยชินกับแนวคิดทัศนคติต่าง ๆ เรามีชีวิตอยู่ในความชินชา การตื่นรู้อย่างแรงกล้าต่อความชินชามีอันตรายของมันเองและเรากลับอันตรายนั้น เรากลับการไม่รู้ กลับความไม่แน่นอน ทว่ามีความงามอย่างยิ่งและมีพลังชีวิตอันยิ่งใหญ่ ในความรู้สึกไม่แน่นอน มันไม่ใช่เรื่องผิดปรกติที่จะไม่มีความมั่นคงปลอดภัยอันสมบูรณ์ ไม่ได้

หมายถึงเราจะกลายเป็นคนโรคจิต แต่พวกเราไม่มีใครสักคนที่ต้องการสภาวะนั้น เรามักจะทำลายความเคยชินหนึ่งแล้วก็สร้างความเคยชินที่ให้ความสบายใจมากกว่าขึ้นมาแทน

การรู้ตัวคือกระบวนการปลุกสติปัญญาให้ตื่นขึ้น ไม่ใช่สร้างความเคยชินใหม่ขึ้นมาต่อสู้กับความเคยชินเก่า ดังนั้นต้องรู้ตัวถึงความเคยชินของความคิด แต่ไม่พยายามพัฒนาลักษณะตรงข้าม หรือความเคยชินขึ้นใหม่ หากว่าการรู้ตัวเต็มที่ การรับรู้ถึงกระบวนการทั้งหมดที่ก่อให้เกิดความเคยชินและรู้ถึงกระบวนการสร้างคู่ตรงข้ามเพื่อเอาชนะมัน การประจักษ์ชัดเช่นนี้จะปลุกสติปัญญาให้ตื่นขึ้นซึ่งจะขัดความเคยชินในความคิดทั้งหมด เรากระตือรือร้นที่จะขัดความเคยชินที่สร้างความเจ็บปวดให้แก่เราหรือความเคยชินที่ว่ามันไร้ค่าโดยสร้างความเคยชินอื่นของความคิดและยับยั้งความคิดนั้น กระบวนการทดแทนนี้ไร้สติปัญญาที่สุด หากคุณสังเกตจะพบว่าจิตไม่ได้เป็นอะไรเลยนอกจากเป็นมวลรวมของความเคยชินของความคิดและความทรงจำ เพียงเอาชนะความเคยชินเหล่านี้ด้วยความเคยชินอื่น ๆ จิตก็ยังคงอยู่ในที่คุมขัง ยังสับสนและทุกข์ทรมานทว่ามีความเป็นไปได้ที่จะปลุกสติปัญญาให้ตื่นขึ้นก็ต่อเมื่อเราเข้าใจถึงกระบวนการของปฏิกิริยาปกป้องตนเองอย่างลุ่มลึกซึ่งได้กลายเป็นความเคยชินของความคิดที่จำกัดการกระทำทั้งหมด สติปัญญาเพียงอย่างเดียวเท่านั้นที่สามารถสลายความขัดแย้งของคู่ตรงข้ามได้ (กฤษณมูรติ, 2560, หน้า 185-191)

8. ความสับสน (Confusion)

ความสับสน ในความหมายทั่วไปคือ ปะปนกันยุ่งไม่เป็นระเบียบ จัดเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะมนุษย์เช่นกัน กฤษณมูรติเห็นว่า จิตที่สับสนที่มุ่งเสาะหาความกระจ่างชัดกลับจะทำให้ตัวมันเองสับสนยิ่งขึ้น เพราะจิตที่สับสนไม่อาจค้นพบความกระจ่างชัดได้ มันเป็นจิตที่สับสนแล้วมันจะทำอะไรได้ การเสาะหาใด ๆ ของมันมีแต่จะยิ่งทำให้สับสน เราไม่ประจักษ์ชัดเมื่อจิตสับสน เราต้องหยุด หยุดไล่ตามการเคลื่อนไหวใด ๆ การหยุดนี้เองคือการเริ่มต้นของสิ่งใหม่ซึ่งเป็นการกระทำเชิงบวกที่สุด เชิงบวกในความหมายที่แตกต่างออกไปอย่างสิ้นเชิง ทั้งหมดนี้หมายถึงต้องมีการรู้จักตนเองอย่างลุ่มลึกคือรู้ถึงโครงสร้างทั้งหมดในความคิดและความรู้สึกของตนรู้ถึงเจตจำนงความกลัว ความวิตกกังวล ความรู้สึกผิด และความสิ้นหวัง การรู้ถึงเนื้อหาทั้งหมดของจิตเรา เราต้องรู้ตัวในความหมายของการสังเกตไม่ใช่ด้วยการต่อต้านหรือประณาม ไม่ใช่ด้วยการยอมรับหรือไม่ยอมรับ ไม่ใช่ด้วยความรู้สึกสุขเพลิดเพลินหรือไม่เพลิดเพลิน เพียงสังเกตเท่านั้นเอง การสังเกตเช่นนี้คือการปฏิเสธ โครงสร้างทางจิตของสังคม ฉะนั้นการรู้จักตนเองคือจุดเริ่มต้นของปัญญาและการรู้จักตนเองเป็นทั้งจุดเริ่มต้นและจุดจบของความทุกข์โศก การรู้จักตนเองไม่อาจได้มาจากคำราหรือจากการเข้าพบนักจิตวิทยาหรือโดยการตรวจสอบแบบวิเคราะห์

การรู้จักตนเองที่แท้จริงคือการเข้าใจสิ่งที่อยู่ภายในตนเอง เข้าใจความเจ็บปวดคร่ำครวญความวิตกกังวล เห็นมันโดยปราศจากการบิดเบือนใด ๆ จากการตื่นรู้เพียงนี้ ความกระจ่างแข็งจึงอุปถัมภ์ขึ้น

หากว่าเราตระหนักรู้ตัวเองอย่างสงบนิ่งโดยปราศจากการเลือกโดยไม่กระทำการใด ๆ จากนั้นความสับสนจะเผยตัวและจางหายไป ดังนั้นสิ่งสำคัญคือการมองให้เห็นว่าเราสับสนและไม่พยายามหนีจากมัน ไม่พยายามค้นหาคำอธิบาย เพียงรับรู้โดยไม่กระทำการใด ๆ ต่อมันรับรู้โดยไม่เลือกจะเห็นว่าบัพทบาทที่เกิดจากการรับรู้อันสงบนิ่งนั้นจะแตกต่างออกไป เพราะหากว่าความพยายามเพื่อให้ความสับสนนั้นกระจ่างชัด สิ่งที่ทำมีแต่จะคงความสับสนเอาไว้ แต่ถ้ารับรู้ถึงตัวเองอย่างสงบนิ่งโดยปราศจากการเลือกโดยไม่กระทำการใด ๆ จากนั้นความสับสนก็จะเผยตัวและจางหายไปเอง ให้ความสนใจทั้งหมดและความใส่ใจอย่างสมบูรณ์ต่อความสับสนเพราะการทำสมาธิเข้าใจความสับสนเรียกว่าต้องกระทำซึ่งไม่ใช่การไล่ตามแนวคิดหรือการสร้างหลักการขึ้นมา(กฤษณมูรติ, 2560, หน้า 199-205)

9. ความตาย (Death)

ความตาย ในความหมายทั่วไปคือ สิ้นใจ, ไม่เป็นอยู่ต่อไป ไม่ไหวติง จัดเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะมนุษย์เช่นกัน กฤษณมูรติกล่าวว่า ความตายคือการสิ้นสุดของความคิด เป็นการเริ่มต้นของสิ่งใหม่ การตายไปของความคิดก็คือนิรันดรภาพของชีวิตจึงต้องมีการสิ้นสุดตลอดเวลาเพื่อให้สิ่งใหม่ได้เกิดขึ้น สิ่งที่เกิดใหม่นั้นไม่มีความสืบเนื่อง สิ่งใหม่ไม่มีวันอยู่ในขอบเขตของกาลเวลาได้ สิ่งใหม่อยู่ได้เฉพาะในแต่ละขณะเท่านั้น การไม่รู้จักความตายอย่างหมดเปลือก ทำให้จิตใจหวาดกลัวความตาย กฤษณมูรติได้แนะนำให้สัมผัสและเข้าใจชีวิตด้วยตนเอง การเข้าใจชีวิตคือการเข้าใจตนเองเป็นการเรียนรู้ความจริงภายในจิตสำนึกของตนเองว่าชีวิตประกอบด้วยแง่มุมต่าง ๆ มากมาย เขามีความเชื่อว่าความตายเป็นข้อเท็จจริงอันหนึ่งของชีวิต เขาไม่ได้ให้บทสรุปหรือทฤษฎีต่อความหมายของความตายหรือชีวิตหลังความตาย กล่าวคือ “ยิ่งเข้าใจถึงความตายด้วยบทสรุปมากเท่าไรเราก็ยิ่งห่างไกลจากความตายมากเท่านั้น” จึงเป็นภาวะที่เป็นข้อเท็จจริงที่ต้องรับรู้เองมากกว่าบทสรุปทางความเชื่อเดิมที่มนุษย์ยึดติดอยู่ เพราะความเชื่อเดิมไม่สามารถสัมผัสภาวะความตายได้อย่างแท้จริง ความตายเป็นสิ่งที่สัมผัสได้เมื่อปราศจากความปรารถนา ความสืบเนื่องในความคิดเพราะความสืบเนื่องในความคิดเป็นสิ่งที่รู้แล้ว การสิ้นสุดจากสิ่งรู้แล้วเป็นก้าวแรกของการเข้าใจความตาย เมื่อนั้นจิตใจจะสดใหม่เสมอ เมื่อไร้ซึ่งความกลัวจึงจะสามารถเข้าสู่ภาวะที่เรียกว่าความตายได้ ซึ่งเป็นภาวะที่อยู่กับปัจจุบันขณะ เป็นอิสรภาพที่แท้จริงที่เกิดขึ้นต่อจิตใจของมนุษย์ (พระมหาสาธิต ฐิตธมฺโม (จันทะคาม), 2555, หน้า 3) ความตายจึงมีความหมายต่อปัจจุบันขณะเท่านั้น ไม่ใช่ในอนาคตหรือโลกหน้า คือการสิ้นสุดของความคิด เป็นการเริ่มต้นของสิ่งใหม่

การตายไปของความคิดก็คือนิรันดรภาพของชีวิต จึงต้องมีการสิ้นสุดตลอดเวลาเพื่อให้สิ่งใหม่ได้เกิดขึ้น สิ่งใหม่ที่นั้นไม่มีความสืบเนื่อง สิ่งใหม่ไม่มีวันอยู่ในขอบเขตของกาลเวลา สิ่งใหม่อยู่ได้เฉพาะในความตายไปในแต่ละขณะเท่านั้น การยุติความสืบเนื่องของความคิดคือการตาย ไม่ได้กลัวมโนภาพที่สร้างจุดจบขึ้น คำว่าความตายทำให้กลัวหรือกลัวการมาถึงจุดจบจริง ๆ ถ้าถ้อยคำหรือความทรงจำเป็นเหตุให้กลัว นั้นไม่ใช่ความกลัว (ชาตวัน บุญยพรหม, 2552, หน้า 4) ฤๅษณมูรติกกล่าวว่า ความตายคือการสิ้นสุดของความคิด เป็นการเริ่มต้นของสิ่งใหม่ การตายไปของความคิดก็คือนิรันดรภาพของชีวิตจึงต้องมีการสิ้นสุดตลอดเวลาเพื่อให้สิ่งใหม่ได้เกิดขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ไม่มีความสืบเนื่อง สิ่งใหม่ไม่มีวันอยู่ในขอบเขตของกาลเวลาได้ สิ่งใหม่อยู่ได้เฉพาะในแต่ละขณะเท่านั้น การไม่รู้จักรักความตายอย่างหมดเปลือกหรือไม่รู้ถึงนัยของมันทำให้จิตใจหวาดกลัวความตาย

10. การตื่นรู้ (Awareness)

การตื่นรู้ ในความหมายทั่วไปคือ รู้เท่าทัน, รู้ตัวขึ้น จัดเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะมนุษย์เช่นกัน ในการพูดของฤๅษณมูรตินั้นเขาใช้คำว่า การตื่นรู้ (Awareness) เพื่อสื่อความหมายของคำ ๆ นี้ ฤๅษณมูรติใช้วิธีการอธิบาย การสนทนาร่วมกันหรือแม้กระทั่งการตั้งคำถามต่อผู้ฟังเพื่อให้ทั้งตัวผู้พูดคือฤๅษณมูรติและผู้ฟังได้มีส่วนร่วมสืบค้นและทำความเข้าใจร่วมกัน เขากระตุ้นให้ตื่นรู้และชี้ให้เห็นถึงกระบวนการและธรรมชาติของความคิดหรือการรู้สึกตัว (Consciousness) ที่เขาต้องการสื่อ ซึ่งการสื่อของเขานั้นสื่อออกมาจากหลากหลายแง่มุม ทั้งการอธิบายถึงธรรมชาติตรง ๆ ของสภาวะนี้หรือการปฏิเสธสภาวะที่ไม่ใช่ความรู้สึกตัว เพื่อจะอธิบายว่าสิ่งที่เขาเรียกว่าความรู้สึกตัวนั้นคืออะไร หรือแม้กระทั่งการตั้งคำถามให้ผู้ฟังได้คิด สังเกตเรียนรู้และค้นหาร่วมกันไปกับเขา ซึ่งจะเห็นได้จากตัวอย่างลักษณะและวิธีการที่มีอธิบายถึงสติ ความรู้สึกตัวไว้ดังนี้ว่า

ความรู้สึกตัวเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ เป็น สิ่งที่เกิด สิ่งที่อยู่ สิ่งที่อยู่ รวมถึงความกลัว ความพึงพอใจ การหลอกลวง ทั้งหมดเป็นเนื้อหาของความรู้สึกตัว ความรู้สึกตัว เป็นที่รู้จักกันรวมอยู่ในตัวนั่นเอง (The Me) ความปรารถนาของฉันทัน การแสวงหา ความทะเยอทะยานของฉันทัน ความกลัวของฉันทัน ความต้องการในความสำเร็จทั้งหมดของตัวฉันเอง มีอยู่ตลอดเวลา เป็นความรู้สึกตัวซึ่งเป็นของมนุษย์ทุกคน

(Krishnamurti, 2019)

ความรู้สึกตัวเป็นสาระสำคัญของสิ่งที่ฤๅษณมูรติสื่อตลอดมา เขาพูดเน้นย้ำเสมอถึงคำ ๆ นี้ กล่าวได้ว่าเกือบทุกการพูดในแต่ละครั้งต้องได้เน้นย้ำหรือพูดถึงประเด็นนี้เสมอ เพราะความรู้สึก ตัวแทบจะเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในทุกเวลา ทุกสถานที่ของการดำรงอยู่ของมนุษย์ (อุดมเดช รัตนปัญญาธิ, 2552, หน้า 42)

กฤษณมูรติ มีความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับจิตใจของมนุษย์ เขากล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงโลกและสังคมนั้นต้องเริ่มที่ตัวเราก่อน การเข้าใจชีวิต การดำรงชีวิตอย่างเป็นจริง อย่างมีอิสระภาพ เรื่องการรู้แจ้งนี้เป็นเรื่องเฉพาะตน เป็นเรื่องของการปฏิบัติภายในของคน ๆ หนึ่ง กฤษณมูรติกล่าวว่า เป็นความเงียบอันยิ่งใหญ่ เป็นความรัก เป็นพรอันประเสริฐ ในขณะที่พุทธทาสภิกขุเรียกมันว่าเป็นความว่าง ความว่างจากตัวตน ความดับไม่เหลือ และความจริงมีอยู่หนึ่งเดียว การไม่แบ่งแยก ศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม แนวคิดหลักคือ “จิตว่าง” หรือความว่างจากความมีตัวตนและความเป็นเจ้าของ เราสามารถคิดและรู้สึกได้ และละทิ้งไว้เฉย ๆ แค่นี้ปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้น ไม่จำเป็นต้องยึดติดกับมัน สำหรับในทางปฏิบัตินั้น กฤษณมูรติ มิได้บอกผู้คนที่ให้ปฏิบัติตามวิธีใดวิธีหนึ่ง โดยเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นการทำโยคะ การทำสมาธิ หรือเดินจงกรม ทั้ง ๆ ที่ตัวกฤษณมูรติเอง ก็ฝึกโยคะกับมาสเตอร์บีเคเอส ไอเย็นการ์ เป็นครูสอนโยคะผู้มีชื่อเสียงที่สุดคนหนึ่งของโลก เขากล่าวว่า กฤษณมูรติเป็นอาจารย์ที่ยิ่งใหญ่อย่างไม่ต้องสงสัย คำสอนของกฤษณมูรติมักจะเข้าใจยากมีเนื้อหาและตรรกะวิธีการอธิบายอยู่ในนั้น กฤษณมูรติพูดว่า “คุณเคยได้ยินเสียงของต้นไม้ไหม” แล้วครูผู้สอนโยคะถามกลับว่า “คุณเคยได้ยินเสียงสันตะเทียนของระบบประสาทในตัวคุณไหม” ทั้งสองต้องใช้ภาษาเดียวกันเพื่อสร้างความประทับใจ (ทาคินี และลัดดาวิวัฒน์ สุระเวช, 2548, หน้า 78)

กฤษณมูรติแนะนำให้คนเรานั้นสังเกต มองเห็นการกระทำ คำพูดความคิด และความรู้สึกของตัวเองทุกครั้งไป ซึ่งเหมือนแนวทางวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ของศาสนาพุทธ ดังที่กฤษณมูรติเคยบอกเรื่องการบำเพ็ญเพียรทางจิตในแนวคิดของเขาว่า ลองพยายามนั่งนิ่ง ๆ โดยไม่กระตุกกระคิกโดยไม่ยกแม้แต่มือหรือนิ้ว เพียงแต่เฝ้าพิจารณาจิตใจ จะพบว่าจิตใจตั้งมั่นได้โดยไม่ต้องใช้ความพยายามควบคุมมันเลย ลองสำรวจการทำงานของจิตใจตนเอง อย่าไปแก้ไขมัน อย่าบอกว่าสิ่งนี้ถูก สิ่งนี้ผิด แต่จงเฝ้าดูมัน ให้เหมือนกับดูภาพยนตร์ เมื่อไปดูภาพยนตร์คงไม่ได้เข้าไปร่วมมีบทบาทในเรื่องนักแสดงก็แสดงไป เพียงแต่มองดูเท่านั้นและสิ่งทั้งหมดที่พวกเขาได้สร้างขึ้น สัญลักษณ์ในโบสถ์ พิธีกรรมต่างถูกสร้างขึ้นโดยความคิด ในคุกของความคิดที่เราสร้างขึ้นมาเอง รวมถึงกรอบแนวคิดของผู้อื่นที่สร้างขึ้น ความคิดได้สร้างสิ่งเหล่านี้ขึ้น ความคิดได้สร้างพระผู้ไถ่บาป สร้างวิหารอารามในอินเดีย ความคิดได้สร้างสิ่งทั้งปวงที่เชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ ทั้งหมดคือทรงขังมนุษย์ส่วนใหญ่ตกเป็นทาสของความเชื่อรวมทั้งประสบการณ์ที่ผ่านไปแล้วของตนเอง มนุษย์จะหลุดพ้นจากสิ่งเหล่านี้ได้ก็ต่อเมื่อเขามีอิสระภาพ เสรีภาพ จากความกลัว ความ โศกเศร้า และเมื่อตัวเขามีเสรีภาพยอมเข้าถึงความรัก และความเห็นอกเห็นใจด้วยสติปัญญาแล้วเท่านั้น จนกระทั่งจิตใจเขาสงบนิ่งอย่างเต็มที่ กฤษณมูรติกล่าวว่า

เสรีภาพ คือ การสิ้นสุดลงของอึดตา ตัวตน ภาพพจน์ จินตนาการเกี่ยวกับตนเอง ทั้งหมดต่อเมื่อจิตและ สมองเป็นอิสระแล้วเท่านั้น ปัญญาที่แท้จริงจึงปรากฏ การบูชาพระเจ้าบำเพ็ญเพียรทำสมาธิด้วยท่าทางต่างๆหรือการเพ่งลมหายใจล้วนไม่ใช่วิธี แห่งจิตวิญญาณที่แท้จริงนั้นเป็นเพียงการขึ้นไหวของความจริงและความคิดเท่านั้น ความคิดเป็นสิ่งที่มีความจำกัมาก เราคงยังลดทอนความสมบูรณ์ของชีวิตให้เหลือเพียง ขอบเขตอันจำกัดนี้อิสรภาพอันสมบูรณ์เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ อย่างเชื่อเป็นเพราะคำพูดของ ผู้พูดแต่จงลงมือแสวงหาด้วยตนเอง (นักเดินทางด้านใน, 2560)

กฤษณมูรติได้กล่าวถึงศาสนาไว้ว่า ศาสนา คือ การรวมพลังทั้งหมดที่มีอยู่เพื่อสืบค้น เพื่อค้นหา มันไม่ใช่การเอาพลังไปทำสิ่งไรสาระที่วัด ไปทำพิธีกรรม ไปทำการเจิมหน้าผาก เพื่อสืบค้นว่าอะไรคือสัจจะ คนเราจะสามารถมีชีวิตอยู่โดยปราศจากการดิ้นรนพยายามปราศจาก การควบคุมได้ จงเป็นแสงสว่างแก่ตัวเอง ซึ่งหมายความว่าต้องไม่มีอิทธิพลภายนอกมายุ่งเกี่ยว แนวทางของกฤษณมูรติเป็นแนวทางที่ต้องใช้สมาธิกับปัญญาให้เป็นหนึ่งเดียว ไม่ยึดติดกับรูปแบบ ไม่มีกฎตายตัวในการปฏิบัติ แต่ให้เพ่งดูจิตเป็นสำคัญจึงทำให้เกิดการรู้ธรรมะและมีความแหลมคม ทางปัญญา และมีสมาธิพร้อมกับปัญญา การปฏิบัติแบบนั้น มันพุ่งออกมาจากจิตที่ถูกบีบคั้นเข้า โดยวิธีการพิเศษแบบหนึ่ง กฤษณมูรติได้สะท้อนถึงชีวิตของคนสมัยใหม่ได้อย่างกระชับและทำ ทาย เขากล่าวว่า มนุษย์พอใจที่จะรับเอาความคิดความเห็นและสูตรสำเร็จจากภายนอกมาอย่างซ้ำ ๆ แทนที่จะพยายามแสวงหาด้วยตนเองยอมให้สิ่งต่าง ๆ มามีอำนาจเหนือทางจิตใจและสติปัญญา เพราะสิ่งนั้นจะช่วยให้นักมนุษย์เกิดความมั่นคงในชีวิต เป็นเพราะมนุษย์กลัวที่จะสูญเสียความมั่นคง และความสะดักสะบวย กลัวที่จะอยู่อย่างโดดเดี่ยว จึงยอมให้ขนบธรรมเนียมประเพณีและ ผู้ปกครองมากำหนดกรอบงำชีวิต ผลคือไม่มีอะไรที่เป็นของตนเอง ไม่มีอะไรใหม่ในตนเอง ไม่มี อะไรที่ได้ค้นพบเพื่อตัวเอง ไม่มีสิ่งต้นแบบดั้งเดิมและกระจำจั่ง แต่นั่นไม่ร้ายเท่ากับการที่มนุษย์ ได้ตกเป็นทาสที่ไร้โซ่ตรวนตามแนวคิดของ ฌอง ฌาค รุสโซ (Jean Jacques Rousseau, ค .ศ. 1712 - 1778) รุสโซ ชี้ให้เห็นว่าสภาวะธรรมชาตินั้นเป็นสภาวะที่มนุษย์มีความสุข มีอิสระเสรี และ ความเสมอภาค อย่างไรก็ตามเมื่มนุษย์จะเกิดมาเสรี แต่ทุกหนทุกแห่งมนุษย์ก็ถูกตรึงด้วยโซ่ตรวน แห่งพันธนาการ

เราจะเป็นเสรีได้อย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อรู้จักแสวงหาด้วยตนเอง เพราะการแสวงหาด้วยตนเองเท่านั้นที่จะทำให้เราเป็นอิสระจากพันธนาการทั้งหมด กฤษณมูรติย้ำว่าในการแสวงหาตนเองนั้น เราต้องหมั่นสังเกตความสุข ความทุกข์ ความภาคภูมิใจ ความสำเร็จ ความหม่นหมอง ความกลัว

เมื่อล้มเหลวไม่ประสบสิ่งที่พึงปรารถนา มนุษย์ต้องการการตื่นตัวเต็มที่ ตื่นตัวต่อสิ่งที่กำลังเป็นไปในตัวเองโดยปราศจาก การเข้าไปจัดการแก้ไขหรือสั่งมันว่าควรจะเป็นหรือไม่ควรจะเป็นเช่นใด การรู้จักตนเองเป็นขั้นตอนสำคัญของสิ่งที่กฤษณมูรติเรียกว่าการปฏิบัติโดยสิ้นเชิง การปฏิบัติเช่นนี้เป็นการปฏิบัติที่แท้จริงยิ่งกว่าการปฏิบัติใด ๆ ในทางสังคม เพราะการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานที่สุดนั้นอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงภายในอันเกิดจากการเข้าถึงอิสรภาพในทางจิตวิญญาณ ไม่เป็นทาสของเกียรติยศชื่อเสียงทรัพย์สินสมบัติหรือความมั่งคั่งใหญ่ใฝ่สูงแห่งตัวตน トラบิตที่เรายังเป็นอิสระจากสิ่งเหล่านี้ไม่ได้เราก็ต้องตกเป็นทาสต่อไป

ตลอดยุคสมัยที่ผ่านมามนุษย์แสวงหาอะไรบางอย่างที่อยู่เหนือพื้นตัวเขา สิ่งที่อยู่ นอกเหนือความสุขทางวัตถุ แสวงหาอะไรบางอย่างที่เรียกว่าสัจจะ พระเจ้า ความจริงหรือสภาวะ ซึ่งไร้กาลเวลา สภาวะที่ไม่อาจถูกรบกวนได้โดยเหตุการณ์แวดล้อม โดยความคิดหรือความฉ้อฉลของมนุษย์ เมื่อไม่พบสิ่งไร้ชื่อที่ถูกขนานนามนับพันชื่อซึ่งมนุษย์แสวงหาตลอดการบ่มเพาะ ความเชื่อเชื่อในพระเจ้าผู้ช่วยให้รอดหรือเชื่อในอุดมคติบางอย่าง และแน่นอนว่าความเชื่อส่งผลเป็น ความรุนแรงในการดิ้นรนอันซ้ำซากซึ่งมนุษย์เรียกว่าการดำรงชีวิต หลักเกณฑ์การปฏิบัติให้ สอดคล้องกับสังคมที่เติบโตมาไม่ว่าจะเป็นสังคมคอมมิวนิสต์หรือสังคมเสรีที่มนุษย์ยอมรับ มาตรฐานความประพฤติเยี่ยงฮินดู มุสลิม คริสเตียนหรือสังคมใดก็ตามที่ถือกำเนิดมาว่าเป็นจารีต ประเพณี และด้วยการปฏิบัติตามแนวทางนั้น ความประพฤติและความคิดของมนุษย์ได้กลายเป็น กลไกการตอบสนองที่เป็นไปโดยอัตโนมัติ

มนุษย์มีชีวิตอยู่ด้วยสิ่งที่คนอื่นบอกไม่ว่าจะเนื่องจากถูกบังคับให้ยอมรับ โดยสภาพ การณ์ และสภาพแวดล้อมก็ตาม มนุษย์เป็นผลผลิตของอิทธิพลทั้งหมด ตลอดประวัติศาสตร์ศาสนา ผู้นำทางศาสนาได้ให้ความมั่นใจว่าหากปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ สวดมนต์หรือท่องมนต์ซ้ำแล้วซ้ำเล่า ปฏิบัติตามแนวทางบางอย่าง สะกดกลั่นความปรารถนา ควบคุมความคิด จำกัดความตื่นตระหนก ละเว้น การร้องเสพกาม เมื่อจิตใจและร่างกายได้ผ่านการทรมานมานานพอ มนุษย์จะพบอะไร บาง อย่าง นั่นคือสิ่งที่นักศาสนานับล้านๆ ได้ประพฤติปฏิบัติกันมานานแสนนาน ไม่ว่าจะเป็น การปลีกตนออกไปแต่ลำพัง หลีกเร้น ไปตามทะเลทราย ขุนเขา หรือท้องถ้ำ หรือจาริกไปตาม หมู่บ้านพร้อมภาชนะขออาหาร หรือไปกันเป็นกลุ่ม ๆ หรืออยู่ร่วมกันในวัดและทำการบังคับจิต ของตนให้อยู่ในแบบแผนที่วางไว้ แต่จิตที่ทรมาน จิตที่แตกแยกเป็นจิตที่ต้องการหนีให้พ้นไป จากความยุ่งยากทั้งหมด เป็นจิตที่ปฏิเสธโลกภายนอก ทว่าระเบียบวินัยและการลอกเลียนแบบ เช่นนั้นทำให้จิตที่ตอลงแม้จะแสวงหามานานเพียงไรก็จะพบเห็นแต่สิ่งที่เป็นไปตามความบิดเบือน ของตัวมันเอง ในการค้นว่ามีสิ่งที่พ้นไปจากความกระวนกระวาย ความสำนึกบาป ความกลัว

มนุษย์ต้องจัดการกับปัญหาด้วยวิถีทางที่ต่างออกไปอย่างสิ้นเชิง การเข้าถึงโดยวิถีทางที่สืบทอดกันมานั้นเป็นการกระทำจากภายนอกเพื่อเข้าสู่ภายใน ซึ่งต้องอาศัยทั้งเวลาการฝึกฝนและการสละโลก (กฤษณมูรติ, 2559ค, หน้า 27)

จุดประสงค์เพียงอย่างเดียวเพื่อให้มนุษย์เป็นอิสระ กระตุ้นให้มีอิสระในการช่วยให้เขาหลุดพ้นจากข้อจำกัด ในทางสังคมการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานคือการเปลี่ยนแปลงภายใน อันเกิดจากการเข้าถึงอิสรภาพในทางจิตวิญญาณ トラบใดที่ยังเป็นอิสระจากสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ มนุษย์ก็ต้องตกเป็นทาส มนุษย์ควรหันกลับมาแสวงหาตนเองโดยเริ่มจากการตั้งคำถามกับความคิดหรือสมมติฐานเดิม ๆ โดยเฉพาะเรื่องพื้นฐานอาทิ ความรัก ความกลัว ความตาย ความรุนแรง ด้วยเหตุนี้ กฤษณมูรติจึงย้ำว่า “ต้องรู้จักตัวของตัวเองในทุกแง่มุม ซึ่งคือจิตสำนึกของคน คนหนึ่งและของสังคม เมื่อจิตขั้นพื้นฐานดังกล่าวแล้ว เราจะกลายเป็นแสงสว่างให้ตัวเราเอง ซึ่งแสงสว่างอันนี้ จะไม่มีวันดับ” (กฤษณมูรติ, 2559ก, หน้า 9)

11. ความจริง (Truth)

ความจริง ในความหมายทั่วไปคือ ความเป็นจริง จัดเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะมนุษย์เช่นกัน กฤษณมูรติกล่าวว่า เราไม่จำเป็นต้องตระเวนหาความจริง ในหนังสือแปลจะใช้คำว่า สัจจะเป็นคุณลักษณะที่ประกอบด้วยความจริง ความแน่แท้ สัจจะไม่ใช่ว่าสิ่งที่อยู่ไกลออกไป สัจจะเกิดขึ้นในจิตในบทบาทของมันจากขณะสู่ขณะ หากตระหนักรู้สัจจะจากขณะสู่ขณะ ความรู้สึกตัวนี้จะปลดปล่อยจิตสำนึกหรือพลังงานชีวิตตราบเท่าที่จิตยังใช้จิตสำนึกเพื่อบทบาทแห่งอัตตา กาลเวลา ก็จะเกิดขึ้นพร้อมด้วยความทุกข์และความขัดแย้ง พร้อมด้วยภัยพิบัติทั้งปวงของมันและความจงใจ หลอกลวงของมันด้วย เมื่อจิตเข้าใจกระบวนการ โดยถ้วนทั่วบริบูรณ์เท่านั้น กระบวนการนี้จึงจบสิ้นลง ความรักนั้นจะปรากฏขึ้น อาจจะเรียกมันว่าความรักหรือให้ชื่ออื่น แต่ชื่อใดก็ไม่สำคัญ (กฤษณมูรติ, 2545, หน้า 111) บางครั้งกฤษณมูรติเรียกภาวะนี้ว่าความรักหรือบางครั้งก็เรียกว่า สัจจะหรือความจริงและเมื่อมีความรักจะไม่มีความเห็นแก่ตัว ไม่มี ความแตกแยกทางความคิดหรือลัทธิต่าง ๆ และไม่มีสงคราม (สุวรรณา เจริญชนากิต, 2549, หน้า 53)

12. ความรัก (Love)

ความรัก ในความหมายทั่วไปคือ ความชอบอย่างผูกพันพร้อมด้วยชื่นชมยินดีจัดเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะมนุษย์เช่นกัน ในปรัชญาของกฤษณมูรติถือว่า ความรัก คือ บางอย่างที่สดใหม่และมีชีวิต ความรักไม่มีเวลากำหนด ความรักอยู่เหนือความยุ่งยากของความคิด จิตที่บริสุทธิ์เท่านั้นที่รู้ว่าความรักคืออะไร จิตที่บริสุทธิ์สามารถอยู่ในโลกที่ไม่บริสุทธิ์นี้ได้ การค้นหาสิ่งพิเศษสุดซึ่งมนุษย์แสวงหามาไม่จบสิ้น โดยผ่านความสุขเพลิดเพลินและความเจ็บปวดทุกรูปแบบ เมื่อนั้น

ความรักจะไม่มีสิ่งตรงกันข้าม ไม่มี ความขัดแย้งในความรัก ไม่มี ความคิดจึงไม่มีกาลเวลา แต่แท้ที่จริงแล้วความรักคือการไปพ้นจากความคิดและกาลเวลา ซึ่งหมายถึงไปพ้นจากความทุกข์โศก คือ การตื่นว่ามีมิติอื่นที่แตกต่างออกไปที่เรียกว่าความรัก แล้วภายในจะเงียบสงบลงอย่างแท้จริง หมายถึงไม่แสวงหา ไม่ต้องการ ไม่ไขว่คว้าหา ไม่มีศูนย์กลางใด ๆ จากนั้นความรักจึงอุบัติขึ้น (กฤษณมูรติ, 2559ก, หน้า 215 - 217) ความรักเช่นนี้มีใช้การครอบครอง ไม่ใช่การตอบสนอง แต่เป็นรักที่ไม่เรียกร้องสิ่งใดตอบแทน ความรักคือความจริง ไม่ใช่อารมณ์ ไม่ใช่สิ่งที่จะมาคร่ำครวญ ไม่ใช่ความรู้สึก ปราศจากความรู้สึกโดยสิ้นเชิง มนุษย์ควรเข้าใจความรักเสียตั้งแต่ยังเป็นหนุ่มเป็นสาว บางทีบรรพบุรุษและครูอาจารย์คงจะไม่รู้จักกับความรัก จึงได้สร้างโลกที่น่าหวาดหวั่นขึ้น สร้างสังคมที่เต็มไปด้วยสงครามทั้งภายในและภายนอกที่ไม่มีวันยุติ ระบบศาสนา ปรัชญาและอุดมคติทั้งหมดของคนรุ่นก่อน ล้วนผิดพลาด ด้วยบุคคลเหล่านั้นปราศจากความรัก คนเหล่านั้นยอมรับโทษแต่เพียงส่วนย่อย ๆ คนเหล่านั้นมองออกมาจากหน้าต่างบานแคบ ๆ ที่เห็นแต่สิ่งที่น่ารื่นรมย์ แต่นั่นมิใช่ความกว้างใหญ่ไพศาลของชีวิตทั้งหมด หากปราศจากความรัก อันแรงกล้าแล้ว มนุษย์จะไม่มีวันเข้าใจถึงสิ่งทั้งหมดเลย ยังคงพบแต่ความทุกข์ยากความเลวร้าย และในบั้นปลายแห่งชีวิต จะไม่หลงเหลืออะไรอยู่ นอกจากเง้าถ่านและคำพูดที่เลื่อนลอยเพื่อฝันเท่านั้น (กฤษณมูรติ, 2543, หน้า 51)

13. เสรีภาพกับความรัก (Freedom and Love)

เสรีภาพในความหมายทั่วไปคือ ความมีอิสระ กฤษณมูรติเห็นว่า การมีเสรีภาพไม่ใช่ การจะทำอะไรได้ตามที่ใจปรารถนา ไม่ใช่การคืนชนให้หลุดพ้นออกมาจากสถานการณ์ที่ผูกพัน อยู่แต่เสรีภาพ คือ การเข้าถึงปัญหาทั้งหมดของเรื่องการฟังฟัง เช่น การฟังฟังพ่อแม่ ฟังฟังคน ทำอาหาร ฟังฟังบุรุษไปรษณีย์ ฟังฟังคนส่งนม ฯลฯ การฟังฟังอาศัยในแบบดังกล่าวอาจเข้าใจ ได้โดยง่าย แต่ยังมีกรฟังฟังอีกแบบที่ลึกลงไปกว่า และควรทำความเข้าใจก่อนที่จะสามารถไปถึง ความเป็นเสรี การฟังฟังผู้อื่นเพื่อความสุขแห่งตนเอง คือการฟังฟังทางใจ ทางจิตวิทยา เป็น การฟังฟังเพื่อหาสิ่งที่เรียกว่า “ความสุข” ด้วยเหตุที่มนุษย์ฟังฟังอยู่กับคนอื่นในลักษณะเช่นนั้น มนุษย์ก็จะกลายเป็นทาส เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพันธนาการที่จะผูกพันไว้ เสรีภาพจะเกิดขึ้นได้ เมื่อมนุษย์สามารถทำลายล้างการฟังฟังทางใจลงทั้งหมด (กฤษณมูรติ, 2543, หน้า 36-37)

ความรักไม่ใช่ปฏิกริยา ความรักไม่เรียกร้องสิ่งใดตอบแทน ไม่แม้แต่จะรู้สึกว่าได้สิ่งใด ไป และความรักเช่นนี้เท่านั้นที่จะรู้จักอิสรภาพ ความรักคือการเห็นใจคนอื่น การรักต้นไม้ นกหรือ สัตว์เลี้ยง การเอาใจใส่เลี้ยงดู ทำนุบำรุงแม้ว่ามันจะไม่ให้อะไรตอบแทนเลยก็ตาม แม้ว่ามันจะ ไม่ได้ให้ร่วมเงา ไม่ได้คอยติดตาม ไม่ได้คอยฟังฟังเลยก็ตาม มนุษย์ส่วนใหญ่ไม่ได้มีความรัก

ไปในทำนองนั้น ไม่ได้เข้าใจความรักในทำนองนี้ เพราะความรักของมนุษย์ถูกกีดขวางอยู่ด้วยความหงุดหงิด กังวล ความอิจฉาริษยา และความกลัว ซึ่งทำให้มนุษย์ต้องไปพึ่งพิงผู้อื่นทางใจ โดยการต้องการจะเป็นที่รักของคนอื่น การรักใคร่สักคนและเพียงแต่รักโดยไม่หวังผลตอบแทน แต่มนุษย์กลับต้อง การเรียกร้องเอาบางสิ่งบางอย่างกลับคืนและในการเรียกร้องนั้นเองก็เท่ากับว่ามนุษย์ได้พึ่งพิงและขาดเสรีในตนเอง แล้วมนุษย์ต้องค้นพบด้วยตนเองว่าจะมีเสรีได้ก็ต่อเมื่อมีความรัก ความใส่ใจและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มนุษย์ต้องมีอิสรภาพ อิสรภาพจะเกิดขึ้นได้ต้องมีความรัก หากปราศจากความรักก็ไร้อิสรภาพ หากปราศจากความรัก อิสรภาพก็เป็นเพียงแนวความคิดซึ่งไม่มีคุณค่า ผู้ที่เข้าใจและสามารถปลดปล่อยตนเองจากการพึ่งพิงภายในเท่านั้นจึงจะรู้จักความรักและอิสรภาพเป็นสิ่งที่อยู่ควบคู่กัน และสามารถนำโลกไปสู่อารยธรรมใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม (กฤษณมูรติ, 2559ก, หน้า 67-69)

กฤษณมูรติกล่าวว่า มนุษย์มีอุดมคติไม่ใช่ความเป็นจริง การลืมอุดมคติและรู้ตามที่เป็นอยู่จริง การเข้าใจสภาวะที่เป็นอยู่จริงสำคัญกว่าสิ่งทีควรจะเป็น เพราะการเข้าใจสิ่งที่เป็นอยู่จริงนั้นเป็นการเริ่มต้นกระบวนการเปลี่ยนแปลงใหม่ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ หากว่าจืดมองเห็นว่าตัวมันเองโง่เขลาแล้วพยายามเปลี่ยนความโง่เขลาให้เป็นสติปัญญา นั่นเป็นเรื่องโง่เง่าไร้ความจริง เป็นเพียงการไขว่คว้าสิ่งที่ตัวตนคาดคิดขึ้น ในกระบวนการสืบค้นนี้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงจากเบื่องลือก การเผชิญกับสิ่งนั้นตามที่มันเป็นอยู่จริงอย่างตรงไปตรงมา ทันทีทันใด มอบความใส่ใจเต็มเปี่ยมให้แก่มัน จากนั้นยอมเป็นไปได้อย่างแน่นอนที่สิ่งนั้นจะเกิดการเปลี่ยนแปลงใหม่ แต่อุดมคติเป็นเพียงสิ่งที่ทำให้จิตเบี่ยงเบนออกไป ซึ่งขัดขวางการให้ความใส่ใจอันเต็มเปี่ยมแก่ความรู้สึกหรือสภาวะที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนั้น แต่หากทิ้งอุดมคติได้ทั้งหมด เข้าใจการหลบหนีและเข้าใจคุณสมบัติของอุดมคติว่าเป็นการผัดผ่อน และเผชิญกับสิ่งนั้นตามที่มันเป็นอยู่จริง เพื่อที่จะเข้าใจสิ่งที่เป็นอยู่จริงต้องมีการตื่นรู้ สิ่งที่เป็นอยู่จริงคือตัวมนุษย์ที่เป็นอยู่จริงๆ ไม่ใช่สิ่งที่อยากให้เป็น ไม่ใช่อุดมคติ แต่สิ่งที่เป็นอยู่จริงเป็นสิ่งที่กำลังทำอยู่จริง ๆ คิดอยู่และรู้สึกอยู่ จากขณะหนึ่งไปยังอีกขณะหนึ่ง มีจิตที่ตื่นรู้ว่องไวอย่างยิ่ง แต่หากมีการประณามหรือต่อต้าน มนุษย์ก็จะไม่เข้าใจการเคลื่อนไหวของมัน เช่นเดียวกันเพื่อที่จะเข้าใจสิ่งที่เป็นอยู่จริง จะต้องสังเกตสิ่งที่คิดรู้สึกและกระทำ เป็นขณะ ๆ (กฤษณมูรติ, 2559ข, หน้า 77 - 81)

ในปรัชญาของกฤษณมูรติสรุปได้ว่าสภาวะต่างๆ ของมนุษย์ทุกคนต่างมีปัญหาเหมือนกันทุกคน เขาเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการปฏิบัติจิตของตนเองเป็นอันดับแรก และย้ำว่าการปฏิบัติเช่นนี้ไม่สามารถถูกกระตุ้นจากองค์กรภายนอกใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นศาสนาการเมืองหรือสังคม เขาไม่ได้เปิดเผยปรัชญาหรือศาสนาใด ๆ แต่พูดถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสภาวะมนุษย์ในชีวิตประจำวัน ปัญหา

ของการใช้ชีวิตในสังคมสมัยใหม่ด้วยความรุนแรงและการทุจริต การค้นหาความปลอดภัยและความสุขของแต่ละคนและเขาต้องการให้มนุษยชาติเป็นอิสระจากสภาวะต่าง ๆ จะพบว่า กุศณฺมุรติ กล่าวถึง สภาวะทั้งหมดของมนุษย์เป็นความทุกข์ที่เป็นสากลของโลกเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง ความตั้งใจเพื่อเปลี่ยนแปลง โลก มนุษย์ต้องเริ่มต้นด้วยตัวเอง การผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์ แนวคิดสภาวะมนุษย์ในปรัชญากุศณฺมุรติ ว่า หมายถึงอะไร มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์อย่างไร สภาวะที่แท้จริงของมนุษย์เป็นอย่างไร เราจะเข้าถึงสภาวะที่แท้จริงนั้นได้อย่างไร . เมื่อเข้าถึงสภาวะที่แท้จริงของมนุษย์ได้แล้ว ชีวิตจะเป็นอย่างไรดังนี้

สภาวะมนุษย์ในปรัชญากุศณฺมุรติ หมายถึงสภาวะต่างๆที่เกิดขึ้นจากความคิด ความทรงจำ และประสบการณ์ในอดีตที่เคยได้รับจากสิ่งแวดล้อม สังคมและ วัฒนธรรมซึ่งมีอยู่จริง โดยอาศัยประสาทสัมผัสของตน ซึ่งเป็นนามธรรมเหล่านั้น รวมเรียกว่า ตัวฉัน สภาพความเป็นไปของจิตมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของเงื่อนไขปัจจัยภายนอก ได้แก่ ความกลัว ความอยาก ความทะเยอทะยาน ความริษยา ความอิจฉาหวาดกลัว การหลบหนี ความเคยชิน ความสับสน ความตาย รวมถึงสภาวะเกิดการตื่นรู้ รับรู้ความจริงที่มีความรักจากสมาธิและมีเสรีภาพ

ความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์จะทำให้มีหลักการที่ชัดเจนปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง มีการตรวจสอบ ไม่หลงเชื่อมงาย มองเห็นถึงปัญหาต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเองได้ดียิ่งขึ้น และเป็นตัวของตัวเองมากขึ้นสามารถพบกับความสุขที่แท้จริงอีกด้วย

สภาวะที่แท้จริงของมนุษย์คือการมีสติ การตื่นรู้ด้วยตนเองคือจุดเริ่มต้นของอิสระภาพ เกิดสมาธิ รู้ทันว่องไวในการรับรู้ มีความใส่ใจ มีความละเอียดอ่อน มันจึงรู้เท่าทันสิ่งที่กำลังเกิดขึ้น ไม่ว่าจะภายนอกหรือภายในเพื่ออิสระภาพที่แท้จริง ซึ่งเป็นจุดสิ้นสุดของสภาวะต่าง ๆ เกิดสันติสุขแก่ตนเองและมนุษยชาติ

เราจะเข้าถึงสภาวะที่แท้จริงนั้นได้การสังเกตสภาวะเหล่านั้นโดยไม่ต้องประเมิน หรือตัดสิน อย่างมีสมาธิ เมื่อเข้าถึงสภาวะที่แท้จริงของมนุษย์ได้แล้ว ชีวิตจะเกิดแสงสว่างแห่งตนไม่มีปัญหาความขัดแย้งกับตนเองและผู้อื่นเกิดความสามัคคี มีความรักโดยไม่มีเงื่อนไข ก่อเกิดอิสระภาพ สันติภาพที่แท้จริง

บทที่ 4

วิเคราะห์สภาวะมนุษย์ในปรัชญาภคชนมูรติ

ในบทที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวคิดสภาวะมนุษย์ในปรัชญาภคชนมูรติ โดยได้แบ่งออกเป็นมิติต่าง ๆ เช่น ความกลัว ความอยาก ความริษยา ความทะเยอทะยาน การตื่นรู้ ความรัก และ เสรีภาพ เป็นต้น ในบทนี้จะได้นำประเด็นเหล่านั้นมาวิเคราะห์ เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงกันกับปรัชญาอินเดียทั้งฝ่ายอัสติกะและฝ่ายนาสติกะ ตามที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 2 ว่ามีความเหมือนกันหรือความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

ความกลัวกับปรัชญาพระเวท

จากการได้ศึกษาแนวคิดสภาวะมนุษย์ในบทที่ 3 ภคชนมูรติได้กล่าวถึงสภาวะความกลัวว่า ในขณะที่มนุษย์รับรู้ถึงความกลัว มนุษย์ต่างอยู่ในสภาวะที่เคลื่อนไหวหนีออกจากความเป็นจริง ในความกลัวที่ก่อความวิตกกังวลของมนุษย์นั้นก่อให้เกิดสภาวะอื่น ๆ ตามมาด้วยเช่นกันความกลัวเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์และมนุษย์ส่วนใหญ่ต้องต่อสู้อย่างต่อเนื่องกับความกลัว ซึ่งภคชนมูรติกล่าวว่าความกลัวนำการสูญเสียพลังงานที่มากมายมาสู่มนุษย์ เขาให้ความสนใจในเรื่องความกลัวภายในจิตใจมากเพราะเขาเห็นว่าเมื่อมนุษย์ทุกคนสามารถเข้าใจถึงเบื้องลึกของความกลัวทางจิตใจได้แล้วจะสามารถเผชิญกับความกลัวภายนอกทางร่างกายได้เสมอ มนุษย์ส่วนใหญ่ไม่กล้าที่จะออกจากความกลัว เช่น การกลัวสูญเสียงาน การกลัวความเจ็บปวดจากโรคภัยไข้เจ็บ การกลัวความตาย และความกลัวเหล่านี้ล้วนเป็นอดีตที่จมอยู่ในประสบการณ์ที่ไม่ดีของมนุษย์ ภคชนมูรติกล่าวว่าความกลัวเป็นปัญหาสำคัญที่สุดของชีวิต มนุษย์สร้างมโนภาพขึ้นมามากมายเพื่อหลบเกลื่อนปกปิดมันและหลีกเลี่ยง แต่การหลีกเลี่ยงจากความกลัวเป็นการทำให้ความกลัวยังมีพลังมากยิ่งขึ้น และคงติดอยู่กับมนุษย์เสมอ ความกลัวเป็นการเคลื่อนไหวที่ของความคิดของตนเองเป็นผลมาจากความทรงจำและจมกับประสบการณ์ในอดีต ความกลัวคือความแน่นอนและไม่แน่นอนของชีวิต มนุษย์เราควรเรียนรู้เกี่ยวกับความกลัวและไม่ถามหาวิธีกำจัดความกลัว แต่ภคชนมูรติมีหลักการให้มนุษย์มองดูความกลัวว่าเป็นความจริงทั้งหมด ดังนั้นจึงไม่มีการสูญเสียพลังงานไปกับความพยายามที่จะขจัดความกลัว เขาเสนอให้มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของความกลัวต่าง ๆ แล้วความกลัวจึงจะจบลงในที่สุด ความกลัวเป็นสิ่งที่ต้องเผชิญ ความกลัวไม่อาจหมดสิ้นลงได้ในทันทีทันใด มนุษย์ต้องเริ่มเผชิญ หน้ากับมัน ในที่สุดจะอยู่เหนือความกลัว

จากการศึกษาปรัชญาอินเดียในบทที่ 2 ในสภาวะมนุษย์ในปรัชญาพระเวท มีความกลัวที่แตกต่างในยุคสมัยพระเวท คือมนุษย์มีความกลัวสิ่งภายนอกอย่างชัดเจน มนุษย์กลัวและพึ่งพิงสิ่งธรรมชาตินอกตัว ยกให้เป็นพระเจ้า มีการบูชาเทพหลายองค์ มีวิธีกำจัดความกลัวโดยการสวดบูชาของจากพระเจ้าเพื่อนำความสุขความสงบมาให้แก่ตน สาเหตุของความกลัวในปรัชญาพระเวทตอนปลาย คือการกำหนดและแบ่งบุคคลในสังคมออกเป็นวรรณะชนชั้น ตั้งแต่เกิดจนตาย การกำหนดหน้าที่ ความเป็นอยู่ ซึ่งมีผลกระทบทำให้สังคมเกิดการแตกแยก ไม่มีอิสระภาพ ไม่มีความเสมอภาค และภราดรภาพ วรรณะต่ำอย่างแพศย์และสุทรไม่สามารถเรียนพระเวทได้ และสตรีได้ถูกกีดกันมิให้เข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา รวมถึงเรื่องการถูกลงโทษที่รุนแรง ก่อให้เกิดความกลัวจากปัจจัยภายนอก มนุษย์ต้องยอมทำผู้อื่นเพื่อจะหลุดพ้นออกจากความกลัว

ความอยากกับปรัชญาอุปนิษัท

กฤษณมูรติกล่าวว่าความอยากมีรากมาจากความกลัว (Jiddu, 1986, p. 73) มนุษย์มีความอยาก เช่น ในปัจจุบัน มนุษย์มีความอยากได้อำนาจ อยากจะได้ตำแหน่ง อยากได้ชื่อเสียง อยากได้กามารมณ์ อยากได้เงินทองรถยนต์หรือสิ่งอื่น ๆ แต่บางคนกดข่มความอยากต่าง ๆ นั้น ด้วยเหตุผลที่มีตามหลักทางศาสนาเป็นข้อกำหนด ข้อห้าม ทำให้มนุษย์จำต้องอยู่โดยปราศจากความอยาก ตามจารีตประเพณีที่ควบคุมบังคับไว้ ทำให้จิตใจหมกมุ่นจนเกิดความเครียด จนกระทั่งจิตใจไม่มีความละเอียดอ่อนในการรับรู้เพราะจิตใจไม่เข้าใจสิ่งที่ถูกกดข่มเอาไว้ ไม่ว่าจะกดข่มหรือยอมจำนนต่อความอยาก ในความอยากนั้นมีความกลัวร่วมด้วยเสมอ กฤษณมูรติมีวิธีกำจัดความอยากคือ การสังเกตความอยาก โดยปราศจากการให้ค่า แต่ต้องมีการสังเกตอันเฉียบคมและแข็งแรงพอ จนเกิดสมาธิ หากมนุษย์เราทำได้จะพบว่าในความแรงกล้าในการสังเกตโดยไม่มี ความขัดแย้งกัน การสังเกตโดยไม่มีความคิดมากำหนด หรือเกี่ยวข้องกับสิ่งที่สังเกต ความอยากจะหมดสิ้นไปเอง

มีความเหมือนกันกับสภาวะมนุษย์ในปรัชญาอุปนิษัทในเรื่องการกำจัดความอยาก กล่าวคือ ในปรัชญาอุปนิษัท มนุษย์เริ่มให้ความสนใจสภาวะภายในตนโดยศึกษาและการปฏิบัติทางจิตมีวิธีการตรวจสอบธรรมชาติในจิต และมีแนวคิดทางด้านปรัชญามากขึ้น มนุษย์มุ่งพยายามที่ค้นหาทางพ้นทุกข์ไปสู่ความสัมพันธ์กับพระผู้เป็นเจ้าสิ่งสูงสุดและเชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถที่จะหลุดพ้นเป็นอิสระจากภพมาตาต่าง ๆ กลับคืนสู่สภาวะเดียวกันกับพรหมัน ในสภาวะมนุษย์นั้นมีความทะเยอทะยานอยาก ความสับสน ความหลงผิด รวมเรียกว่า กิเลส คือ สภาวะที่ทำให้จิตเศร้าหมองรวมเป็นเปลือกนอกที่ห่อหุ้มเอาตมมันในชั้นที่เป็นจิต (มโนมย โภคะ) การศึกษาปฏิบัติทางจิตและคุมความประพฤติทางกายแบบชฌยาน โยคะ เพื่อลอกเปลือกนอกออกทีละชั้น เพื่อเข้าสู่แก่นที่อยู่

ภายในเป็นตัวตนที่บริสุทธิ์ได้ เพื่อบรรลุเป้าหมายของตนและกลับไปเป็นอันเดียวกันกับพรหมัน
ระดับสูงเป็นหลักคำสอนที่จะนำมนุษย์ไปสู่อิสรภาพได้ ปรัชญาอุปนิษัท มีความเชื่อว่าชีวิตนี้มีทุกข์
บุคคลต้องเกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิดอยู่เรื่อย ที่ว่าตายหมายถึงอาตมันออกจากร่างเดิมแล้วไปเกิดใน
ร่างใหม่ มนุษย์ไม่รู้ว่าอาตมันเป็นอันเดียวกันกับพรหมันระดับสูง มนุษย์มีความต้องการที่จะ
หลุดพ้นเป็นอิสระจากภาพมายา (Illusion) กลับคืนสู่สภาวะเดียวกันกับพรหมัน การลอกเปลือก
นอกออกทีละชั้นจนบรรลุเป้าหมายของชีวิต

ความริษยากับปรัชญาภควัตติดา

กฤษณมูรติกกล่าวว่า ความริษยาเป็นส่วนประกอบโดยธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์นั้น
มีความริษยาโดยการเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่นซึ่งมีรากฐานมาจากความทุกข์โศก (Suffering)
เมื่อมีความริษยา ก็ย่อม นำความสับสน รวมเป็นความทุกข์มาด้วยเสมอในรูปแบบต่าง ๆ ตามมา
มีความเกลียดชังรวมอยู่ด้วย จากอดีตกาลยังคงเป็นปัญหาร่วมกันจวบจนปัจจุบัน กฤษณมูรติ
กล่าวว่า การกำจัดความริษยาก็คือมนุษย์ต้องเข้าใจความริษยาให้ถ่องแท้ไม่ใช่เพียงแค่คิดกำจัดมัน
แต่ทำความเข้าใจมันจริง ๆ เข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงรากเหง้าของมัน มนุษย์สามารถสังเกตความริษยา
ได้โดยไม่ต้องพยายามหนี แต่อยู่กับสภาวะนั้น การสังเกตโดยไม่ต้องเคลื่อนไหวใด ๆ ของ
ความคิดและอยู่กับมัน ความอิจฉาเป็นปฏิกิริยาที่ได้รับการประนามกล่าวว่า ผ่านความทรงจำว่า
เป็นความริษยา มนุษย์ได้รับการสอนให้หนีจากมัน และหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง หรือแม้จะยอมทำ
ตามอย่างก็ตามเขากล่าว ว่าเมื่อมนุษย์ประสบปัญหาเกิดความริษยาขึ้น เขาเสนอให้เพียงอยู่กับ
สภาวะนั้นๆอย่างสมบูรณ์ โดยไม่มีการเคลื่อนไหวของความคิด เป็นการฝึกแบบญาณโยคะ
เป็น โยคะที่เชื่อในเรื่อง ของความจริง และเชื่อว่าความรู้ที่ได้จากการฝึกปฏิบัติโยคะอย่างมีสมาธิ
จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติแยกแยะระหว่างความจริงและการหลงผิดได้ การรู้ในปัจจุบัน จากนั้นจะเห็นว่า
สภาวะพลังงานที่แตกต่างเกิดขึ้นทดแทนความริษยาอย่างสิ้นเชิง

ดังที่กล่าวมาแนวคิดกฤษณมูรติ มีความแตกต่างเรื่องวิธีการกำจัดความริษยา ปรัชญา
ภควัตติดาถือว่าคือ ปรัชญาภควัตติดามีจุดมุ่งหมายเพื่ออยู่เหนือสวรรค์ ต้องการให้มนุษย์หลุดพ้น
จากการเวียนว่ายตายเกิด และเข้าถึงความจริงสูงสุด และไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก โดยเน้น
การกระทำที่ประกอบด้วยความรักต่อพระเจ้า ที่เรียกว่าภักติโยคะ หมายถึงการกระทำไปด้วย
ความจง รักภักติต่อพระเป็นเจ้าด้วยความบริสุทธิ์ใจ พระเป็นเจ้าจะเป็นผู้ตั้งผู้ที่จงรักภักติต่อ
พระองค์ขึ้นมาจากทะเลคือสังสารวัฏ ความจงรักภักติต่อพระเป็นเจ้าจึงเป็นความรักดีสูงสุด
ความรักดีเช่นนั้นจะทำให้มนุษย์ได้รับการช่วยเหลือให้หลุดพ้นจากสภาวะแห่งทุกข์ทั้งปวง

ปรัชญาขยายะกล่าวถึงสภาวะต่างๆ นั้นเป็นคุณสมบัติของอาตมันทั้งสิ้น เช่น ความรู้ (ญาณ) ความทะเยอทะยาน ความขง ความสุข ความทุกข์ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น สภาวะเหล่านี้ไม่เที่ยงแท้ถาวร มีเกิด มีดับ ปรัชญาขยายะมีหลักการค้นคว้าหาความจริงด้วยการ วิเคราะห์เพื่อหาเหตุและผลในเรื่องต่าง ๆ ให้ความสำคัญกับวิธีการหาความรู้เพื่อนำไปสู่โมกษะ มีความเชื่อในพระเวทโดยไม่มีข้อสงสัย และมีความจงรักภักดีต่อพระเจ้า ทำให้มนุษย์ลด ความสำคัญของการพึ่งตัวเองแต่หันไปพึ่งพระเจ้าแทน กฤษณมูรติไม่ยอมรับการพึ่งพิงสิ่งภายนอก

ในปรัชญาไวเศสิกะกล่าวถึง ความทะเยอทะยาน รวมเรียกสภาวะต่างๆ ของมนุษย์ คือ ปทารถะ มี 7 อย่าง เป็นคุณสมบัติ ที่ตั้งอยู่ใน (ทรัพย์) (Substance) คือ คุณ (Quality) คุณสมบัติที่ ต้องอาศัยอยู่ (ทรัพย์) มีหน้าที่แสดงลักษณะและสภาวะของสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งปัญญา (พุทธิ) ความ สุข ความทุกข์ ความโลภ ความอิจฉา ความทะเยอทะยาน ความโกรธ ความดี ความชั่ว ความรู้สึกภายในต่าง ๆ เช่น ดีใจ เสียใจ รัก ขง เกลียด โกรธ สุข และทุกข์ เป็นต้น สภาวะมนุษย์มี จำนวนมาก มายทั้งสิ่งที่เป็นรูปและนาม มีแนวคิดแบบจิตนิยม หลักความเชื่อของสำนักนี้ถือว่าการเกิดและการมีชีวิตทั้งปวงนั้นก็คือทุกข์หรือเกิดจากกรรมเก่าจากชาติภพก่อนวิธีที่กำจัดเพื่อหลุด พ้นจากความทะเยอทะยาน ซึ่งเป็นความทุกข์ได้นั้นจะต้องหยุดสร้างบาปกรรม เมื่อวิญญานหมด สิ้นพันธะก็สามารถหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้

จากที่กล่าวมาปรัชญาฝ่ายอาสติกะมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อมุ่งสู่การหลุดพ้น ซึ่งต้องใช้ เวลาและความทะเยอทะยานในการฝึกปฏิบัติที่ยาวนาน กฤษณมูรติยังไม่ยอมรับระบบการสั่งสอน ในวิธีนั้น เพราะถ้ามนุษย์ ต้องใช้ความทะเยอทะยานฝึกฝนตน และยังคงพึ่งพิงสิ่งภายนอกตนจาก พระเจ้าหรือสิ่งสูงสุด เพื่อหลุดพ้นไปสู่โมกษะนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เขาให้ความสำคัญเรื่อง ความรู้สึกตัวในขณะปัจจุบันซึ่งก็คือสติ และสมาธิเกิดจากตนเอง เมื่อใดที่มนุษย์เรามีสติรู้เท่าทัน ทุกขณะในชีวิต จิตจะเป็นอิสระจากอิทธิพลครอบงำ ของตำรา คัมภีร์ ชาติ นิยม ค่านิยม ขนบธรรมเนียม อุดมคติ อุดมการณ์ แนวคิด หลักการ ความเชื่อ ขนชั้นวรรณะ คำสอน กฤษณมูรติ ไม่ปฏิเสธแก่นธรรม แต่ปฏิเสธส่วนเปลือกส่วนกระพี้ การมีพิธีรีตรอง การใส่เครื่องแบบ ทำทาง เครื่องขริม สวากห้อมล้อม รูปปั้นไว้เคารพ สิ่งเหล่านี้อาจจะดูขลัง แต่เป็นแค่เปลือกแค่กระพี้ ไม่ใช่ แก่นธรรม มันเป็นสิ่งสมมุติที่อาจจู้จี้บางคนไว้ แต่มีอาจจู้จี้ผู้ที่รู้เท่าทันได้ ในทุก ๆ สภาวะ ปรากฏขึ้นมาในการรับรู้และการปรุงแต่งของตนเองทั้งนั้น ถ้ามนุษย์มีอิสรภาพในจิตจริง แล้ว การถูกกระทบจิต แค่มากมันก็ทำให้เห็นการกระเทือนนั้น แต่การกำหนดสติรู้ทันทุกอย่าง มันก็ น่าจะจบในตัวของมันเองได้ในทันที ทุกอย่างนี้เป็นมายาสมมุติทั้งนั้น เมื่อมีการยึดติด แนวคิดใด ก็จะมี ความขัดแย้งกับคนที่ยึดติดแนวคิดอื่นเป็นฝ่ายตนดีฝ่ายอื่นเลวก็วิวาทกันเพียงเพราะยึดติด แนวคิดที่ตนคล้อยตาม ซึ่งเป็นการลอกเลียนแบบมาจากแหล่งต่าง ๆ แล้วรวบรวมเป็นชุดข้อมูล

ของตนเอง โดยที่กัทักว่าเป็นของตัวเอง ที่แท้มนุษย์ก็เปรียบเหมือนหุ่นยนต์ที่บันทึกข้อมูลไว้ ถูกตั้งโปรแกรมไว้คือการถูกวางเงื่อนไขขึ้นมา

แต่อีกด้านหนึ่งแนวคิดของกฤษณมูรตินั้นมีข้อขัดแย้งกับปรัชญาอินเดียฝ่ายอัสติกะในเรื่องบุคคลที่กล่าวอ้างพระคัมภีร์ว่าเป็นตัวแทนพระเจ้า การกำหนดแนวทางพิธีกรรม ข้อบังคับในปรัชญาอินเดีย สิ่งเหล่านี้ทำให้มนุษย์ถูกรอบงำก่อให้เกิดสภาวะความกลัวจากผู้มีอำนาจ การแบ่งชนชั้นในวรรณะต่างๆ เป็นการปิดกั้นความเป็นมนุษย์ในความสัมพันธ์กับมนุษย์คนอื่น เป็นสาเหตุของการเกิดสภาวะอื่นตามมา เช่น เกิดความอิจฉา ความสับสนในความไม่เท่าเทียมกัน และเขากล่าว เสมอว่าในที่ ๆ มีความกลัวย่อมไม่มีความรัก การบูชาธรรมชาติหรือที่เรียกว่า พระเจ้า หรือการเข้าวัดทุกวัดเพื่อทำพิธีกรรมต่าง ๆ การกระทำตามครูอาจารย์ทุกคนรวมถึงการท่องคัมภีร์ทุกวันเขากล่าวว่า มนุษย์ยังคงไม่สามารถค้นพบความเป็นจริงและเป็นอิสระได้

การตื่นรู้กับปรัชญาฝ่ายนาสติกะ

อาจจะกล่าวได้ว่าสภาวะมนุษย์ในปรัชญากรฤษณมูรตินั้นมุ่งเน้นไปที่สภาวะการตื่นรู้ การรู้เท่าทันปัจจุบัน ซึ่งเป็นทางนำไปสู่ความเป็นจริง และเสรีภาพ เขาจึงมักจะย้ำเตือนเสมอในเรื่องการตื่นรู้ มีสติขึ้นมา เท่าที่จะระลึกได้กฤษณมูรติกระตุ้นเตือนให้รู้ในเรื่องราวของสติที่เห็นอาการต่าง ๆ อย่างชัดเจน อย่างที่มันเป็นอยู่จริง โดยปราศจากการจัดการใด ๆ มีแต่ขณะปัจจุบันของชีวิตเท่านั้นที่เดินให้ถูกทาง เมื่อเดินในทางที่ถูกแล้วก็จะเกิดความเข้าใจที่สว่างขึ้น ชัดแจ้งขึ้นทุกวัน ๆ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นอยู่ ปรากฏอยู่ของแต่ละคนคือบทฝึกฝนตนเอง มนุษย์ต้องเรียนรู้จากปัจจุบันขณะเท่านั้น ไม่มีสถานที่ ไม่มีเวลา ที่สุดของการเรียนรู้ไม่มีอยู่จริงสิ่งที่มีคือจินตนาการที่บอกว่ามีอยู่ และสภาวะตื่นรู้ไม่มีอยู่ในจินตนาการด้วย ไม่มีผู้เข้าถึงการตื่นรู้ ไม่มีวัน เวลาข้างหน้าที่จะบรรลุการตื่นรู้ วันเวลาเช่นนั้นไม่มีอยู่จริง การตื่นรู้มีอยู่ที่นี่และเดี๋ยวนี้เท่านั้น ถ้ามนุษย์เข้าใจและเห็นการตื่นรู้ในปัจจุบันนี้เท่านั้น การตื่นรู้ในท่ามกลางชีวิตประจำวัน การตื่นรู้ในสภาวะต่าง ๆ ทั้งสุขและทุกข์

จากที่กล่าวมากฤษณมูรติกระตุ้นให้เห็นว่าชีวิตนี้เป็นทุกข์ การใช้ปัญญาพิจารณา การตื่นรู้เท่าทัน และมนุษย์ทุกคนจะต้องรับผิดชอบการกระทำของตนเอง โดยไม่มีทางหลีกเลี่ยงในทุกการกระทำซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาเซนเรื่องกรรม การปิดกั้นอนุภาคของกรรมใหม่ภายนอกมิให้หลงไหลแทรกซึมเข้าสู่ชีวิต การประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎข้อบังคับที่สำคัญของศาสนาอย่างเคร่งครัดในขั้นตอนของการปิดกั้นกรรมจึงต้องมีการตื่นรู้เกิดขึ้นในทุกขณะเช่นกัน

แนวความคิดกฤษฎณมูรติจะมีแนวโน้มที่ให้ความสำคัญแก่สภาวะจิตมากกว่ากาย เมื่อวิเคราะห์ให้ถึงที่สุด ซึ่งเมื่อแยกองค์ประกอบเหล่านี้ออกจากกันทั้งหมด ก็จะไม่พบสภาวะใด ๆ ของมนุษย์เหลืออยู่ โดยสภาพความเป็นจริง มนุษย์มีสภาวะเป็นอนัตตา คือไม่มีอยู่อย่างแท้จริง มนุษย์ตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติเช่นเดียวกับสิ่งทั้งปวง จึงมีสภาวะที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอนอนกฤษฎณมูรติแนะนำให้เราหมั่นสังเกต มองเห็นการกระทำ คำพูด ความคิด และความรู้สึกของตนเองทุกครั้งที่ไป ซึ่งเหมือนแนวทางในพุทธปรัชญาเรื่องวิปัสสนา ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ของพระพุทธเจ้า กฤษฎณมูรติเคยบอกเรื่องการบำเพ็ญเพียรทางจิต เพียงแต่เฝ้าพิจารณาจิตใจจะพบว่าจิตใจตั้งมั่นได้โดยไม่ต้องใช้ความพยายามควบคุมมันเลย ลองสำรวจการทำงานของจิตใจตนเอง อย่าไปแก้ไขมัน อย่าบอกว่าการนี้ถูก สิ่งนี้ผิด แต่จงเฝ้าดูมัน ให้เหมือนกับดูภาพยนตร์ เมื่อไปดูภาพยนตร์คงไม่ได้เข้าไปร่วมมีบทบาทในเรื่อง นักแสดงก็แสดงไป เพียงแต่มองดูเท่านั้นและสิ่งทั้งหมดที่พวกเราได้สร้างขึ้น สัญลักษณ์ในโบสถ์ พิธีกรรมต่างถูกสร้างขึ้นโดยความคิด รวมถึงกรอบแนวคิดของผู้อื่นที่สร้างขึ้น ความคิดได้สร้างพระผู้ไถ่บาป สร้างวิหารอารามในอินเดีย ความคิดได้สร้างสิ่งทั้งปวงที่เชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ ทั้งหมดคือกรงขัง มนุษย์ส่วนใหญ่ตกเป็นทาสของความเชื่อ เพื่อที่จะหลุดพ้นจากสิ่งเหล่านี้ได้ต่อเมื่อเราต้องมีการตื่นรู้เกิดขึ้นจนเกิดเสรีภาพและเมื่อตัวเรามีเสรีภาพย่อมเข้าถึงความรักและความเห็นอกเห็นใจด้วยสติปัญญาจนกระทั่งจิตใจสงบนิ่งอย่างเต็มที่

ความรักและเสรีภาพกับพุทธปรัชญา

ในปรัชญา กฤษฎณมูรติถือว่า ความรัก เป็นสภาวะที่สดใหม่และมีชีวิตชีวา ความรักไม่มีเวลากำหนด ความรักอยู่เหนือความยุ่งยากของความคิด จิตที่บริสุทธิ์เท่านั้นที่รู้จักกับความรัก จิตที่บริสุทธิ์สามารถอยู่ในโลกที่ไม่บริสุทธิ์นี้ได้ ความรักไม่มีสิ่งตรงกันข้าม ไม่มี ความขัดแย้ง ไม่มีความคิดจึงไม่มีกาลเวลา แท้ที่จริงแล้วมนุษย์ต้องออกจากความคิดที่ติดอยู่ในสภาวะต่าง ๆ ที่นำความทุกข์โศกมาให้เพื่อพบกับความรักที่เป็นความเยิบสงบอย่างแท้จริง แนวคิดนี้มีความเชื่อมโยงกันกับสภาวะมนุษย์ในพุทธปรัชญา กล่าวคือพระพุทธเจ้ามีความรักต่อสรรพสัตว์ทั้งโลก นั่นคือความเมตตาอันบริสุทธิ์นั่นเอง มิใช่เป็นความรักที่เจือด้วยตัณหาแบบความรักของปุถุชนคนมีกิเลสทั่วไป แต่เป็นความรักที่เจือด้วยสติปัญญายิ่งใหญ่และเมตตากรุณาบริสุทธิ์ ด้วยเหตุว่าความเมตตาของพระองค์นั้นไปพ้นจากความรู้สึกเป็นอัตตาโดยประการทั้งปวง ความเมตตาของพระพุทธเจ้าเป็นความรักยิ่งใหญ่ แต่เป็นความเมตตาที่พร้อมจะให้ โดยไม่หวังผลตอบแทน และไม่มีเงื่อนไข

ในปรัชญา กฤษฎณมูรติให้ความสำคัญกับเสรีภาพ เพราะเป็นจุดสิ้นสุดของความขัดแย้งทั้งปวง การสิ้นสุดลงของอัตตา เวลา ภาพพจน์ จินตนา ความอยาก ความปรารถนาที่เกี่ยวข้องกับคน กฤษฎณมูรติลาออกจากสมาคม และออกจากองค์การทุก ๆ แห่ง บอกเลิกทุกสิ่งทุกอย่างที่ถูกหิข

ยื่นให้ ซึ่งเขาเปรียบเสมือนที่พึ่ง แต่เป็นกรงขังทางด้านจิตใจ การกระทำในครั้งนั้นของเขาถือว่ากล้าหาญมากและเป็นการพิสูจน์ให้เห็นถึงความเป็นอิสระเสรีภาพอย่างที่สุด เขาออกจากสมาคมที่มีความพร้อมทุกอย่าง มีทรัพย์สินและสมาชิกมากมาย กฤษฎมูรติประกาศว่า สิ่งที่เขาต้องการคือการปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระ โดยปราศจากเงื่อนไข

กฤษฎมูรติ กล่าวถึงอิสรภาพนั้นเกิดขึ้นจากเวลาในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต มนุษย์เป็นผู้สร้างมันขึ้นเอง ไม่มีใครสร้างมันและก็ต้องทำลายมันลงด้วยตนเองเพราะไม่มีใครจะทำให้ใครได้ หนทางจึงต้องเดินไปตามลำพัง อาจสวนทางกับกระแสสังคม เพราะหนทางนี้ น้อยคนนักจะเลือกเดิน ยกตัวอย่างแนวคิดอิสระจากความรู้เดิม เช่น การพบเจอกันบุคคลที่ทำร้ายเราในอดีตอีกครั้ง สิ่งที่เขาทำกับเราไว้ เราจำได้ แต่มันไม่มีอิทธิพลมากำหนดเราในขณะนั้น เราจึงเผชิญกับคน ๆ นั้นด้วยจิตใจที่เป็นอิสระ จากความรู้เดิมที่เป็นสิ่งเก่า มันเป็นความจำ แต่การรู้สึกตัวเป็นสิ่งที่ใหม่ซึ่งก็คือสติ เมื่อใดที่มนุษย์มีสติรู้เท่าทันทุกขณะในชีวิต จิตจะเป็นอิสระเกิดเสรีภาพ จากอิทธิพลของตำรา คัมภีร์ ชาตินิยม ศาสนา โดยไม่ได้หมายความว่าเราจะไม่มี แต่หมายถึงสิ่งเหล่านี้จะไม่ครอบงำให้มนุษย์งมงาย กล่าวถึงความคิด ค่านิยม ประเพณี ขนบธรรมเนียม อุดมคติ อุดมการณ์ แนวคิด หลักการ ความเชื่อ ชนชั้นวรรณะ คำสอน ความคิดเห็น ทุกอย่างนี้เป็นมายาสมมุติทั้งนั้น เมื่อมีการยึดติดแนวคิดใด ก็จะมี ความขัดแย้งกับคนที่ยึดติดแนวคิดอื่น เป็นฝ่ายคนดี ฝ่ายอื่นแล้ว เพียงเพราะยึดติดแนวคิดที่ตนคล้อยตามมาในอดีต ซึ่งไม่ใช่ของเราแต่จริง ๆ คือการลอกเรียนแบบมาจากแหล่งต่าง ๆ แล้วประมวลเป็นชุดข้อมูลของตนเอง แล้วทึกทักว่าเป็นของตัวเอง ที่แท้ตนก็เปรียบเหมือนหุ่นยนต์ที่บันทึกข้อมูลไว้ ถูกโปรแกรมไว้ การถูกโปรแกรมไว้คือการถูกวางเงื่อนไข แนวคิดของกฤษฎมูรติต้องการให้มนุษย์เรากล้าหาญที่จะเป็นอิสระ กล้าออกจากกลุ่มหรือข้อจำกัดทั้งหมด มีความเชื่อมโยงกันกับพุทธปรัชญาที่พระพุทธองค์ออกผนวช เพราะมีวิถีคิดและแนวการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาชีวิตอย่างมีระบบ และเรียนรู้ถึงสภาวะที่เกิดขึ้นเข้าใจในทันทีทันใด แบบ อกาลิโก คือไม่ขึ้นกับกาลเวลา พร้อมเมื่อใด เสรีภาพเกิดได้ทันที เห็นผลได้ทันที อีกอย่างว่า เป็นจริงอยู่อย่างไร ก็เป็นอย่างนั้น ไม่จำกัดด้วยเวลา กฤษฎมูรติและพุทธปรัชญา ต่างกระตุ้นให้มนุษย์เข้าถึงเสรีภาพด้วยตนเอง ไม่เชื่อคำพูดของผู้อื่นและที่สำคัญคือการลงมือแสวงหาด้วยตนเอง กับสิ่งที่ปรากฏอยู่ตรงหน้าเท่านั้น สติที่มีพลังในการเห็นอย่างชัดตรง ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกเห็นจะแปรไปเองตามเหตุปัจจัยของมัน ไม่ใช่ความคิดเข้าไปจัดการหรือตัดสินหรือวิพากษ์ ใด ๆ เลย เป็นการเห็นสิ่งที่เป็นอยู่จริงล้วน ๆ เมื่อเป็นอิสระเสรีจริง ๆ ในการเฝ้าดู อิสระจากความยึดมั่นถือมั่นใด ๆ ที่จะเป็นเครื่องกั้นจากการเห็นสิ่งที่เป็นอยู่จริง ทุกอาการที่เป็นอยู่ก็จะแปรไปเองตามเหตุปัจจัย ทุกอย่างก็เข้าสู่วงจรของการเกิดดับเป็นสภาวะของความเป็นจริง

บทที่ 5

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง สภาวะมนุษย์ในปรัชญาภคฤชณมูรตินี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด สภาวะมนุษย์ในปรัชญาอินเดีย และวิเคราะห์แนวคิดสภาวะมนุษย์ในปรัชญาภคฤชณมูรติ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

แนวคิดสภาวะมนุษย์ในปรัชญาอินเดีย

จากการศึกษาพบว่าแนวคิดสภาวะมนุษย์ในปรัชญาอินเดีย มีพื้นฐานความเชื่อที่มุ่งจะแก้ ปัญหาจิตความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันเป็นหลักเป็นปรัชญาชีวิตและปรัชญาสังคม ปรัชญาอินเดียทุกระบบมีจุดมุ่งหมายสอดคล้องกันเพราะเห็นว่าชีวิตนี้เป็นทุกข์ เกิดจากความไม่รู้ ฉะนั้น ความคิดเรื่องความหลุดพ้นเป็นจุดหมายปลายทางของมนุษย์ และต้องอาศัยเวลาที่ยาวนาน ในยุคพระเวทมีความเชื่อไปทางด้านศาสนา มนุษย์เชื่อว่าศาสนาที่แท้จริงอยู่ที่พระพรหมที่นำ ความอยู่รอดปลอดภัยมาสู่ตน มนุษย์ฟังฟังสิ่งนอกตัว มีข้อกำหนดตามหลักอาศรม 4 และคัมภีร์ ต่าง ๆ เช่น คัมภีร์อาถรรพเวทเกิดขึ้นมาจากความกลัวว่าคนในศาสนาจะเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอื่น กุศโลบายที่ต้องการให้ศาสนาพราหมณ์ยังคงเป็นที่ยึดเหนี่ยวไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงศาสนา

มนุษย์ไม่มีอิสรภาพมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทำให้สังคมเกิดการแตก แยก ไม่มีเสรีภาพ ไม่มีความเสมอภาคและภราดรภาพ วรรณะตัวอย่างแพศย์และศูทร ไม่สามารถเรียนคัมภีร์พระเวทได้ การประกอบพิธีกรรมทั้งหมดคือพราหมณ์บรูช ต่อมาในช่วงสุดท้ายของพระเวท เกิดปรัชญาอุปนิษัต เป็นปรัชญาที่ทำให้มนุษย์สนใจศึกษาสภาวะสูงสุด การหาหนทางเพื่อเข้าสู่สภาวะนั้น มีแนวคิดปรัชญาชัดเจนในช่วงระยะเวลาของการพยายามค้นหาทางหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดมากขึ้น นักปรัชญาเริ่มสนใจศึกษาเกี่ยวกับความหมายของ ชีวิตและมีความเชื่อว่า แก่นแท้ของมนุษย์ (อาตมัน) นั้นเป็นหนึ่งเดียวกับความจริงแท้สูงสุด (พรหมมัน) แต่มีระบบวรรณะที่ยกย่องเชิดชู วรรณะพราหมณ์เป็นสิ่งสำคัญ วรรณะต่ำว่าไม่สามารถศึกษาพระเวทได้ มนุษย์มีความพยายามอยากที่จะค้นหาความหมายและเข้าใจสภาวะภายในจิต มากขึ้นเพื่อเกิดความสัมพันธ์ที่ดี กลับคืนสู่สภาวะเดียวกันกับพรหมมันมีความเชื่อว่ามี ความสามารถที่จะหลุดพ้นเป็นอิสระจากภพมาชาติคือกิเลสต่างๆที่มาบดบัง มนุษย์จึงต้องฝึกฝน ปฏิบัติทางจิตและความคุมความประพฤติทางกายแบบชฎาน โยคะ ต่อมาเกิดปรัชญาภคฤชณมูรติซึ่งมี หลักคำสอนที่ต่างไปจากอุปนิษัต กล่าว คือ อุปนิษัตสอนให้มนุษย์มุ่งถึงความหลุดพ้นส่วนบุคคล

แต่ภควัทีตา สอนว่ามนุษย์ต้องมุ่งสู่ทางสวรรค์ จะต้องคำนึงถึงสังคม หน้าที่หรือบทบาทในสังคม องค์ประกอบของมนุษย์ นั้นต่างมีสภาวะจิตใจที่เหมือนกันทุกคน มีความขัดแย้ง ความกลัว ความริษยา สับสนในตัวเอง ปรัชญาภควัทีตาเน้นสอนให้มนุษย์เลือกที่จะกระทำตามหน้าที่ ซึ่งหน้าที่นั้นยังคงกำหนดกระทำตามวาระของตน เพื่อรักษาความมั่นคงของสังคม และส่วนรวม โดยไม่หวังผลตอบแทน มนุษย์ต้องคำนึงว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม คำสอนหลักคือวิธีอยู่เหนือ ความขัดแย้งของตนเอง หากมนุษย์ทุกคนทำได้ จะนำมนุษย์ให้ใกล้กับพระเจ้า คือความจริงที่ สมบูรณ์ หลักจริยศาสตร์ คือทำให้มนุษย์คลายความสับสน คลายทุกข์ มีจิตใจที่เข้มแข็งขึ้น มนุษย์ มีความขัดแย้งเป็นธรรมชาติในตัวเอง ปรัชญาภควัทีตาสอนให้มนุษย์เลือกที่จะกระทำเพื่อรักษา ความมั่นคงของสังคม มนุษย์ต้องคำนึงว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม คำสอนของพระกฤษณะ ได้สอนวิธีอยู่เหนือความขัดแย้งดังกล่าว

จากที่กล่าวมา ปรัชญาอินเดียทุกระบบล้วนแต่ได้รับอิทธิพลมาจากคัมภีร์พระเวททั้งสิ้น จะต่างกันก็แต่ว่าได้รับอิทธิพลจากพระเวท โดยตรงหรือโดยอ้อมเท่านั้น ปรัชญาที่เชื่อถือในความ ขลัง และความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวทได้ชื่อว่าได้รับอิทธิพลของพระเวทโดยตรง ส่วนปรัชญาที่คัด ค้านในความขลังของพระเวทได้ชื่อว่าได้รับอิทธิพลของพระเวทโดยอ้อม ปรัชญากลุ่มแรก ได้แก่ ปรัชญาอินเดียสายอัสติก และปรัชญาอินเดียสายนาสติก แต่ละสำนัก มีคำสอนที่แตกต่างกันและ คล้ายกัน แต่ทุกระบบก็มีจุดหมายหลักของชีวิตมนุษย์อยู่ที่เสรีภาพ และการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ ทั้งสิ้น มนุษย์มีแนวทางแห่งการเอาชนะตัวเองเพื่อดับทุกข์ไว้อย่างเป็นขั้นตอนจากข้อปฏิบัติ คือ การเริ่มจากการควบคุมทางกายซึ่งเป็นขั้นหยาบจนถึงการควบคุมทางจิตใจในขั้นละเอียด

พุทธปรัชญา เห็นว่ามนุษย์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นไปในธรรมชาติเช่นเดียวกับสิ่งอื่น ๆ ทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต มนุษย์จึงอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติอันได้แก่กฎแห่งเหตุ และผล มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีสติปัญญาสูงสามารถนำสติปัญญาเป็นเครื่องนำทางชีวิตได้ พุทธ ปรัชญาถือว่ามนุษย์เป็นผู้กำหนดตนด้วยกรรมของตนเอง มนุษย์แม้จะตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ แต่ก็สามารถพัฒนาตนเองให้หลุดพ้นจากกฎธรรมชาติได้โดยการทำลายอวิชชา เมื่อสามารถขจัด อวิชชาได้หมดสิ้นแล้ว พุทธปรัชญาเรียกว่าการเข้าถึงนิพพาน พระพุทธเจ้าใช้วิธีกำจัดทุกข์ให้หาย เพื่อที่จะมีชีวิตรื่นรมย์อยู่กับความสงบเย็น อันเกิดจากการเข้าใจชีวิตและโลกไปพร้อม ๆ กับ การพัฒนาศักยภาพในตนเองให้ถึงที่สุดเท่าที่จะทำได้ สภาวะการณเกี่ยวกับโลกภายนอกที่ปรากฏ ขึ้นในการรับรู้ และสภาวะการณภายใน เป็นด้านความรู้สึก นึกคิด พุทธปรัชญาใช้วิธีปฏิบัติต่อ อย่างแรกว่าไม่ควรเสียเวลาไปสงสัยว่าอะไรคือสิ่งที่อยู่เบื้องหลัง และสำหรับสภาวะการณภายใน คือ การเฝ้าสังเกตและจัดการให้เกิดความสมดุล การจัดการกับภายในคือ การเฝ้าสังเกต เพื่อรู้เท่าทัน

สิ่งที่ปรากฏในจิต เพื่ออยู่เหนือประสาทสัมผัสเป็นปัญญาญาณของพระอรหันต์ มนุษย์ธรรมดาสามารถวิวัฒนาการเป็นพระอรหันต์ได้ในที่สุด

แนวความคิดสภาวะมนุษย์ในปรัชญาภคฺยณมูรติ

การศึกษาแนวคิดของภคฺยณมูรติในเรื่องสภาวะมนุษย์ แนวความคิดของเขาแสดงออกในสาระเดียวกันกับปรัชญามนุษยนิยม คือนักมนุษยนิยมผู้มีความเห็นคล้อยตามในพระพุทธเจ้าและความคิดของเขาเป็นความคิดใหม่ที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งเกิดขึ้นจากการผสมผสานหลักความเป็นจริง (Truth) ในปรัชญาอินเดีย ที่เขาเรียกว่า เป็นความรัก อย่างไรก็ตามความคิดของภคฺยณมูรติเป็นผลมาจากการพิจารณาสภาพและปัญหาของสังคมในขณะนั้นด้วย

มนุษย์ทุกคนมีการเรียนรู้จากอดีตของตนเองเสมอและเป็นสิ่งสำคัญคือมนุษย์สามารถปลดปล่อยตนเองออกจากความทุกข์ ที่ยาวนานได้ สังคมที่เราอาศัยอยู่ควรเป็นสังคมที่น่าอยู่ ถึงแม้ว่าจะไม่มีทางเลือก แต่ต้องอยู่ในสังคมนั้น ความสลับซับซ้อนของสังคมปัจจุบันอันมีความวุ่นวาย ความรุนแรง และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นรอบตัวเรา ภายในจิตใจของมนุษย์แต่ละคนนั้นก็มีความสงสัย ความสับสน มนุษย์มีความแข่งขันกันและไขว่คว้ามุ่งแสวงหาวัตถุ เพื่อสนองความทะยานอยากของตน มนุษย์จึงขาดอิสรภาพและห่างไกลออกจากความสุขที่แท้จริง

การศึกษาปรัชญาของภคฺยณมูรติ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการทำความเข้าใจจิตสำนึกของมนุษย์ในลักษณะที่เรียบง่าย แต่เป็นสิ่งที่รู้ได้เฉพาะบุคคลอย่างลึกซึ้ง ภคฺยณมูรติเขาได้นำเสนอวิธีที่ทำให้มนุษย์ได้ค้นหาอิสรภาพด้วยตนเอง เขากล่าวถึงสภาวะต่าง ๆ นั้น เกิดจากร่างกายและจิตใจที่มีผลมาจากสภาพภูมิอากาศ ที่อยู่อาศัย อาหาร วัฒนธรรม สังคม ศาสนาและเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมที่มาจากประสบการณ์ของมนุษย์เอง ปัจจัยสำคัญในสภาวะมนุษย์เริ่มแต่อดีตจนปัจจุบันและในอนาคต คือ “ตัวฉัน” (me) ซึ่งคิดในแง่ของเวลา “ตัวฉัน” ต้องการจะเป็นอิสระ พยายามดิ้นรนเพื่อให้บรรลุถึงโมกษะ หรือนิพพาน เป็นช่วงเวลาที่มนุษย์มีความสับสนรวมทั้งความทะเยอทะยานอยากมากขึ้น มนุษย์มีชีวิตอยู่ในกลวงให้มีมณจากความเป็นจริง ในสภาวะภายนอกดังกล่าว ภคฺยณมูรติกระตุ้นเตือนให้มนุษย์ตื่นรู้ การรู้สึกตัวในสภาวะจิตใจควรจะต้องมีการสังเกตอย่างที่มันเป็นอยู่จริง อย่างซื่อตรง และอยู่ในปัจจุบัน ในสภาวะต่างๆ อาทิเช่น ความกลัว ความริษยา การหลบหนี ความสับสน ความอยาก หากมนุษย์ไม่สามารถพบทางออกจากมันได้ พวกเขาจึงประดิษฐ์เทพเจ้า โบสถ์ พิธีกรรมและความเชื่อ ขึ้นมาเพื่อหลบหนีในรูปแบบต่าง ๆ นั้น ศาสนาพระเจ้าถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแบ่งแยกมนุษย์ สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ทำให้มนุษย์แตกแยกและก่อให้เกิดความขัดแย้งและสงคราม

แนวคิดของเขายูบनระบบความเชื่อที่มนุษย์สร้างขึ้น มนุษย์ถูกรอปรเข้ามาแต่เยาว์วัย จึงไม่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของจิตใจเกิดขึ้นได้ง่ายนัก สิ่งที่กฤษฎณมูรติ บอกกล่าวกับทุกคนในการสนทนาและการพูดคุย คือการสังเกตสถานะต่างๆที่เกิดขึ้นอยู่กับตนเอง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคม เขาเสนอว่าควรเริ่มแต่ด้วยเยาว์ เพื่อช่วยให้มนุษย์แต่ละคนเข้าใจกระบวนการทางจิตใจตั้งแต่เล็ก เพื่อป้องกันสถานะต่างๆ ที่จะครอบงำจนกลายเป็นสัญชาตญาณไปโดยอัตโนมัติ การศึกษาที่ถูกต้องจะต้องพิจารณาปัญหาความกลัวเพราะความกลัวบังคับบีบเค้นเป็นการมองชีวิตของมนุษย์ทุกคน การมีชีวิตอยู่โดยไม่มีความกลัวคือจุดเริ่มต้นทางการศึกษาที่ถูกต้องก่อให้เกิดอิสระ และการพึ่งตนเองในการปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระโดยสมบูรณ์และไม่ต้องยึดถืออะไร

มนุษย์ควรทำความเข้าใจ ความรู้สึกตัว จิตสำนึกของตนในลักษณะที่เรียบง่ายและลึกซึ้ง กฤษฎณมูรติเสนอว่า มนุษย์แต่ละคนเมื่อได้รับการเห็นหรือฟังสิ่งใดมา ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย แต่รับรู้สิ่งเหล่านั้นเพื่อสืบค้นและทำความเข้าใจ ใช้การสังเกตซึ่งเป็นกระบวนการของสมาธิจะทำให้เกิดการรับรู้ความจริงของสิ่งต่าง ๆ ได้

อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่อง สภาวะมนุษย์ในปรัชญา กฤษฎณมูรตินี้พบว่า สภาวะต่าง ๆ ของมนุษย์ เป็นกระบวนการอันซับซ้อน เป็นส่วนหนึ่งภายในตัวตนหรืออัตตา การรู้สึกตัวถึงความกลัว ความริษยา จากขณะสู่ขณะ ความรู้สึกเหล่านี้เป็นการแสดงออกของ ตัวตน คือ ตัวฉัน ที่มี ความคิด ความทรงจำรวมอยู่ในกาลเวลา เราสามารถค้นพบบทบาทของสภาวะมนุษย์ ในทุกขณะ เวลา สิ่งที่ทำได้คือการตื่นรู้ในทันทีที่ต้องการจะเป็นอิสระ การรู้จักตัวตนคือการค้นพบของแต่ละคนในแต่ละขณะ จิตจะตื่นรู้ตัวอย่างรวดเร็ว ไม่มีการบังคับ การควบคุมหรือฟังฟังอำนาจใด ๆ แต่เป็นการเฝ้าดูความเป็นจริงภายใน ดูความคิดที่มันเกิดขึ้น เห็นวิวัฒนาการ เกิด ดับเอง ตามธรรมชาติ จนรับรู้เพื่อความอิสรภาพที่สมบูรณ์โดยไม่มีการตัดสินสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวรรณ เจริญธนาภิต (2549) ที่ศึกษาเรื่อง ตัวตนในทัศนะของ กฤษฎณมูรติ สรุปได้ว่า ตัวตนในทัศนะของกฤษฎณมูรติไม่ได้เป็นอัตตาเหมือนแนวคิดปรัชญาอินเดีย สำหรับกฤษฎณมูรติแล้วตัวตนสากลตามปรัชญาอินเดียเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง ไม่ใช่สิ่งที่เป็นอมตะ สำหรับเขาแล้วตัวตนเกิดจากความทรงจำที่สร้างสมความเป็นตัวตนของมนุษย์ขึ้นมา ความทรงจำเหล่านี้มีทั้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ และสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ ใด ๆ นอกจาก จะพอกพูนความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ให้เพิ่มขึ้น สำหรับเขา ตัวตน คือสิ่งที่ถูกห่อหุ้มด้วยสภาวะต่าง ๆ เช่น ความอิจฉา ความริษยา ความเกลียด ความกลัว ความโกรธ ความโลภ ความทะเยอทะยาน ความเจ็บปวด ความอ้างว้าง ความเคียดชัง การหลบหนี ความอยาก ฯลฯ ซึ่งสภาวะเหล่านี้เป็นองค์ประกอบของความคิดของมนุษย์ทั้งสิ้น

สืบทอดมาจากความทรงจำร่วมกันของมนุษยชาติ

ในแนวคิดของกฤษฎณมูรติจุดมุ่งหมายของตัวตนมีเพียงประการเดียวคือ การเป็นอิสระ ทำให้หนึ่งและไต่ตรงในสมาธิจนเกิดการตระหนักรู้จากการนั่งสมาธิแบบลึก ในงานวิจัยกล่าวถึง ปัจจัยภายนอกที่เป็นบริบททางสังคมและปัจจัยภายในคือ ความรู้สึกโศกเศร้าจากการตายของ น้องชายมีอิทธิพลทำให้เขาเกิดแนวคิดที่เป็นอิสระทั้งกายและใจ

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า แนวคิดเรื่องอิสระของกฤษฎณมูรตินั้น ไม่เกี่ยวข้องกับปัจจัยภายนอก ที่เป็นบริบททางสังคมในเวลานั้น และปัจจัยภายในที่เขารู้สึกโศกเศร้าจากการตายของน้องชาย เพราะการเป็นอิสระทั้งกายและใจของเขานั้นเกิดจากอำนาจทั้งหมดของตัวเอง การคับค่อทุกสิ่ง ในอดีตเพื่อให้จิตใจที่นั่นยอมไม่มีปัจจัยอื่นใดมาอิทธิพลครอบงำเขาได้อีก

จากการศึกษาเรื่อง สภาวะมนุษย์ในปรัชญากฤษฎณมูรติพบว่า อิสระเสรีภาพ คือสิ่งที่เขา ต้องการจะบอกมนุษย์ในโลก และเช่นกันกับเป้าหมายของความเป็นมนุษย์ในปรัชญาอินเดียคือ อิสระภาพหรือความหลุดพ้นจากการยึดติดกับทุกสรรพสิ่ง การทำความรู้แจ้งเกี่ยวกับธรรมชาติอัน แท้จริงของตนเองให้เกิดขึ้น ปรัชญาอินเดียสายอาสติกะ แม้จะยอมรับความถูกต้องและความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์พระเวท แต่ก็ได้พัฒนาหลักวิธีการเข้าถึง โมกษะ ไปตามแนวคิดของตน ในสายนาสติกะมีปรัชญาจารย์วากที่ปฏิเสธ โมกษะ ถือว่าความตายเป็น โมกษะ ส่วนปรัชญาเซนและ พุทธปรัชญาถือว่า โมกษะเป็นความหลุดพ้นจากทุกข์ตลอดไป ในวิทยานิพนธ์นี้ผู้วิจัยได้ความรู้ เรื่องการหลุดพ้นของระบบต่าง ๆ ของปรัชญาอินเดียในงานวิจัยของ นวนิต ประถมบูรณ์ (2520) ศึกษาเรื่อง ทรรศนะเรื่องความหลุดพ้นในปรัชญาอินเดีย ซึ่งกฤษฎณมูรติกล่าวถึงศาสนามีอิทธิพลต่อ มนุษย์ที่มาจากหลักความเชื่อ คำสอนจากอดีตเสมอ สิ่งที่เขาต้องการคือ “การปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระโดยปราศจากเงื่อนไข” เขาไม่ต้องการผู้ติดตามหรือเป็นสาวก

จากการศึกษาเรื่อง สภาวะมนุษย์ในปรัชญากฤษฎณมูรติ นี้พบว่า ความเป็นจริงคือ สภาวะ ที่มีอยู่จริง และความรู้ของมนุษย์แต่ละคนนั้นมนุษย์สามารถจะเป็นผู้เลือกรับรู้ความเป็นจริงได้ด้วยตนเอง ความเป็นจริงเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะมนุษย์ด้วย กฤษฎณมูรติปฏิเสธความรู้แบบแผนดั้งเดิม ทั้งหมด เขาออกจากสมาคมแล้วแสวงหาความจริงและความรู้ เพื่อตื่นรู้ในสภาวะต่างๆด้วยตนเอง ด้วยการเฝ้าสังเกตความรู้สึกตัว โดยไม่มีการตัดสินวิพากษ์ วิจาร์ณ เขาไม่ต้องการพึ่งพา หรือ ลอกเลียนแบบครูอาจารย์ในสังคม หรือศาสนาใด ๆ เขากล่าวว่าความจริง และ ความรู้ที่แท้จริงคือ ความมีอิสระจากสิ่งเดิมที่ครอบงำ เมื่อมนุษย์เป็นอิสระจึงจะพบว่า ความรู้และสัจจะที่แท้จริงคือ การดำรงอยู่ของอนัตตา ความว่างเปล่า โดยไม่แบ่งแยก ซึ่งการดำรงอยู่นั้นมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้นบ่อเกิดของความรู้ที่ถูกต้องของกฤษฎณมูรติจึงไม่ใช่ทั้งเหตุผลนิยมและ ประสบการณ์นิยม แต่มีแนวคิดอัตถิภาวนิยม เพราะเขาชอบงานเขียนของนิตเซ่ เขาไม่ยอมรับทั้ง

ความคิดที่มีเหตุผลและข้อมูลเดิมจากประสบการณ์ว่าเป็นความรู้ และยังคงด้านศาสนาที่ครอบงำมนุษย์ให้หลงเชื่อ เขากล่าวว่าศาสนามีอิทธิพลหลักต่อสภาวะมนุษย์ซึ่งเป็นผลมาจากความเชื่อ คำสอนจากอดีตเสมอ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิยฉัฐ ประถมวงษ์ (2554) ที่ศึกษาเรื่อง วาทกรรมความรู้ในงานเขียนของกฤษณมูรติ ปิยฉัฐสรุปว่า แหล่งกำเนิดความรู้ตามทัศนะของกฤษณมูรติคือ ประสบการณ์ตรงในการรับรู้ในทันทีทันใดซึ่งแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับ ประสบการณ์ที่เป็นความคิดหรือความทรงจำอันถือว่าเป็นอดีต การใช้เหตุผลก็ถือเป็นอุปสรรคขัดขวางความรู้ เนื่องจากเหตุผลเป็นผลรวมของความคิด ดังนั้นหากจะเข้าถึงความรู้ที่แท้จริงจะต้องเข้าถึงด้วยประสบการณ์เหนือผัสสะในการรับรู้อย่างทันทีทันใดเป็นการหยั่งรู้หรือรู้แจ้ง จะเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มีอิสระในการแสวงหาความจริง

ด้านงานเขียนของกฤษณมูรติถูกกำกับด้วยวาทกรรมทางศาสนา สร้างด้วยแนวความคิดจิตวิญญาณแบบตะวันออกและกระแสคิดของโลกที่หันหน้ามาสู่แนวคิดตะวันออกจึงเกิดการสร้างให้งานเขียนของกฤษณมูรติถูกเข้าใจและยอมรับว่าเป็นความรู้ที่เป็นความจริง เนื่องจากเป็นงานที่อยู่ในกระแสของความคิดแห่งยุคสมัยใหม่ซึ่งก็คือ วาทกรรมวิทยาศาสตร์สมัยใหม่และวาทกรรมเชิดชูตะวันออก ทางด้านการศึกษา กฤษณมูรติได้ให้ความหมายของการศึกษาคือ การเรียนรู้กระบวนการทั้งหมดของชีวิตให้เกิดความเป็นเอกภาพพัฒนาจิตใจให้เกิด การเปลี่ยนแปลงก่อ ให้เกิดอิสรภาพ และมีสติปัญญาพัฒนาชีวิตของบุคคลให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์โดยวิธีการเรียนรู้โดยการเฝ้าสังเกตสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริงภายในความคิดด้วยความใส่ใจการเรียนรู้ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาพินันท์ ชยาภินนุโท (ลาดบัวขาว) (2553) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบปรัชญาการศึกษาของกฤษณมูรติและพระพรหมคุณาภรณ์ หน้าที่ของการศึกษาคือ การบ่มเพาะให้เกิดการปลดปล่อยพลังงาน เพื่อค้นหาความดีงาม ความจริง และอิสรภาพภายใน

จากการศึกษาเรื่อง สภาวะมนุษย์ในปรัชญาของกฤษณมูรติพบว่า การตื่นรู้ เป็นหลักสำคัญที่สุดของสภาวะมนุษย์ กฤษณมูรติมีความเชื่อมั่นมั่นด้วยการปฏิบัติการทำงานของจิตใจ ไม่ตามกระบวนการเดิม กฤษณมูรติทำให้พบว่า การเข้าถึงสภาวะต่าง ๆ นั้นต้องอาศัยความรู้สึกรู้ตัว (Consciousness) เป็นฐานในการตื่นรู้สภาวะธรรมชาติที่เป็นจริงอย่างใหม่ สดเสมอ ความรู้สึกรู้ตัวเป็นแนวทางนำไปสู่ความถูกต้องในชีวิตทุกแง่มุมและขจัดความสงสัย ความทุกข์ทางจิตใจต่าง ๆ ให้เบาบางไป การทำความเข้าใจชีวิตผ่านความรู้สึกรู้ตัวอย่างเช่นธรรมชาติเป็นการนำไปสู่มิติใหม่ในความเข้าใจชีวิตที่แท้จริง ดำรงอยู่สืบไปอย่างไม่ขัดแย้งกับทั้งต่อสภาวะภายในตนเองและสังคม ผู้วิจัยคิดว่า แนวคิดเรื่องความรู้สึกรู้ตัวของกฤษณมูรติคือ การรวมพลังทั้งหมดที่มีอยู่เพื่อสืบค้นเพื่อค้นหา การไม่ยึดติดรูปแบบ ไม่มีกฎตายตัวในการปฏิบัติ เรื่องการเจริญสติ ในขณะที่กฤษณมูรติพูดว่า มันไม่ใช่การฝึกฝน ไม่ใช่อะไรที่เป็นการฝึกแบบค่อยเป็นค่อยไป มันอาจเป็น

การเรียนรู้ถึงภาวะที่เข้าใจในทันทีทันใด เป็นการเพ่งจุดเป็นสำคัญเหมือนในอดีตที่ศาสนา ยังไม่มีพิธีกรรม สถานที่ ศาสนพิธี ข้อกำหนด รูปแบบมากมายนัก การเจริญสติ การตื่นรู้ในเวลานั้นเกิดขึ้นโดยง่ายและไม่มีอิทธิพลภายนอกมาเกี่ยวข้อง มีการเกิดขึ้นเองโดยปัจเจกบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อุดมเดช รัตนบัญญัติ (2552) ในการศึกษาเปรียบเทียบการเจริญสติของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก กับความรู้สึกตัวของจิตฯ กฤษณมูรติ กฤษณมูรติให้ความหมายว่า การรู้สึกตัวคือการรับรู้เป็นทั้งหมดโดยไม่แบ่งแยกหรือปฏิเสธ ส่วนข้อแตกต่างคือการเจริญสติของหลวงพ่อเทียนเน้นการกระทำให้มากและมีเทคนิคและรูปแบบวิธีปฏิบัติในการเจริญสติอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน ส่วนความรู้สึกตัวของกฤษณมูรติปฏิเสธการสั่งสอนอบรมหรือการฝึกปฏิบัติใด ๆ ความรู้สึกตัวเป็นไปเองเป็นธรรมชาติที่มีอยู่แล้ว ด้วยการรับรู้ความเป็นไปทั้งหมด ไม่แบ่งแยก หรือตั้งเป้าหมายไว้ก่อนเพื่อที่จะบรรลุผล

จากการศึกษาเรื่อง สภาวะมนุษย์ในปรัชญาภุชณะมูรติพบว่า แนวคิดเรื่องชีวิตและความตาย เป็นส่วนหนึ่งในสภาวะมนุษย์เช่นกัน มนุษย์ทุกคนมีเกิดสุดท้ายคือก็ต้องมีตายกันทุกคน กฤษณมูรติได้แนะนำให้สัมผัสและเข้าใจชีวิตด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้ความจริงภายในจิตสำนึกของตนเอง หากจะค้นหาคำว่าความตายคืออะไรเราต้องอยู่กับความตาย ซึ่งหมายถึงการสิ้นสุดยุคความยึดมั่นของตนเอง ความเชื่อของตนเองและจบทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้สะสมไว้ เขามีความเชื่อว่าการตายในฐานะที่เป็นข้อเท็จจริงหนึ่งของชีวิต เขาไม่ได้ให้บทสรุปหรือทฤษฎี กฤษณมูรติเห็นว่าความตายก็คือการสิ้นสุด ยุติสภาวะทั้งหมดที่เกิดจากความคิด ซึ่งความตายที่เขาให้ความสำคัญก็คือการตายทางด้านจิตใจ เป็นการตายในขณะที่ยังมีชีวิต ตายจากการยึดมั่น ถือมั่น เป็นอิสระจากสภาวะจิตว่างจากความคิดเท่านั้นจึงเป็นภาวะที่ต้องสัมผัสด้วยตัวเอง เกิดการตื่นรู้ และจิตอิสระ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสาธิต จิตฺตมฺโม (จันทะคาม) (2555) ทำการศึกษาเปรียบเทียบมโนทัศน์เรื่องชีวิตและความตายในพุทธปรัชญาเถรวาทกับกฤษณมูรติและ งานวิจัยของธารตะวัน บุญยพรหม (2552) ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความตายในทัศนะของกฤษณมูรติ กฤษณมูรติเสนอวิถีทางสู่การหลุดพ้นจากปัญหาคือ ใช้สมาธิมนุษย์มีศักยภาพที่จะมีอิสรภาพซึ่งก็คือ การหลุดพ้นจากพันธนาการ สภาพอิทธิพลกำหนดโดยความคิด การเฝ้าดู และเรียนรู้ความเคลื่อนไหวของความคิดอยู่เสมอ กฤษณมูรติให้ความสำคัญกับเรื่องชีวิตและความตายเป็นอย่างมาก โดยเห็นว่าทั้งสองเป็นสิ่งเดียวกัน กฤษณมูรติเห็นว่า ความตายก็คือการสิ้นสุด ซึ่งความตายที่เขาให้ความสำคัญและถือว่ามีความสำคัญก็คือการตายทางด้านจิตใจ ส่วนการตายของกายเนื้อหรือร่างกายนั้น เป็นเรื่องเข้าใจได้โดยการมองเห็นและเข้าใจในธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต การตายทางด้านจิตใจเป็นการตายในขณะที่ยังมีชีวิต หากจะค้นหาคำว่าความตายคืออะไร เราต้องอยู่กับความตาย ซึ่งหมายถึงการสิ้นสุด ยุติความยึดมั่นของนั้น ยุติ

ความยึดมั่นของเรา ความเชื่อของเราเองและจบทุกสิ่งทุกอย่างที่เราได้สะสมไว้ ซึ่งเป็นการตาย ร่วมกับการมีชีวิตเป็นการตายจากการยึดมั่นถือมั่นเป็นการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ เขามองว่า เราต้อง เข้าใจในความตาย เราถึงจะเข้าใจในชีวิตก็เพราะว่าความตายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของการดำรงอยู่ ฉะนั้นความสำคัญของความตายจึงมีอยู่คู่กับการมีชีวิต มันสะท้อนถึงความมีอยู่ของกันและกัน ความตายทำให้รู้ความหมายของชีวิต เขามองว่า คนส่วนใหญ่มักไม่เข้าใจและได้แยกความตายและ ชีวิตออกจากกัน ทำให้ทั้งสองเป็นสิ่งที่อยู่คนละฟาก การแยกชีวิตออกจากความตายโดยสิ้นเชิงนี้ ทำให้เกิดความกลัวตายขึ้นและเมื่อแยกมันออกจากกันเราจะไม่มีวันเข้าใจความตายได้เลย และ นอกจากการแยกชีวิตออกจากความตายอย่างสิ้นเชิงจะทำให้เกิดความกลัว ความตาย ยังเกิดจาก การยึดติดและการอยากสืบต่อซึ่งความกลัวนี้เกิดจากการกลัวที่จะสูญเสีย ซึ่งเป็นความหวงแหนและ การไม่ยอมปล่อยวาง ซึ่งเราจะพ้นอิสระจากความกลัวนี้ได้ก็คือ เราต้องกล้าเผชิญหน้ากับความตาย ต้องทำความตายให้ปรากฏ ไม่ใช่การฆ่าตัวตายแต่หมายถึงตายจากการยึดติด

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่องสภาวะมนุษย์ในปรัชญาภุชฌมูรติ และได้ผลการวิจัยตามที่ กล่าวไปแล้วข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าข้อมูลและเนื้อหาดังกล่าวสามารถนำมาใช้ในชีวิตในสังคมปัจจุบัน ได้ โดยเฉพาะเรื่อง การศึกษาเพื่อพัฒนาตนเองให้ตื่นรู้เท่าทันถึงสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง และมี อิสรภาพในการตัดสินใจด้วยตนเอง

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังเห็นว่าควรศึกษาแนวคิดทางด้านสภาวะจิตที่ตื่นรู้ในปรัชญาอื่น ๆ ที่มี แนวคิดอิสระผู้วิจัยเห็นว่ายังมีประเด็นที่น่าสนใจอีกหลายประเด็นที่น่าจะนำไปศึกษาวิจัยเพิ่มเติม เช่น

1. การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบปรัชญาภุชฌมูรติและมอง ปอล ชาร์ตร์
2. การศึกษาแนวคิดเรื่องเสรีภาพในปรัชญาภุชฌมูรติ
3. การศึกษาแนวคิดเรื่องจิตในปรัชญาภุชฌมูรติ

บรรณานุกรม

- กฤษณะไทวปายนะ วายาสะ. (2541). *ภควัทคีตาบทเพลงแห่ง องค์ภควัน* (สมภาร พรหมทา, แปล และเรียบเรียง) กรุงเทพฯ: ศยาม.
- กฤษณมูรติ. (2543). *แต่หนุ่มสาว* (พจนา จันทรสันติ, แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- กฤษณมูรติ. (2545). *เผชิญความจริง* (หิ่งห้อย ฅณูเขา, แปล). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กฤษณมูรติ. (2546). *หากเราคือโลก* (หทัยชนก อินทรกำแหง, แปล). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กฤษณมูรติ. (2547). *ศาสนาแบ่งแยกมนุษย์* (ชัยมงคล วรพินพงศ์, แปล). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กฤษณมูรติ. (2549). *อนาคตของมนุษย์อยู่ตรงไหน* (พยัคฆ์เดช, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กฤษณมูรติ. (2551). *วิวาทะกฤษณมูรติ & ปราชญ์ชาวพุทธ* (สายหยุด และคณะ, แปล). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กฤษณมูรติ. (2552ก). *สมองใหม่เล่ม 1* (พยัคฆ์เดช, แปล). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กฤษณมูรติ. (2552ข). *สมองใหม่เล่ม 2* (พยัคฆ์เดช, แปล). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กฤษณมูรติ. (2553). *กฤษณมูรติและโลกท่ามกลางวิกฤต* (นันทนิจ บำรุงทรัพย์, แปล). นนทบุรี: ภาพพิมพ์.
- กฤษณมูรติ. (2556). *การศึกษาและสาระสำคัญของชีวิต* (นวลคำ จันภา, แปล). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กฤษณมูรติ. (2559ก). *กบฏความคิด* (พิมพ์ครั้งที่ 2) (เจตน์เจริญโท, แปล). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กฤษณมูรติ. (2559ข). *พลังแห่งจิตเจียบ* (หิ่งห้อย ฅณูเขา, แปล). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กฤษณมูรติ. (2559ค). *อิสรภาพเกิดขึ้นเมื่อคุณไม่รู้* (สุวรรณา หลั่งน้ำสังข์, แปล). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

- กฤษณมูรติ. (2560). *กระจกเงาแห่งความสัมพันธ์ (สภาวะรับรู้อันไร้การเลือก 2)* (หิ้งห้อย ณ ภูเขา, แปล). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กীরติ บุญเจือ. (2522). *แก่นปรัชญาปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- จ้านงค์ ทองประเสริฐ. (2514). *ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
- จ้านงค์ ทองประเสริฐ. (2540). *บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- เจษฎา ทองรุ่งโรจน์. (2547). *พจนานุกรมปรัชญาอังกฤษ-ไทย*. กรุงเทพฯ: โบแดง.
- เจษฎา ทองรุ่งโรจน์. (2557). *พจนานุกรมอังกฤษ-ไทยปรัชญา*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- ดวงธิดา รามเสวรี. (2537). *อารยธรรมยิ่งใหญ่แต่โบราณแห่งเอเชียใต้*. กรุงเทพฯ: แพร่ธรรม.
- ทาคินี และ ลัดดา วิวัฒน์สุระเวช. (2548). *จิตแห่งคุรุบทสนทนากับคุรุชั้นนำระดับโลกกว่าด้วยเรื่อง จิตวิญญาณ (ราจีฟเมโรทรา, แปล)*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์. (2555). *ญาณวิทยา ทฤษฎีความรู้*. นครปฐม: สาละพิมพการ.
- ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. (2536). *ปรัชญาตะวันออก*. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. (2549). *ปรัชญาทั่วไป*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ธารตะวัน บุญยพรหม. (2552). *ศึกษาเชิงวิเคราะห์ความตายในทัศนะของกฤษณมูรติ*. รายงานการศึกษาอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นักเดินทางด้านใน. (2560). *คุกแห่งความคิด*. กรุงเทพฯ. เข้าถึงได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=vMvi6MACSvM>
- นวนิต ประถมบูรณ์. (2520). *ทรรศนะเรื่องความหลุดพ้นในปรัชญาอินเดีย*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญรอด บุญเกิด. (2556). *เอกสารประกอบการสอน ปรัชญาอินเดียโบราณ Ancient Indian Philosophy*. ชลบุรี: ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ประยงค์ แสนบูรณ. (2547). *ปรัชญาอินเดีย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ปิยณัฐ ประถมวงษ์. (2554). *วาทกรรมความรู้ในงานเขียนของกฤษณมูรติ*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระชาติชาย ชาติวุฑโฒ (สุขเอก) (2550). *การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏในปรัชญาฮินดู*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหาพินันท์ ชยาภินนุโท (ลาดบัวขาว). (2553). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบปรัชญาการศึกษาของกฤษณมูรติและพระพรหมคณาภรณ์* (ป.อ. ปยุตโต). วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสาธิต ฐิตธมฺโม (จันทะคาม). (2555). *การศึกษาเปรียบเทียบมโนทัศน์เรื่องชีวิตและความตายในพุทธปรัชญาเถรวาทกับกฤษณมูรติ*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พัชรภรณ์ คชสังข์สีห์ (2525). *ทรรศนะเรื่องการติดข้องและความหลุดพ้นในปรัชญาเซน*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิน ดอกบัว. (2545). *ปวงปรัชญาอินเดีย*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2548). *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาฉบับราชบัณฑิตยสถาน* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2547). *ปรัชญาทั่วไป มนุษย์โลก และความหมายของชีวิต*. นนทบุรี: ไทยร่วมเกล้า.
- สมภาร พรหมทา. (2545). *มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- สมักร บุราวาศ. (2554). *ปรัชญาพราหมณ์ในสมัยพุทธกาล*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- สุวรรณา เจริญธนาภิต. (2549). *ตัวตนในทัศนะของกฤษณมูรติ*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2562). *ภูมิปัญญาอินเดียโบราณ: ประวัติศาสตร์และปรัชญาทางสายกลางแบบพุทธพราหมณ์เซน*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- สุรพงษ์ ชูเดช. (2544). *จิตวิทยาทั่วไป (General psychology)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- สุนทร ธีรัมย์. (2545). *ปรัชญาอินเดีย: ประวัติและลัทธิ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวินัย ภรณวลัย. (2550). *ยอดคนมหาโยคะ*. กรุงเทพฯ: มังกรบูรณา.
- สิทธิ์ บุตรอินทร์. (2554). *ปรัชญาเปรียบเทียบ มนุษยนิยมตะวันออกกับตะวันตก*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2532). *ปรัชญาอินเดีย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พรินต์ติ้ง.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2545). *ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย*. นนทบุรี: สหมิตร พรินต์ติ้ง.

- อุดมเดช รัตนบัญญัติ. (2552). *การศึกษาเปรียบเทียบการเจริญสติของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโข กับ ความรู้สึกตัวของจิตทุก กฤษฎมูรติ*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชา ศาสนาเปรียบเทียบ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- โอโซ. (2558ก). *ศุรวีพากษ์ศุรุ* (โตมร สุขปรีชา, แปล). กรุงเทพฯ: จี เอ็ม บู้ค.
- A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada. (2016). *Bhagavad-gita As It Is*. Mumbai: The Bhaktivedanta Book Trust.
- Besant, A. (2018). *The Bhagavad-Gita*. Retrieved from https://issuu.com/dirkjan2/docs/annie_besant_-_the_bhagavad-gita__i
- Empiricus, S. (n.d.). *Protagoras fragments*. Retrieved from <http://www.gpullman.com/8170/protagoras.php>.
- Essays. (2018). *Protagoras that man is the measure all things philosophy Essay*. Retrieved from <https://www.ukessays.com/essays/philosophy/protagoras-that-man-is-the-measure-all-things-philosophy-essay.php?vref=1>
- Krishnamurthy, K. (Ed.) (1995). *An anthology Krishnamurti for beginners*. Madras: Sudarsan Graphics.
- Krishnamurti, J. (1910). *At the feet of the master*. San Diego: The Book Tree
- Krishnamurti, J. *Aims of education*. Retrieved from <https://www.rishivalley.org/aims-of-education>
- Krishnamurti, J. (2019) *freedom from the known*. Retrieved from <https://theimmeasurable.org/freedom-from-the-known-the-krishnamurti-perspective>
- Krishnamurti, J. (1986). *Truth and actuality*. London: St Edmunds bury Press.
- Krishnamurti, J. (nd.). *About Krishnamurti*. Retrieved from <https://jkrishnamurti.org/timeline-page>
- Lutyens, M. (1999). *Life and death of Krishnamurti*. Tamil Nadu: Krishnamurti Foundation India.
- Metaphysics in Samkhya Philosophy*. (2011). Retrieved from https://www.indianetzone.com/28/metaphysics_samkhya_philosophy.htm
- Radhakrishnan, S., & Raju, P. T., (Eds.). (1995). *The Concept of man: A Study in comparative Philosophy*. New Delhi: Harper Collins Publishers India.

- Sanat, A. (1999). *The inner life of Krishnamurti*. Navi Mumbai: Repro India.
- Sharma, S. N. (2004). *Indian concept of man and his development*. Delhi: Parimal Publications.
- Sinari, R. A. (Ed.). (1991). *Concept of man in philosophy*. Delhi: Saraswati Printing Press.
- Skitt, D. (Ed.). (2005). *Can humanity change J. Krishnamurti*. Chennai: Sudarsan Graphics.
- Skitt, D. (Ed.). (2017). *To be human J. Krishnamurti*. India: Replika Press.
- Shakunthala, J. (1984). *Hinduism: An introduction*. Bombay: Vakils, Feffer, and Simons.
- Sawami, P. (1919). *Upanishads*. Retrieved from https://www.vivekananda.net/PDFBooks/The_Upanishads.pdf
- TK. (2004). *The divine vacancy of J. Krishnamurti and the living waters he brought*. Krishnamurti Foundation America.
- The happy baba*. (2012). Retrieved from <https://thehappybaba.blogspot.com/2012/06/spiritual-human-anatomy-pancha-kosha.html>
- Violetta, C. (2018). *Aryan*. Retrieved from <https://www.ancient.eu/Aryan/>

ภาคผนวก

ชีวประวัติของกฤษณมูรติ

กฤษณมูรติเกิด วันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2438 ในเมือง มัทนพาลี (Madanapalle) ซึ่งเป็นเมืองเล็ก ๆ ใจกลางประเทศอินเดีย ตอนใต้ บนเนินเขาระหว่างมัทราส (Madras) ต่อมาครอบครัวได้ย้ายไปที่อัทยาร์ (Adyar) และบิดาของเขาเข้าทำงานเป็นเลขานุการในสมาคมเทวญาณวิทยา ช่วงเดือนเมษายน พ.ศ. 2452 กฤษณมูรติถูกพบโดยผู้นำของสมาคมเทวญาณวิทยาต่อมาในวันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2453 เขาเข้าร่วมกับสมาคมเทวญาณวิทยา เป็นครั้งแรกในวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2453 นางแอนนี่ บีแซนซ์ ผู้นำของสมาคมเทว ๆ รับกฤษณมูรติ เป็นบุตรบุญธรรม เขาได้รับการดูแลอย่างดีและในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2453 ขณะอายุ 14 ปี เขาได้เขียนหนังสือและถูก ตีพิมพ์ครั้งแรกชื่อว่า At the Feet of the Master

วันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2454 กฤษณมูรติ เดินทางไปยุโรป ที่เมืองลอนดอน, ประเทศอังกฤษเป็นครั้งแรกกับ นางแอนนี่ บีแซนซ์ และนิตยานันทะน้องชาย และกลับมาที่ เมืองอัทยาร์ ประเทศอินเดียในวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2454 เพื่อจัดตั้งสมาคมดวงดาวขึ้น (Order of the Star) ต่อมาในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2455 เขาเดินทางไปที่เมืองทาโอร์มินา เพื่อเข้าร่วมเสวนากับสมาคมเทวญาณวิทยาที่ประเทศ อิตาลี และกลับเมืองลอนดอน ประเทศอังกฤษในเดือน สิงหาคม พ.ศ. 2455 กฤษณมูรติ ใช้ชีวิตและศึกษาอยู่กับสมาคมมานานสิบปีในยุโรป ในธันวาคม พ.ศ. 2463 เขามีความมั่นใจและเดินทางไปประชุมกับสมาคมเทวญาณวิทยา ที่เมืองปารีสประเทศฝรั่งเศส ต่อมาใน พ.ศ. 2465 เขาเริ่มเขียนหนังสือและจัดเสวนาพูดเพื่อสมาคมดวงดาว (The Order of the Star)

กฤษณมูรติ มีน้องชายที่สนิทและอยู่กับเขาตลอดเวลาชื่อนิตยานันทะ แต่น้องชายของเขาป่วยหนักเป็นวัณโรค ในวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2465 เขาได้พาน้องชายไปพักรักษาตัวที่เมือง โอไฮโอ แคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา

เดือนกันยายน พ.ศ. 2466 กฤษณมูรติ เข้าเยี่ยมชมปราสาท Castle Eerde ที่เมืองออมแมน เนเธอร์แลนด์ เป็นครั้งแรกซึ่งต่อมา มิสเตอร์บารอน (Baron van Pallandt) ได้บริจาคสถานที่และมอบให้เขาใช้เพื่องานของสมาคม

13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468 กฤษณมูรติ ต้องเดินทางโดยเรือไปยังอินเดีย เพื่องานของสมาคมในขณะที่นิศยานันทะ ป่วยหนัก และเสียชีวิต ทำให้กฤษณมูรติผิดหวังและเสียใจกับเรื่องนี่มาก

ในวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2469 มีการจัดเสวนาครั้งแรกที่ ปราสาท Castle Eerde ที่เมืองออมแมน ประเทศเนเธอร์แลนด์และ กฤษณมูรติกล่าวพูดเสวนาในที่สาธารณะทุกวัน ต่อมาในวันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2470 ที่เมืองโอไฮโอ ประเทศ สหรัฐอเมริกา นางแอนนี บีแซนซ์ ประกาศว่า กฤษณมูรติเป็น “ครูของโลก” (The world teacher) เป็นบุคคลที่สมาคมรอคอย เพื่อปลดปล่อยชาวโลกให้มีอิสระ

ในปี พ.ศ. 2471 กฤษณมูรติ ได้เดินทางกลับมาอินเดีย ที่หุบเขา Rishi Valley และก่อตั้งมูลนิธิขึ้นและเขาเดินทางท่องเที่ยวในประเทศอินเดีย

วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2471 กฤษณมูรติ เดินทางไปพูดที่เมืองลอนดอนเป็นครั้งแรก และในวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2471 กฤษณมูรติ พูด ที่เมืองฮอลลิวูด สหรัฐอเมริกา การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเกิดขึ้น ในวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2472 ที่เมืองออมแมน, เนเธอร์แลนด์ เขาปฏิเสธและแยกทางออกจากสมาคมดวงดาว (The Order of the Star) เขาคืนทรัพย์สินและเงินบริจาคให้ผู้บริจาค ต่อมา ในวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2472 เขาลาออกจากสมาคมเทวญาณวิทยา (Theosophical Society) ที่เมืองมัทราส ประเทศอินเดีย

ผลงานของเขามีการตีพิมพ์เป็นหนังสือและบันทึกเสียงเป็นวิดีโอได้รับการจัดระเบียบโดยสำนักพิมพ์ Star Trust และต่อมา สำนักพิมพ์ Writings Inc (KWINC) ดูแลจัดพิมพ์งานเขียนของเขาในช่วง พฤศจิกายน 2483 และพฤษภาคม 2487 เกิดสงครามโลกครั้งที่สอง กฤษณมูรติไม่ได้พูดในที่สาธารณะ เขาพักอาศัยอยู่ในเมืองโอไฮโอประเทศแคลิฟอร์เนีย และวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2487 เขาพูดเป็นครั้งแรกหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่เมืองโอไฮโอประเทศสหรัฐอเมริกา สิ่งพิมพ์ครั้งแรกของกฤษณมูรติ โดยสำนักพิมพ์เชิงพาณิชย์

ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2496 มีการพิมพ์หนังสือชื่อ การศึกษาและความสำคัญของชีวิต Education and the Significance of Life ที่เมืองนิวยอร์ก จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ Harper ในสหรัฐอเมริกาและ Gollancz ใน สหราชอาณาจักร เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2497 ได้รับการเผยแพร่หนังสือพร้อมคำนำโดยเพื่อนของเขา Aldous Huxley ชื่อ อิสระภาพครั้งแรกและครั้งสุดท้าย (The First and Last Freedom)

วันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2504 เขาจัดเสวนาและมีการชุมนุมประจำปี เป็นการประชุม
สาธารณะครั้งแรก จนถึงปี พ.ศ. 2528 ที่เมืองซานเนน, ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ (Saanen,
Switzerland) ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2508 มีการพิมพ์หนังสือ ชื่อ กบฏความคิด (Think On These
Things) ถูกตีพิมพ์ที่เมืองนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา

วันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2511 เขาก่อตั้งสมาคม (The Krishnamurti Foundation Trust
UK) ที่เมืองลอนดอน ประเทศอังกฤษ

วันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2511 สมาคม Krishnamurti Foundation Trust ทัศนคติชื่อ
โรงเรียน Brockwood Park ในเมือง Hampshire ประเทศอังกฤษ โดยทัศนคติจะไปเยี่ยม
ปีละสองครั้ง เพื่อพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ ครูนักเรียนและมีการชุมนุมประจำปี จนถึงปี พ.ศ. 2528

วันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2512 สมาคม The Krishnamurti Foundation of America ก่อตั้ง
ขึ้นเมืองโอไฮโอ ประเทศสหรัฐอเมริกา

เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2512 หนังสือของเขาชื่อ อิสสรภาพเกิดขึ้นเมื่อคุณตื่นรู้ (Freedom
From the Known) ถูกตีพิมพ์ที่เมืองลอนดอน ประเทศอังกฤษ

เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2513 หนังสือ The Only Revolution ถูกตีพิมพ์ ในเดือนกันยายน
2513 ที่เมืองลอนดอน ประเทศอังกฤษ

วันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2513 สมาคม The Krishnamurti Foundation of India ก่อตั้งขึ้น
เมือง Rishi Valley ประเทศอินเดีย

เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2514 หนังสือ ชื่อ The Urgency of Change ถูกตีพิมพ์ที่เมือง เมือง
ลอนดอน ประเทศอังกฤษ

เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2515 หนังสือชื่อ Tradition and Revolution ถูกตีพิมพ์ที่
เมืองนิวเดลี ประเทศอินเดีย

เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2515 หนังสือชื่อ The Impossible Question ถูกตีพิมพ์ที่เมือง
ลอนดอน ประเทศอังกฤษ

เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2515 หนังสือชื่อ The Second Krishnamurti Reader ถูกตีพิมพ์ที่
เมืองลอนดอน ประเทศอังกฤษ

เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2516 หนังสือ Beyond Violence ถูกตีพิมพ์ที่เมืองลอนดอน
ประเทศอังกฤษ

เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2516 หนังสือชื่อ The Awakening of Intelligence ถูกตีพิมพ์ที่
เมืองลอนดอน ประเทศอังกฤษ

- เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2518 หนังสือชื่อ Beginnings of Learning ถูกตีพิมพ์ที่เมือง
ลอนดอน ประเทศอังกฤษ
- เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2518 หนังสือชื่อ Krishnamurti on Education ถูกตีพิมพ์ที่เมือง
ลอนดอน ประเทศอังกฤษ
- เดือนกันยายน พ.ศ. 2518 หนังสือชื่อ The Oak Grove School ถูกตีพิมพ์ที่เมือง โอไฮโอ
ประเทศสหรัฐอเมริกา
- เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2519 หนังสือชื่อ Krishnamurti's Notebook ถูกตีพิมพ์ที่
เมืองลอนดอน ประเทศอังกฤษ
- เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2520 หนังสือชื่อ Truth and Actuality ถูกตีพิมพ์ที่ เมืองลอนดอน
ประเทศอังกฤษ
- เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 1978 หนังสือชื่อ The Wholeness of Life ถูกตีพิมพ์ที่เมือง
ลอนดอน ประเทศอังกฤษ
- เดือนกันยายน พ.ศ. 2522 หนังสือชื่อ Meditations ถูกตีพิมพ์ที่เมืองลอนดอน ประเทศ
อังกฤษ
- เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2525 หนังสือชื่อ Krishnamurti's Journal ถูกตีพิมพ์ที่เมือง
ลอนดอน ประเทศอังกฤษ
- เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2527 หนังสือสั้น Krishnamurti: The Challenge of Change
ทำการเผยแพร่ที่เมืองโอไฮโอ ประเทศสหรัฐอเมริกา
- เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2528 หนังสือชื่อ The Ending of Time ถูกตีพิมพ์ที่เมืองลอนดอน
ประเทศสหรัฐอเมริกา
- 11 มกราคม พ.ศ. 2529 กฤษณมูรติล้มป่วยที่อินเดีย และเดินทางกลับไปเมือง โอไฮโอ
ประเทศสหรัฐอเมริกา
- 22 มกราคม พ.ศ. 2529 กฤษณมูรติเข้ารับการรักษาตัวที่โรงพยาบาลซานตาพอลล่า
ประเทศสหรัฐอเมริกา
- 30 มกราคม พ.ศ. 2529 แพทย์วินิจฉัยว่าเขาเป็นโรคมะเร็งตับอ่อนซึ่งไม่สามารถผ่าตัดได้
กฤษณมูรติจึงกลับไปเมืองโอไฮโอ ประเทศสหรัฐอเมริกา
- 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2529 กฤษณมูรติได้เสียชีวิตลงในเวลาเช้านี้ เขาอนุญาตให้คนเพียง
ไม่กี่คนจัดการศพของเขาโดยปราศจากพิธีกรรมที่เมือง โอไฮโอ ประเทศสหรัฐอเมริกา